

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัย เรื่อง บทบาทของภาคธุรกิจต่อการพัฒนาทางการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดอำนาจเจริญ โดยผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญเพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษา ดังนี้

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเมืองและพัฒนาทางการเมือง
2. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง
3. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับระบบอุปถัมภ์
4. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับกลุ่มผลประโยชน์
5. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท
6. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับภาคธุรกิจ
7. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550
8. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัดอำนาจเจริญ
9. ข้อมูลบริษัทจำกัดในจังหวัดอำนาจเจริญ
10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเมืองและพัฒนาทางการเมือง

1.1 ความหมายของการเมือง

อริสโตเติล (Aristotle) บิดาวิชาการศึกษาาสตร์สะท้อนความคิดเห็นเกี่ยวกับการเมือง สมัยกรีกโบราณได้เป็นอย่างดีในหนังสือ “Politics” กล่าวว่า “มนุษย์โดยธรรมชาติเป็นสัตว์สังคม” ซึ่งก็หมายความว่า การเกิดของสังคมเป็นการเมือง ดังนั้นการกระทำร่วมกันของบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปจึงเป็นการกระทำทางการเมืองในลักษณะเช่นนี้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในสังคมเอเธนส์ เพราะราษฎรทุกคนก็มีส่วนร่วมในกิจการของรัฐอย่างทั่วถึงกัน กล่าวได้ว่าชาวกรีกโบราณเข้าใจการเมืองในความหมายที่กว้าง กล่าวคือ ทุกคนก็คือนักการเมืองโดยที่ปัจเจกบุคคลแสดงความสามารถ และความสำนึกในสังคมการเมืองได้ด้วยวิธีการสร้างความสัมพันธ์กับคนอื่นในสังคมภายใต้สถาบันที่ก่อตั้งขึ้นที่มีจุดมุ่งหมายร่วมกันเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทาง

สังคมซึ่งก็คือ รัฐและประชาชนนั่นเองโดยผู้ซึ่งทำหน้าที่ด้านสาธารณะคือ รัฐที่ถือว่าเป็นผู้มีบทบาท และเกี่ยวข้องกับการเมืองมากกว่าประชาชนคนอื่นของรัฐ (อริสโตเติล อ้างใน พิเศษ พูนเพชรพันธุ์ 2548: 8)

คำว่า“การเมือง” ความหมายโดยทั่วไปหมายถึง การใช้อำนาจหน้าที่ของผู้ปกครอง เพื่อทำการจัดสรร แจกแจงและแบ่งปันในสิ่งที่มีคุณค่าให้กับสังคมอย่างชอบธรรม (The authoritative allocation of values to society) จากความหมายของนิยามการเมืองดังกล่าวได้รับการยอมรับอย่างสูงจากสำนักพหุนิยม (Pluralism) หรือตามความหมายอย่างน้อยที่สุดของรัฐบาล ก็คือ การที่จะต้องตัดสินใจว่า “ใครคือผู้ที่ได้รับสิ่งที่มีคุณค่าหรือปรารถนาอะไรบ้าง”โดยนักทฤษฎี David Easton ได้รับการยกย่องให้เป็นเจ้าตำรับทฤษฎีระบบการเมือง (พิเศษ พูนเพชรพันธุ์ 2548: 9)

ฮอบส์ (Hobbes) นักปรัชญาการเมืองโบราณมีผลงานปรัชญาการเมืองเรื่องชื่อเรื่อง “Leviathan” ตีพิมพ์ใน ค.ศ.1651 กล่าวว่า การเมือง (Politics) คือ กระบวนการหรือวิธีการที่จะนำไปสู่การตัดสินใจโดยคนกลุ่มหนึ่งเพื่อการจัดตั้งรัฐบาลและกำหนดกิจกรรมทางการเมืองขึ้นได้ ทุกกลุ่มคนที่มีปฏิสัมพันธ์กัน เช่น บรรษัท วงวิชาการ วงการศาสนา เป็นต้น (อ้างใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช 2517: 61)

ลาสเวลล์ (Lasswell) ทรรศนะที่กล่าวถึงมากที่สุดคือคำว่า “การเมือง” คือ เรื่องของการศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลและผู้ที่มีอิทธิพล การเมืองจึงจะต้องเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับใครทำอะไร เมื่อไรและอย่างไร (Politics is, who gets “What”, “When” and “How”) (อ้างใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช 2535: 6)

เสนีย์ คำสุข (2548: 49) พจนานุกรมภาษาอังกฤษหลายเล่มได้ให้ความหมายคำว่า การเมือง (Politics) หลายอย่าง คือ เป็นทั้งศาสตร์(science) หรือศิลป์ (art) เกี่ยวกับการปกครอง (government) ของรัฐ (state) หรือเกี่ยวข้องกับการชี้นำหรือการมีอิทธิพลที่เกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาล นอกจากนั้นยังเป็นศาสตร์หรือศิลป์ที่เกี่ยวข้องกับการเอาชนะและการเข้าควบคุมการปกครองหรือจัดตั้งรัฐบาล ซึ่งการเมืองตามแนวทางนี้จะก่อสัมพันธ์กับการกระทำทางการเมือง (actions)และการปฏิบัติทางการเมือง (practices) การเมืองจึงมีพื้นฐานมาจากความสัมพันธ์ทั้งหมดที่มีความซับซ้อนระหว่างประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ร่วมกันในสังคม (society)

ณรงค์ ลินสวัสดิ์ (2539: 3) การเมือง คือ การต่อสู้เพื่อช่วงชิงอำนาจ การรักษาซึ่งอำนาจและการใช้อำนาจทางการเมือง โดยที่อำนาจทางการเมืองนั้นเป็นอำนาจในการกำหนดนโยบายในการบริหารประเทศหรือสังคมและเป็นอำนาจที่จะแต่งตั้งบุคคล เพื่อช่วยในการนำนโยบายไปปฏิบัติและเป็นอำนาจที่จะใช้ข้าราชการในการจัดงบประมาณหรือเครื่องมืออื่นในการนำนโยบายไปปฏิบัติต่อไป

ชยอนันต์ สมุทวณิช (2535: 4-5) การเมือง คือ สังคม หรือบุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องซึ่งได้รับผลกระทบจากทั้งทางตรงและทางอ้อมทั้งที่มีความเห็นพ้องต้องกันและยอมรับในกติกาที่กำหนดให้มีการใช้อำนาจทางการเมือง เพื่อแบ่งปันสิ่งที่มีคุณค่าเหล่านั้นให้กับสังคม

ส่วนสังคมใดที่ยังไม่มีความเห็นพ้องต้องกันเกี่ยวกับกติกาเพื่อกำหนดสิ่งที่มีคุณค่าในสังคม ชยอนันต์ ได้อธิบายว่า การเมืองจึงยังคงเป็นเรื่องของการแข่งขันกันตลอดเวลาเพื่อที่จะกำหนดหลักเกณฑ์ในการแบ่งปันคุณค่าที่ให้ประโยชน์แก่ฝ่ายของตนเองให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และยังไปตรงกับสำนวนที่ว่า “The competition for the authority to determine the authoritative allocation of values to society”

1.2 ความหมายของการพัฒนาทางการเมือง

คำว่า “พัฒนาทางการเมือง” เริ่มจากทศวรรษที่ 20 นักรัฐศาสตร์ให้ความสนใจในเรื่องการพัฒนาทางการเมืองมากขึ้นมีการสร้างแนวคิดเกี่ยวกับประเพณีดั้งเดิมกับความเป็นสมัยใหม่ ในหนังสือของ Gabriel A Almond & Jame S. Coleman ชื่อ The Politics of Development Areas ซึ่งพิมพ์ขึ้นในปี 1960 ทำให้นักรัฐศาสตร์ให้ความสนใจปัญหาการพัฒนาโดยการวิเคราะห์การเมืองเปรียบเทียบในแนวพฤติกรรมและระบบการเมือง และสามารถนำไปใช้ในการเมืองของประเทศที่มีใช้ตะวันตกได้ Gabriel A. Almond จำแนกความแตกต่างในระบบการเมืองที่พัฒนาแล้วกับระบบการเมืองในประเทศที่กำลังพัฒนาออกเป็นสังคมที่ทันสมัยกับสังคมแบบดั้งเดิมโดยวิธีการเปรียบเทียบ แต่อย่างไรก็ตามแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทางการเมืองยังไม่ปรากฏชัดเจนมากนัก ต่อมาเมื่อผู้กล่าวถึงการพัฒนาทางการเมืองมากขึ้นตามลำดับจะกระทั่งในปัจจุบันนี้ได้มีการศึกษาแนวคิดทฤษฎีพัฒนาทางการเมือง และได้มีนักวิชาการทางรัฐศาสตร์จำนวนมากให้ความหมายไว้ (ชาคริตชัย จอมแจ้ง 2551: 23) ดังนี้

สุจิต บุญบงการ (2550: 7) ได้อธิบายความหมายของคำว่า “พัฒนาทางการเมือง” (Political Development) เห็นว่าเป็นคำใหม่ที่ยังไม่มีความหมายอันหนึ่งอันเดียวที่เป็นที่ยอมรับกัน ในหมู่นักวิชาการ นักรัฐศาสตร์จึงได้พยายามให้ความหมายไว้แตกต่างกันไปและมีความหมายที่ให้กับไว้เป็นจำนวนมากและก็มีมีความหมายที่คล้ายคลึงกัน

อมร รักษาสัตย์ (2509: 139) แสดงความเห็นความแตกต่างของความเจริญเติบโต (Growth) กับการพัฒนา (Development) โดยอธิบายถึงความเจริญเติบโตนั้น ต้องมาจากการเปลี่ยนแปลงในระดับของการปฏิบัติที่ยอมรับไปตามความสามารถและคุณสมบัติของผู้ที่กระทำเองแต่ในการพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงไปตามระบบที่ปฏิบัติ การพัฒนาทางการเมืองจึงเป็นเรื่องสลับซับซ้อนและลำบากสร้างความขัดแย้งไม่น้อยเกี่ยวกับเรื่องของปรัชญา แนวคิด ความหมายทางทฤษฎี โดยเฉพาะนักวิชาการจำนวนมากที่เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเสนอทฤษฎี

เสนอผลการวิจัยและเสนอบทวิพากษ์ วิเคราะห์ในหนังสือและข้อเขียนความหมายของการพัฒนาการทางการเมือง จึงกลายมาเป็นนันทวรรณ

นฤมล รัตนภิบาล (2540: 10) ได้อธิบายว่า การพัฒนา เป็นการเปลี่ยนแปลงฐานะของสังคมจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่งมีฐานะที่ดีกว่าจึงต้องการพัฒนาด้านการเมืองเศรษฐกิจและสังคมไปพร้อมกัน เพราะทุกด้านมีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันและมีทั้งอิทธิพลหรือเป็นผลกระทบต่อกันอีกด้วย

แนวคิดที่จะมีการพัฒนาการเมืองนั้นเป็นเรื่องยุ่งยากและสลับซับซ้อนจะมีความขัดแย้งกันอย่างมากเกี่ยวกับเรื่องของปรัชญา ความหมาย แนวความคิด และทฤษฎีเพราะนักวิชาการทั้งหลายที่ได้เข้ามามีโอกาสและมีส่วนร่วมเสนอแนวความคิดเห็น เสนอทฤษฎี เสนอผลงานวิจัย และผลการศึกษารวมถึง การวิพากษ์วิจารณ์ในหนังสือและในข้อเขียน ความหมายของการพัฒนาการเมือง จึงก่อให้เกิดความคิดความเห็นที่หลากหลายกันไป

ฮันติงตันและโดมิงเกส (Huntington & Dominguez อ้างใน บันลือ สุกใส 2549: 16) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาการเมือง รวม 4 ลักษณะ ดังนี้

1. การให้ความหมายของการพัฒนาการเมือง โดยให้คำนึงถึงปัจจัยทางภูมิภาคเป็นหลัก หมายความว่า เป็นการใช้พัฒนาการเมืองในความหมายของการเมืองในประเทศที่กำลังพัฒนาที่อยู่ในเอเชีย แอฟริกา รวมไปถึงลาตินอเมริกา

2. พัฒนาการทางการเมืองเป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงให้เป็นสมัยใหม่ในแง่ของการเมืองตลอดจนผลทางการเมือง อันเกิดจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงให้เป็นสมัยใหม่หรืออีกนัยหนึ่งการพัฒนาทางการเมืองเป็นเรื่องเปลี่ยนแปลงทางการเมืองให้เป็นสมัยใหม่ (Political Modernization)

3. การใช้คำว่า การพัฒนาการเมืองในความหมายของกระบวนการที่จะพาสู่จุดหมายปลายทางอย่างหนึ่งอย่างใดก็ได้ เช่น เรื่องของการพัฒนาประชาธิปไตย เรื่องของเสถียรภาพทางการเมืองหรือเรื่องของการให้เสรีภาพทางการเมือง หรือจุดหมายปลายทางของระบบการเมือง เช่น คำนึงถึงความมั่นคงทางการเมืองพร้อมกับการให้เสรีภาพทางการเมืองแก่ประชาชน เป็นต้น

4. พัฒนาการทางการเมืองเป็นเรื่องของกระบวนการที่ไปสู่ลักษณะการเมืองของสังคมแบบอุตสาหกรรม กล่าวได้ว่า สังคมอุตสาหกรรมมีลักษณะของกระบวนการทางการเมืองสถาบันค่านิยม วัฒนธรรมทางการเมือง รวมไปถึงภาวะของผู้หน้าที่แตกต่างไปจากสังคมแบบเกษตรกรรมหรือสังคมในรูปแบบอื่นที่ต่างกันไป โดยพิจารณาไปที่สังคมอุตสาหกรรมเพราะส่วนใหญ่จะมีรูปแบบในการจัดตั้งพรรคการเมือง แต่ลักษณะเช่นนี้อาจไม่ปรากฏในสังคมอื่นก็ได้

แกเบรียลและเพาเวลล์ (Gabriel A. Anmond and G. Bingham Powell อ้างใน ชาคริตชัย จอมแจ้ง 2551: 27) เสนอผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาทางการเมือง ลักษณะที่เป็นแนวคิดโดยมีหลักเกณฑ์ที่วัดถึงการพัฒนาทางการเมือง 3 ประการ คือ

1. การจำแนกโครงสร้างต่าง ๆ (Structural differentiation) ของโครงสร้างทางการเมืองให้มีหน้าที่เฉพาะอย่างมากขึ้น

2. ระบบย่อยหรือองค์การต่าง ๆ มีความเป็นอิสระพอสมควรในการดำเนินงาน

3. การมีวัฒนธรรมทางการเมืองยึดหลักเหตุผล (cultural secularizations)

ลูเซียน พาย (Lucian W. Pye อ้างใน สุจิต บุญบงการ 2550: 8-9) ซึ่งเป็นนักวิชาการรัฐศาสตร์ชั้นนำของโลกได้เขียนหนังสือชื่อเรื่อง Aspect of Political Development ในปี 1966 ซึ่งเป็นการสรุปแนวคิดที่เกี่ยวกับการพัฒนาทางการเมืองจำนวน 10 แนวความคิด โดยสังเคราะห์และนำเสนอในรูปของ พหุภาพแห่งการพัฒนา (Development Syndrome) ความหมายที่พบในแนวคิดนี้มีด้วยกัน 10 แนวความคิด ดังนี้

1. พัฒนาการทางการเมือง คือ รากฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจ (Political Development as the Political Prerequisite of Economic Development) หมายถึง เมื่อให้ความสนใจเกี่ยวกับปัญหาความเจริญทางเศรษฐกิจและมีความจำเป็นที่จะแปรรูปของเศรษฐกิจที่หยุดนิ่งเพื่อเป็นเศรษฐกิจที่เจริญได้ในระดับสมำเสมอ นักเศรษฐศาสตร์กล่าวโดยพลันว่า สภาพทางการเมืองและสังคมจะมีบทบาทอย่าง แน่วแนในการจัดวางหรือเอื้ออำนวยต่อการเพิ่มขึ้นรายได้เฉลี่ยต่อหัวของประชากรในสังคมนั้น ดังนั้น จึงเป็นการเหมาะสมที่จะคิดว่าพัฒนาการเมืองก็คือสภาพของระบบการเมืองซึ่งจะต้องเอื้ออำนวยต่อระบบเศรษฐกิจให้ดีขึ้น รวมไปถึงสภาพทางการเมืองก็ต้องสนับสนุนการเมืองและเศรษฐกิจนั้นด้วย

2. พัฒนาการทางการเมือง คือ การเมืองในสังคมอุตสาหกรรม (Political Development as the Politics Typical of Industrial Societies) เป็นคำจำกัดความที่สองของพัฒนาการเมืองซึ่งต้องมีความผูกพันอย่างแนบแน่นทางเศรษฐกิจเป็นความเห็นที่มีลักษณะเป็นนามธรรมของการเมืองโดยสังคม จะมีความเจริญอย่างมากในทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม จะมีข้อสันนิษฐานที่ว่าชีวิตในสังคมอุตสาหกรรมจะนำไปสู่ชีวิตทางการเมืองอีกแบบหนึ่ง ตามความหมายสังคมอุตสาหกรรมไม่ว่าจะเป็นประชาธิปไตยหรือเผด็จการมีมาตรฐานพฤติกรรมทางการเมืองและการปฏิบัติซึ่งเป็นลักษณะของพัฒนาการเมืองที่เน้นการให้สวัสดิการและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนซึ่งเป็นจุดที่มุ่งหมายบั้นปลายของพัฒนาการเมืองไม่ว่าเป็นรูปแบบใดก็ตาม

3. พัฒนาการทางการเมือง คือ ความจำเริญทางการเมือง (Political Development as Political Modernization) โดยที่เป็นความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการเมืองที่เป็นลักษณะการเมืองอุดมคติตามแบบสังคมอุตสาหกรรม มีความหมายเดียวกับความจำเริญทางการเมืองที่มีประเทศอุตสาหกรรมเป็นแบบอย่างแห่งวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคม โดยคนจำนวนมากคาดหวังว่าขอบข่ายชีวิตทางการเมืองก็มีลักษณะแบบเดียวกันอย่างใดก็ดีการยอมรับความคิดอันนี้โดยง่ายย่อมจะทำให้เกิดความไม่พอใจกับ ผู้เชื่อถือในความเท่าเทียมกันของวัฒนธรรมและคำถามสำคัญ คือ การถือว่าการปฏิบัติของสังคมอุตสาหกรรมหรือสังคมตะวันตกเป็นมาตรฐานสากล สำหรับการเมืองทุกระบบเป็นสิ่งที่ถูกต้องหรือไม่

4. พัฒนาการทางการเมือง คือ ระบบการเกิดรัฐชาติ (Political Development as the Operation of a Nation - State) เป็นความคิดที่เกิดจากความเห็นว่าพัฒนาการเมืองนั้นเกิดมาจากการจัดตั้งของชีวิตทางการเมืองการปฏิบัติหน้าที่ต้องคล้อยจองกับมาตรฐานของรัฐบาลในยุคใหม่โดยมีข้อสันนิษฐานผ่านมาของประวัติศาสตร์ที่มีระบบการเมืองหลายระบบ โดยทุกสังคมจะมีระบบการเมืองอยู่ก่อนแล้วซึ่งเมื่อเกิดรัฐชาติยุคใหม่ที่มีคุณลักษณะบางประการทางการเมืองของระบบรัฐชาตินั้นตามมา สังคมใดที่ต้องการเป็นรัฐยุคใหม่สถาบันทางการเมืองของสังคมนั้นจึงต้องปรับตัวเข้าคุณลักษณะเหล่านี้ การเมืองของจักรวรรดิ สังคมชนเผ่า สังคมเชื้อชาติ ผู้อยู่ภายใต้อาณานิคม จะต้องถูกสลายไปเพื่อการปรับเปลี่ยนมาเป็นระบบ การเมืองในรัฐชาติซึ่งดำเนินไปได้ อย่างมีสัมฤทธิ์ผลร่วมกับรัฐชาติอื่น ๆ

5. พัฒนาการทางการเมือง คือ การพัฒนาการบริหารและกฎหมาย (Political Development as Administrative and Legal Development) หมายถึง การแยกการสร้างชาติออกเป็น การสร้างสถาบันและการพัฒนาความเป็นพลเมือง เป็นความคิดตามแนวทางการพัฒนาการเมืองมี 2 แนวแท้จริงแล้วในความคิดที่ว่าพัฒนาการเมืองก็คือ การสร้างองค์การ มีประวัติมาช้านานซึ่งเป็นพื้นฐานที่ชาญฉลาดของระบบอาณานิคมเพราะจากการสังเกตที่เห็นได้จากการศึกษาประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับอารยธรรมตะวันตกที่มีต่อโลกก็คือ ความเชื่อที่ว่าในการสร้างสังคมทางการเมืองนั้นก่อนอื่นที่จำเป็นจะต้องมีการวางบทบัญญัติและความเป็นระเบียบทางกฎหมายให้ดีเสียก่อน ต่อจากนั้นก็ไปจัดระบบพร้อมด้วยการวางรูปแบบสร้างเสริมความเป็นระเบียบการบริหารทางการเมืองการปกครอง

6. พัฒนาการทางการเมือง คือ การระดมประชาชนเพื่อให้มีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Development as Mass Mobilization and Participation) ซึ่งเป็นการพัฒนาทางการเมืองอีกมุมมองหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของประชาชนและมาตรฐานใหม่ของความภักดีและการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องโดยเป็นที่เข้าใจได้ว่าในประเทศอาณานิคมก่อน ๆ มีความคิดว่าสิ่งที่เรียกกันว่าการพัฒนา

การเมืองคือ ความตื่นตัวทางการเมืองอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งจากที่เคยเป็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินได้กลายเป็นประชาชนผู้มีความกระตือรือร้นและมีความผูกพันต่อการเมืองในขณะที่บางประเทศยอมรับความเชื่อนี้มากจนคิดถึงกันว่าการเมืองแบบที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมนั้นกลายเป็นจุดหมายปลายทางของมันเองโดยที่ผู้นำและประชาชนต่างก็ได้เชื่อไปถึงขนาดที่ว่า ความจำเริญของชาติคงอยู่ที่ความดีของการแสดงออกทางการเมืองของประชาชนและในทางตรงกันข้ามประเทศซึ่งมีความก้าวหน้าอย่างมีระเบียบอาจรู้สึกไม่พอใจ ถ้าเขารู้สึกว่าประเทศเพื่อนบ้านซึ่งประชาชนเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมกนั้นกำลังประสบปัญหา “การพัฒนา” อย่างยิ่งใหญ่

7. พัฒนาการทางการเมือง คือ การสร้างประชาธิปไตย (Political Development as the Building of Democracy) หมายถึง การพัฒนาทางการเมืองจะเหมือนหรือควรเหมือนกับการสร้างสถาบันและการปฏิบัติตามแบบประชาธิปไตยและแนวคิดทำให้ได้ข้อสันนิษฐานว่ารูปแบบของการพัฒนาทางการเมืองต้องมีอยู่รูปเดียวคือการสร้างประชาธิปไตย แต่การพัฒนาทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยก็ยังมีกลุ่มบุคคลที่ทำการต่อต้านแนวความคิดนี้ โดยเฉพาะกลุ่มที่มาจากนักสังคมศาสตร์พยายามจะทำให้การเป็นสังคมศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ปราศจากคุณค่านิยมและมุ่งที่จะวิเคราะห์การเมืองอย่างวัตถุวิสัยคือจะทำให้ประชาชนมองภาพว่าการพัฒนาทางการเมืองคือการแย่งช่วงชิงอำนาจก็เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

8. พัฒนาการทางการเมือง คือ เสถียรภาพทางการเมืองและเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างมีระเบียบ (Political Development as Stability and Orderly Change) หมายถึง ผู้คนจำนวนมากที่รู้สึกว่า ประชาธิปไตยไม่สอดคล้องกับการพัฒนาที่ได้เป็นไปอย่างรวดเร็วและมีแนวความคิดต่อการพัฒนาในแง่ของความเป็นระเบียบทางเศรษฐกิจและสังคม ส่วนผู้ที่มีความเชื่อทางการเมืองก็จะเชื่อว่าการพัฒนาการเมืองนั้นคือการสร้างความมีเสถียรภาพทางการเมืองและมีความสามารถเปลี่ยนแปลงอย่างมีระเบียบโดยเสถียรภาพซึ่งเป็นเพียงแต่การหยุดนิ่งและให้การสนับสนุนสภาพคงที่นั้นลักษณะเช่นนี้ไม่ใช่การพัฒนา แต่อย่างไรก็ดีเสถียรภาพก็ยังมีความผูกพันกับการพัฒนาในแง่ที่ว่าความสำเร็จทางเศรษฐกิจและสังคมจะขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมซึ่งความไม่แน่นอนถูกทดลองและการวางแผนได้ตั้งอยู่บนรากฐานของการคาดคะเนอย่างเป็นไปได้แต่จะต้องให้มีเสถียรภาพเพียงใดจึงจะพอเพียงหรือเป็นสิ่งพึงประสงค์และเพื่อจุดประสงค์อันใดจึงเปลี่ยนแปลงได้โดยความพยายามที่จะให้เกิดเสถียรภาพอาจกลับกลายมาเป็นต้นเหตุแห่งความเสื่อมของการพัฒนาทางการเมืองก็ได้

9. พัฒนาการทางการเมือง คือ การระดมพลและอำนาจ (Political Development as Mobilization and Power) หมายถึง การยอมรับว่าระบบการเมืองนั้นถ้ามีความสามารถก็จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมนั้นนำไปสู่ความคิดที่ว่าพัฒนาการเมืองในความสามารถของระบบ โดยที่มี

การโต้เถียงว่า ประชาธิปไตย อาจจะทำให้ประสิทธิภาพของระบบลดลงข้อสันนิษฐานดังกล่าว จึงเป็นสิ่งที่น่าจะเป็นไปได้ที่จะวัดถึงระดับความสามารถของระบบ แต่ในขณะเดียวกันความคิด เรื่องประสิทธิภาพก็คงทำให้คิดแบบแผนทางทฤษฎีหรืออุดมคติที่สามารถเปรียบเทียบกับ ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นได้ ความคิดนำไปสู่ความเชื่อที่ว่าระบบการเมืองจะสามารถจะถูกรัดได้โดยใช้ ระดับหรือขอบข่ายของอำนาจสูงสุดซึ่งระบบสามารถในการระดมพลและอำนาจแม้ว่าบางระบบ อาจจะมียุทธภาพหรือไม่ก็ตามแต่ก็ดูเหมือนว่าจะได้ดำเนินต่อไปโดยมีอำนาจเพียงเล็กน้อยใน ขณะที่ผู้ตัดสินใจนโยบายมีอำนาจอย่างมาก ดังนั้น สังคมจึงเน้นสัมฤทธิ์ผลในความมุ่งหมายที่มี ร่วมกัน รัฐย่อมต่างกันตามพื้นฐานของทรัพยากรแต่ในการวัดระดับการพัฒนาที่จะทำได้โดยการ พิจารณาขอบข่ายที่รัฐเหล่านั้นสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของตนอย่างเต็มกำลังแล้วหรือยัง

10. พัฒนาการทางการเมือง คือ การทำให้เป็นแง่หนึ่งของการเปลี่ยนแปลงในด้าน สังคม (Political Development as One aspect of a Multi-Dimensional Process of Social Change) หมายถึง ความจำเป็นต้องกำหนดข้อสันนิษฐานทางทฤษฎี เพื่อเลือกสรรดัชนีในการวัดการพัฒนาที่ จะได้นำไปสู่ความคิดที่ว่า การพัฒนาการเมืองผูกพันอย่างแนบแน่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และเศรษฐกิจซึ่งจะเป็นความจริงเพราะอะไรก็ตามที่สามารถใช้อธิบายถึงศักยภาพด้านอำนาจของ ประเทศ ซึ่งอาจจะสะท้อนไปให้เห็นถึงสถานะเศรษฐกิจและสภาพสังคมทันที เกิดข้อถกเถียง ที่อาจจะกล่าวต่อไปอีกว่าเป็นสิ่งไม่จำเป็นและไม่เหมาะสมที่จะแยกแยะการพัฒนาการเมืองจากการ พัฒนาในด้านอื่นแม้จะมีขอบเขตที่จำกัด อาณาจักรแห่งการเมืองอาจอยู่โดดเดี่ยวจากส่วนของ สังคม ถ้าจะมีการพัฒนาการเมืองอย่างสม่ำเสมอต้องจัดให้มีการพัฒนาด้านอื่นของสังคมควบคู่กัน ไปจะปล่อยให้ภาคอื่นของสังคมล้าหลังไม่ได้

พาย ไม่ได้ระบุว่าความหมายของพัฒนาการเมืองทั้ง 10 ความหมายนั้นผิด เพียงแต่กล่าวว่าอาจไม่สมบูรณ์เท่านั้นเขาเสนอแนะการมองพัฒนาการเมืองอีกลักษณะหนึ่ง คือ การให้พิจารณาถึงองค์ประกอบของพัฒนาการเมือง จึงเสนอองค์ประกอบ 3 ประการ ของพัฒนาการเมือง (Lucian W. Pye อ้างใน บันลือ สุกใส 2549: 173-174) ดังนี้

1. ความเท่าเทียมกัน (Equality) คือ ความเท่าเทียมกันมิได้หมายถึงแต่ความเท่าเทียม กันตามกฎหมายหรือสิทธิเท่าเทียมกันทางการเมืองของประชาชนเท่านั้นแต่ยังรวมความถึงการเข้า ไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนทั้งในระบบประชาธิปไตยและระบบเผด็จการ

2. ความสามารถของระบบการเมือง (Capacity) คือ ความสามารถที่นี้เกี่ยวกับการ ดำเนินนโยบาย (Output) ของระบบโดยเป็นเรื่องของความสามารถของระบบว่าจะผลักดันให้สังคม และระบบเศรษฐกิจเพื่อให้เป็นไปตามแนวทางที่ผู้นำต้องการได้มากน้อยเพียงใด

3. การแบ่งโครงสร้างทางการเมืองเพื่อให้มีความแตกต่างและมีความชำนาญเฉพาะด้าน (Differentiation and Specialization) คือ ในระบบการเมืองที่พัฒนาแล้วจำเป็นต้องจำแนกหน่วยงานออกไปตามความสามารถเฉพาะอย่าง มีความรับผิดชอบที่เป็นการเฉพาะเจาะจง ถือว่าเป็นการแบ่งแยกการทำงานไปตามความสามารถ แต่การแบ่งแยกเช่นนี้ไม่ใช่ก่อให้เกิดความแตกแยกและเป็นอิสระเอกเทศ แต่จะต้องมีความร่วมมือกัน ประสานงานกันและความสอดคล้องต้องกับการรวมตัวกันในชาติ

สรุปแนวคิดพัฒนาการเมืองของ Pye เห็นว่า ในการพัฒนานั้นต้องมีความเกี่ยวพันกันแทบทุกด้านเพราะการพัฒนากับความเจริญทันสมัย (Modernization) เกิดขึ้นในกรอบของประวัติศาสตร์ซึ่งมีอิทธิพลจากภายนอกของสังคมที่ส่งผลต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลงของสังคมเช่นเดียวกันและการที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ของสังคม กล่าวคือ สภาพทางเศรษฐกิจการเมืองกับสภาพทางสังคมนั้น จะต้องให้มีความหมายในทิศทางเดียวกันและต้องเป็นไปอย่างผูกพันซึ่งกันและกันอีกด้วย

ไวน์เนอร์ (Weiner อ้างใน ชาคริตชัย จอมแจ้ง 2551: 26) จัดแบ่งการพัฒนาทางการเมือง (Politics Development) ออกเป็นกลุ่มได้ 4 กลุ่ม คือ

1. การพัฒนา หมายถึง ความเจริญเติบโต (growth)
2. การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงระบบ (system change)
3. การพัฒนา หมายถึง การสร้างความทันสมัย (modernization) การสร้างชาติ (nation building) ความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจสังคม (social-economic process)
4. การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงโดยมีแผน (planned change)

สรุปตามความหมายของไวน์เนอร์ได้ว่า การพัฒนา หมายถึง ความเจริญเติบโตที่มีขั้นตอนตามแผน (planned growth) ตามจุดมุ่งหมายของการสร้างความทันสมัยหรือการสร้างชาติและความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจสังคมรวมทั้งมีการทำงานตามความรู้เฉพาะด้านและมีการประสานงานกัน

ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ (2525: 22-26) ได้อธิบายถึงกระบวนการพัฒนาทางการเมืองของระบบการเมืองน่าจะต้องเผชิญกับความตึงเครียดหรือวิกฤตการณ์ โดยแบ่งเป็น 5 ลักษณะ ดังนี้

1. วิกฤตการณ์แห่งเอกลักษณ์ (Identity Crisis) ซึ่งเป็นวิกฤตการณ์ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองก็คือ ความรู้สึกผูกพันและภักดีต่อระบบการเมืองในรัฐชาติการยอมรับความชอบธรรมต่อการใช้อำนาจทางการเมืองของรัฐบาล ความเข้าใจและความคาดหวังที่มีต่อศักยภาพ (Potentialities) และถูกข้อจำกัด (Limits) ของการดำเนินการทางการเมืองของระบบการเมืองนั้น วิกฤตการณ์แห่งเอกลักษณ์อาจเกิดขึ้นได้ในกรณีต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ เช่น ประชาชนบาง

กลุ่มอาจหาความรู้สึที่ผูกพันกับระบบการเมืองเกิดการแตกแยกกันทางชนชั้นอย่างมากโดยไม่คำนึงผลประโยชน์ร่วมกันทางสังคมมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในสังคมของตนเองอย่างรวดเร็วซึ่งจะทำให้ประชาชนเริ่มเกิดความไม่แน่ใจว่าควรที่จะรักษาสິงเป็นประเพณีนิยมหรือจะควรเปลี่ยนแปลงตามไปด้วยอย่างไรบ้าง

2. วิกฤตการณ์แห่งความชอบธรรม (Legitimacy Crisis) มีความสัมพันธ์กับวิกฤตการณ์แห่งเอกลักษณ์ คือ เรื่องที่มีความเห็นพ้องต้องกันว่าธรรมชาติของการใช้อำนาจทางการเมืองที่ชอบธรรมควรเป็นอย่างไร รัฐบาลมีขอบข่ายในความรับผิดชอบมากน้อยเพียงใด วิกฤตการณ์แห่งความชอบธรรมจะเกิดขึ้นต่อเมื่อประชาชนมีความเห็นขัดแย้งกับธรรมชาติในการใช้อำนาจทางการเมืองและจะส่งผลให้เกิดการแตกสลายทางโครงสร้างของรัฐธรรมนูญในระบบการเมือง เช่น รัฐบาลประเทศที่กำลังพัฒนาในหลายประเทศพยายามขยายขอบข่ายอำนาจเพื่อต้องการให้ประชาชนยอมรับได้

3. วิกฤตการณ์แห่งการแทรกขย (Penetration Crisis) เป็นวิกฤตการณ์ทางการบริหารและเกี่ยวกับความสามารถของรัฐบาลในการขยายการควบคุมไปทั่วทุกส่วนของประเทศโดยที่จะมีผลทำให้นโยบายสาธารณะที่รัฐบาลกำหนดขึ้นเป็นผลต่อการปฏิบัติอย่างแท้จริง วิกฤตการณ์แห่งการแทรกขยอาจเกิดขึ้นได้หลายกรณี เช่น รัฐบาลกลางอาจต้องการเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ของเกษตรกรในชนบทแต่ได้รับการต่อต้านจากเกษตรกรหรือเกษตรกรไม่ยอมให้ความร่วมมือกับโครงการของรัฐบาลเนื่องจากเหตุที่ว่ารัฐบาลไม่ให้เกษตรกรเข้ามีส่วนร่วมในการกำหนดความต้องการของตนหรือบางกรณีโครงการต่าง ๆ ที่ลงสู่สังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมชนบทปราศจากการรับรู้ของประชาชนในท้องถิ่นนั้น

4. วิกฤตการณ์แห่งการมีส่วนร่วม (Participation Crisis) การมีส่วนร่วมของประชาชนทางการเมืองอาจเป็นผลที่มาจากการดำเนินการของรัฐบาลโดยตรงก็ได้โดยขบวนการที่ทำให้ทันสมัยในสังคมอาจทำให้เกิดชนชั้นใหม่ขึ้น ขณะที่ชนชั้นเก่ามีความรู้สึกว่สถานะพวกตนกำลังถูกสั่นคลอน กรณีนี้ชนชั้นเก่าอาจมีความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการทางการเมืองเพื่อเรียกร้องหรือปกป้องผลประโยชน์ของตนปัญหาที่สำคัญเกี่ยวกับวิกฤตการณ์แห่งการมีส่วนร่วมคือรูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมือง ควรมีลักษณะการจัดองค์กรแบบกลุ่มผลประโยชน์หรือรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองหรือการจัดองค์กรแบบมวลชนจะต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของมวลชนเพราะอาจเกิดผลกระทบที่เป็นอันตรายต่อการอยู่รอดหรือกระทบกระเทือนต่อเสถียรภาพทางการเมืองของรัฐบาลในระยะยาวได้

5. วิกฤตการณ์แห่งการกระจาย (Distribution Crisis) วิกฤตการณ์แบบนี้เป็นปัญหาทางด้านความสามารถหรือการดำเนินงานของรัฐบาลในการที่จะจัดการให้สินค้าหรือบริการรวมถึงสิ่งที่มีคุณค่าอื่นในสังคมเพิ่มขึ้นหรือเป็นปัญหาของการเปลี่ยนแปลงหลักการพื้นฐานในการกระจายสินค้า บริการและสิ่งที่มีคุณค่าเหล่านี้เสียใหม่ในสังคม วิกฤตการณ์แห่งการกระจายนี้อาจเกิดขึ้นได้ในหลายกรณี เช่นกลุ่มของประชาชนที่ได้รับอิทธิพลจากอุดมการณ์ทางการเมืองบางอย่าง อาจต้องการเรียกร้องขอให้มีการเปลี่ยนหลักเกณฑ์พื้นฐานในการกระจายอำนาจเสียใหม่ตามแนวทางที่กำหนดไว้ในอุดมการณ์ดังกล่าวแต่กลุ่มผู้ปกครอง อาจไม่เห็นด้วยกับหลักเกณฑ์ใหม่นี้หรือสินค้า บริการและสิ่งที่มีคุณค่าในสังคมอาจมีอยู่อย่างจำกัดและไม่สามารถที่ทำการกระจายออกไปสู่สังคมได้อย่างทั่วถึง

สรุปปัญหาที่สำคัญเกี่ยวกับวิกฤตการณ์ทั้ง 5 ประเภท โดยที่ลำดับของการเกิดวิกฤตการณ์และวิถีทางที่รัฐบาลจะได้นำมาแก้ไขปัญหานั้น เพราะถ้าวิกฤตการณ์ของแต่ละประเภทที่เกิดขึ้นต่างเวลากันรัฐบาลสามารถแก้ไขปัญหามาตรการวิกฤตการณ์ในแต่ละประเภทได้ก่อนที่จะเกิดวิกฤตการณ์รอบใหม่แล้ว ระบบการเมืองนั้นก็จะมีความต่อเนื่องและมีเสถียรภาพทางการเมืองแต่ปัจจุบันนี้ประเทศที่กำลังพัฒนาดูเหมือนว่าวิกฤตการณ์หลายประเภทกำลังเกิดขึ้นมาพร้อมกัน โดยที่ความสามารถหรือสมรรถด้านต่าง ๆ ของรัฐบาลซึ่งมีอยู่จำกัดหรืออาจถูกกำหนดขอบเขตไว้แล้ว

2. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญอย่างมากในกระบวนการทางการเมืองในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมือง จึงมีนักทฤษฎีทางรัฐศาสตร์ได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

2.1 ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ฮันติงตันและโดมิงเกส (Huntington and Dominguez อ้างใน ชาคริตชัย จอมแจ้ง 2551: 30) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง กิจกรรมหรือการกระทำของประชาชนที่ต้องการอิทธิพลเหนือการตัดสินใจของรัฐบาล โดยที่การกระทำหรือความพยายามนั้นเป็นไปได้ทั้งถูกต้องและไม่ถูกต้องตามกฎหมาย การใช้กำลังหรือไม่ใช้กำลัง ทั้งที่สมัครใจหรือไม่สมัครใจรวมถึงการเลือกตั้ง การร่วมในการรณรงค์หาเสียง การรวมตัวเพื่อโน้มน้าวหรือกดดันรัฐบาล การประท้วงหรือการใช้ความรุนแรง

วรรณธรรม กาญจนสุวรรณ (2549: 418) เห็นว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นประโยชน์สูงสุดของประชาชน เพราะทำให้ประชาชนได้ใกล้ชิดกับผู้ปกครองหรือรัฐบาลมากขึ้น เข้าใจได้ทันทีก็คือ การที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภารวมถึงการส่งเสริมการกระจายอำนาจจากส่วนกลางไปส่วนท้องถิ่นในรูปแบบของการปกครองส่วนท้องถิ่น อาทิ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) หรือองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) หรือพัทยา เทศบาลและกรุงเทพมหานคร กระบวนการเหล่านี้มาจากพื้นฐานของแนวคิดในการมีส่วนร่วมทางการเมืองทั้งสิ้น เป็นโอกาสให้ประชาชนใช้บทบาทตามอำนาจอธิปไตยอย่างแท้จริงเพราะอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นของประชาชนโดยประชาชนเพื่อประชาชนจึงเกิดขึ้น ดังนั้น เราควรทำความเข้าใจ ทฤษฎีแนวคิดของการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นต้นก่อน

ณรงค์ สินสวัสดิ์ (2518: 117) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การมีส่วนร่วมที่ประชาชนพึงจะมีในการกำหนดนโยบาย ในการตัดสินใจในกิจการต่างๆ ของรัฐบาลหรือในทางการเมือง หรือเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในรัฐบาล เช่น การเข้าเป็นรัฐบาล การมีอิทธิพลต่อรัฐ และแสดงความคิดเห็นทางการเมือง เป็นต้น

สมบัติ ชำรงชัญญะ (2541: 315-316) การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นทั้งเป้าหมายและกระบวนการทางการเมือง กล่าวคือ เป็นเป้าหมายสำคัญของพัฒนาทางการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยเพราะการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นดัชนีชี้วัดที่สำคัญประการหนึ่งของระบอบประชาธิปไตย สังคมใดจะมีความเป็นประชาธิปไตยสูงหรือต่ำพิจารณาได้จากในสังคมที่มีระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองสูงก็จะมีประชาธิปไตยสูง ขณะที่สังคมที่มีระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองต่ำ ก็จะมีประชาธิปไตยต่ำไปด้วย

2.2 รูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

บาร์เบอร์ (Barber อ้างใน พิศณุ พูนเพชรพันธุ์ 2548: 23) แบ่งการมีส่วนร่วมทางการเมืองออกเป็น 2 รูปแบบ คือ

1. การมีส่วนร่วมโดยตรงเป็นลักษณะที่ประชาชนเป็นผู้ดำเนินการปกครองตนเองโดยตรง เช่น การบริหารงาน กำหนดนโยบายและตัดสินใจในการดำเนินงานด้วยตนเอง
2. การมีส่วนร่วมโดยอ้อม เป็นลักษณะที่ประชาชนเข้ามีส่วนร่วม แต่มิได้เป็นผู้ดำเนินการปกครองตนเองโดยตรง โดยการเลือกตั้งตัวแทนประชาชนเข้าไปทำหน้าที่ เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปเลือกตั้งโดยเสรี แต่กำหนดกลไกเพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าควบคุมติดตามความเคลื่อนไหวของฝ่ายที่ปกครองเพื่อให้การปกครองเป็นไปตามความต้องการของประชาชน

สิทธิพันธุ์ พุทธหนู (2538: 162) ได้สรุปไว้ว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองในแต่ละรูปแบบในสังคมจะดำเนินไปได้ใน 2 รูปแบบหลัก ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างอิสระ หมายถึง ลักษณะการมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบใด ๆ ด้วยความพึงพอใจในส่วนตัว เป็นไปด้วยความสมัครใจหรือได้พินิจพิจารณาใช้วิจารณญาณของตนเอง มองเห็นประโยชน์ของการมีส่วนร่วม และการมองว่าตนเองสามารถที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้อย่างแท้จริง

2. การมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยถูกปลุกกระดม หมายถึง ลักษณะการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เป็นไปโดยไม่ได้เกิดจากเจตจำนงของตนเอง แต่เกิดจากการที่ผู้อื่นปลุกกระดมให้เข้าร่วมในการกระทำกิจกรรมทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ โดยการขู่เข็ญ บังคับ ชักจูง หรือใช้อิทธิพลทางวัตถุ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามที่ผู้ปลุกกระดมต้องการ

บุญเรือง บุรภักดิ์ (2529: 56-70) สำหรับสภาพโดยทั่วไปในทางการเมืองของประเทศไทย การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน อาจจำแนกออกได้ 2 ลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบเป็นทางการ โดยมีวิธีการเป็นรูปแบบที่ยอมรับและนำมาใช้กันโดยทั่วไปในประเทศที่มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีลักษณะสำคัญดังนี้

การใช้สิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของประชาชนอาจจะเป็นการเสนอข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการกำหนดนโยบายของชุมชน สังคมและประเทศชาติ โดยการพูด อภิปราย การเขียนและการพิมพ์ สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมแบบเป็นทางการที่สำคัญไม่น้อย เพราะจะส่งอิทธิพลให้รัฐบาลต้องรับฟังและนำไปปฏิบัติในสิ่งที่ประชาชนต่อส่วนรวม

การรวมกลุ่มอาจเป็นการรวมกลุ่มของผู้ที่ผลประโยชน์ร่วมกันทั้งนี้เพื่อรักษาและปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ บางกลุ่มอาจมีวัตถุประสงค์เพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ของสาธารณชนทั่วไปซึ่งต่างก็ถือว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองเช่นกัน

การจัดตั้งและการเข้าร่วมเป็นสมาชิกพรรคการเมือง เป็นการรวมกลุ่มของบุคคลที่มีความคิดเห็นทางการเมืองตรงกันและมีความมุ่งหมายที่จะจัดการบริหารประเทศให้เป็นไปตามอุดมการณ์และแนวปฏิบัติที่กำหนดไว้ ระบบพรรคการเมืองถือว่าเป็นองค์กรทางการเมืองที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นองค์กรที่ประชาชนสามารถร่วมจัดตั้งขึ้นได้โดยตรง โดยร่วมกันจัดตั้งพรรคเพื่อความมุ่งหมายที่จะเข้าไปมีบทบาททางการเมืองอย่างแท้จริง เช่น การจัดตั้งรัฐบาล เป็นต้น

การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ประชาชนในฐานะผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยตามหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตยต้องไปใช้สิทธิในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งซึ่งหมายถึง ประชาชนต้องการให้ผู้ใดเข้าไปใช้อำนาจอธิปไตยแทนตน หรือทำหน้าที่เป็นตัวแทนพวกเขาในการพิทักษ์รักษาผลประโยชน์ของปวงชน การไปใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งจึงเป็นการแสดงถึงความเป็นผู้มีความสำนึกทางการเมืองสูงมีความรู้ ความเข้าใจอย่างเพียงพอในการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การช่วยรณรงค์หาเสียงการเลือกตั้ง การมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบนี้จะดำเนินไปเฉพาะในช่วงที่จะมีการเลือกตั้ง เพราะประชาชนผู้ใดก็ตามที่เป็นสมาชิกหรือเป็นผู้สนับสนุนพรรคการเมืองใด ก็จะไปร่วมด้วย เพื่อให้สมาชิกได้รับการเลือกตั้ง มีโอกาสจัดตั้งรัฐบาลเพื่อบริหารประเทศ

2. การมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบไม่เป็นทางการ บางสังคมอาจไม่ยอมรับและไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรง การเมืองส่วนร่วมทางการเมืองแบบนี้มีดังนี้

การเดินขบวนประท้วงเป็นการรวมตัวของประชาชนเพื่อแสดงความไม่เห็นด้วยกับการดำเนินการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งของรัฐบาล การประท้วงมีเป้าหมายวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันออกไป โดยการแสดงพลังประชาชนก็เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง

การก่อความวุ่นวายทางการเมือง ส่วนมากจะมาจากการปลุกระดมมวลชน โดยการทำหน้าที่ของกลุ่มพลัง เช่น กลุ่มนิสิตนักศึกษา กลุ่มสหภาพแรงงาน โดยการอ้างถึงข้อบกพร่องของรัฐบาลมาเป็นสาเหตุ การปลุกระดมก็ย่อมมีการแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ เพื่อต่อต้านการบริหารของรัฐบาลในหลายรูปแบบ เช่น การนัดหยุดงาน การงดให้ความร่วมมือกับรัฐ ผลเสียหายจะเกิดด้านเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ รัฐบาลจึงจำเป็นต้องหามาตรการในการจัดการเพื่อการแก้ไขดังกล่าว

การใช้ความรุนแรงทำร้ายร่างกายและทรัพย์สินเป็นลักษณะของการก่อวินาศกรรมในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การลอบวางระเบิดสถานที่สำคัญ การข่มขู่เพื่อให้ประชาชนเกิดความหวาดกลัว เป็นวิธีการที่ประชาชนส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วย แต่เป็นผลกระทบต่อรัฐบาลที่จะต้องดำเนินการในเรื่องนั้น ๆ หรือไม่รัฐบาลก็ต้องสนใจในปัญหาที่ทำให้เกิดความรุนแรงและหาวิธีการแก้ไขปัญหาคต่อไป

การปฏิบัติเป็นวิธีรุนแรงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองและโครงสร้างของสังคมอย่างฉับพลัน มีสาเหตุมาจากปัญหาเศรษฐกิจ การเมืองหรือการเรียกร้องของประชาชนไม่ได้รับความสนใจ เกิดความกดดันทำให้ประชาชนบางกลุ่มก่อจลาจลสร้างความวุ่นวายนำไปสู่การนองเลือดและไปสู่การปฏิวัติ ซึ่งวิธีนี้ถือว่าประชาชนมีส่วนร่วมด้วยเพราะเป็นกลุ่มสนับสนุน

2.3 ลำดับขั้นตอนของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

อัลมอนด์และเวอร์บา (Almond and Verba อ้างใน ชาคริตชัย จอมแจ้ง 2551: 33) ได้ศึกษาและอธิบายว่าสำหรับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองจากกลุ่มหนึ่งไปสู่อีกกลุ่มหนึ่ง (Transition) อาทิ จากกลุ่มผู้ที่ไม่สนใจไปสู่กลุ่มผู้สนใจติดตามทางการเมือง ผู้ที่มีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงจะพยายามแสวงหาข้อมูลข่าวสารทางการเมืองเพื่อเพิ่มพูนความรู้ให้แก่ตนเองทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพรรคการเมืองและคู่แข่งทางการเมือง ในทำนองเดียวกับบุคคลที่จะเลือกสนับสนุนพรรคใดมากกว่าให้ความสนใจเฉย ๆ มักจะติดต่อกับนักการเมืองเข้าร่วมประชุมร่วมบริจาคเงิน ซึ่งถือว่าเป็นช่วงปรับเปลี่ยน (transition activity) ที่สำคัญก่อนที่จะเข้าไปร่วมต่อสู้ทางการเมืองโดยตรง แต่อย่างไรก็ตามผลจากการศึกษาวิจัยพบว่าโดยทั่วไปแล้วพวกที่ไม่มีความสนใจทางการเมืองจะมีจำนวนที่สูงมากทั้งในอิตาลี เม็กซิโก เยอรมัน อังกฤษ และสหรัฐอเมริกา

เจมส์ คีค ปิ่นทอง (2526: 10) ได้กล่าวสรุปว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองที่สำคัญประกอบไปด้วย 4 ประการ คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

มิลบราธ (Milbrath อ้างใน ชาคริตชัย จอมแจ้ง 2551: 32-33) ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองจะต้องประกอบด้วย ฐานคติ (Assumption) ที่สำคัญ 2 ประการ คือ

ประการแรก ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการกระทำทางการเมืองอย่างใดอย่างหนึ่งมีแนวโน้มที่จะเกี่ยวข้องกับการกระทำอย่างอื่นทางการเมืองด้วย

ประการที่สอง ความเกี่ยวพันทางการเมือง (Political involvement) ลำดับชั้น (hierarchy) กล่าวคือ บุคคลที่อยู่ในลำดับชั้นของการเกี่ยวพันทางการเมืองเดียวกันมีแนวโน้มที่จะมีกิจกรรมทางการเมืองเหมือนกัน ผู้ที่มีลำดับชั้นของการเกี่ยวพันทางการเมืองในลำดับสูงจะครอบคลุมกิจกรรมทางการเมืองในลำดับที่ต่ำกว่า

จากลำดับชั้นที่เกี่ยวพันทางการเมืองดังกล่าวพฤติกรรมทางการเมืองการมีส่วนร่วมทางการเมืองของบุคคลจะเปลี่ยนแปลงจากผู้ที่ไม่สนใจทางการเมืองไปสู่ผู้สนใจทางการเมืองและในส่วนของผู้ที่สนใจทางการเมืองนั้น บุคคลจะมีพฤติกรรมการเกี่ยวพันทางการเมืองจากลำดับที่ต่ำไปสู่ระดับที่สูง อย่างไรก็ตามการแสดงพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของบุคคลต่าง ๆ นั้นอาจแตกต่างกันไปตามเวลาและสถานการณ์หรือความแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม แต่จะไม่แตกต่างกันเกินกว่าหนึ่งหรือสองลำดับชั้นเท่านั้น

จากผลการศึกษาของ มิลบราธ ยังพบต่อไปอีกว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยทั่วไปสมาชิกในสังคมจะแบ่งแยกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรก กลุ่มที่ไม่สนใจทางการเมืองแต่อย่างไรกับกลุ่มที่สอง กลุ่มที่สนใจในการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยในกลุ่มที่สอง จะเป็นกลุ่มที่สนใจทางการเมืองแบ่งได้ 3 จำพวก คือ จำพวกแรก เป็นกลุ่มผู้ที่สนใจติดตามการมีส่วนร่วมทางการเมือง (Spectators) จำพวกที่สอง เป็นกลุ่มที่อยู่ระหว่างกลุ่มที่สนใจติดตามทางการเมืองและกลุ่มที่ต้องการเข้าไปมีบทบาททางการเมือง (Transitional activity) จำพวกสุดท้าย เป็นกลุ่มที่ต้องการเข้าไปต่อสู้ทางการเมืองโดยตรง (gladiators) อย่างไรก็ตามลักษณะเหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาขึ้นอยู่กับปัจจัยกระตุ้นที่แต่ละบุคคลจะได้รับจากทางการเมือง

บอยน์ตันและโบว์แมน (Boynton & Bowman อ้างใน ชาคริตชัย จอมแจ้ง 2551: 32) แสดงความเห็นถึงบทบาทของผู้ที่สนใจการเมืองจะเปลี่ยนแปลงได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับปัจจัยกระตุ้นจากสิ่งแวดล้อม โดยทั่วไปผู้สนใจอาจเปลี่ยนไปเป็นผู้ไม่สนใจในขณะที่ผู้ไม่สนใจอาจเปลี่ยนมาเป็นผู้สนใจทางการเมืองก็ได้ หรือในกลุ่มผู้สนใจเองก็อาจเปลี่ยนแปลงจากผู้สนใจจะเข้าไปต่อสู้ทางการเมืองมาเป็นเพียงแต่ผู้สนใจติดตามทางการเมืองเท่านั้น แต่การเปลี่ยนแปลงจากระดับต่ำไปสู่ระดับสูงอาจต้องใช้ปัจจัยผลักดันจากภายนอกมาก อาทิ การได้รับการสนับสนุนการเงินจากเพื่อนหรือตนเองมีความรู้สึกอย่างรุนแรงต่อประเด็นทางการเมืองที่ต้องการผลักดัน จึงทำให้ตัดสินใจเข้าร่วมต่อสู้ทางการเมืองและเมื่อตัดสินใจเข้าร่วมต่อสู้ทางการเมืองแล้วจะทำให้บุคคลต้องขยายบทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองของตนออกไปอย่างกว้างขวาง

แคมเบลและคณะ (Campbell & other อ้างใน ชาคริตชัย จอมแจ้ง 2551: 33) การศึกษาพบว่าในสังคมอเมริกันมีประชาชนเพียงร้อยละ 1 ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับสูง มีร้อยละ 4-5 ที่มีความกระตือรือร้นและการประชุมทางการเมือง มีร้อยละ 10 ที่บริจาคเงินช่วยเหลือการแข่งขันทางการเมือง มีร้อยละ 13 ที่ติดต่อกับนักการเมือง มีร้อยละ 15 ที่ติดกระดุมหรือสติ๊กเกอร์เพื่อแสดงการสนับสนุน มีร้อยละ 25-30 ช่วยชักจูงให้ผู้อื่นเลือกผู้ที่ตนสนับสนุน และมีร้อยละ 40-70 ให้ความสนใจกับข่าวสารทางการเมืองและไปใช้สิทธิทางการเมือง

อัลมอนต์และเพาเวลล์ (Almond & Powell อ้างใน พิศณุ พูนเพชรพันธุ์ 2548: 25) ได้มีการจำแนกรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมือง ออกเป็น 2 รูปแบบหลัก ๆ คือ

1. การมีส่วนร่วมทางการเมือง แบบในระบบ (Conventional) ประกอบด้วย การออกเสียงเลือกตั้ง การพุดจาปรึกษาเรื่องการเมือง กิจกรรมการณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง การจัดตั้งการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ และการติดต่อส่วนตัวกับเจ้าหน้าที่ทางการเมืองและการบริหาร

2. การมีส่วนร่วมทางการเมือง แบบนอกระบบ (Unconventional) ประกอบด้วย การยื่นข้อเสนอเรียกร้อง การเดินขบวน การเข้าประจันหน้ากัน การละเมิดกฎหมายและระเบียบของสังคม และการใช้ความรุนแรงทางการเมือง

2.4 ระดับคุณลักษณะของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ระดับคุณลักษณะของการกระทำทางการเมืองในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นการจัดแบ่งการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ นั้น นักวิชาการทั้งไทยและต่างประเทศได้จัดแบ่งระดับและการอธิบายคุณลักษณะการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้เป็นจำนวนมาก โดยแนวคิดและมุมมองของนักวิชาการ มีดังนี้

ณรงค์ สินสวัสดิ์ (2522: 110) ได้เสนอการจัดระดับต่าง ๆ ของการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ดังต่อไปนี้

1. ไม่ไปลงคะแนนเสียง และไม่รู้ความเป็นไปทางการเมือง
2. ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง
3. การเข้าร่วมโดยทางอ้อม เช่น อ่านหนังสือพิมพ์ รับฟังข่าวสารทางการเมืองจากโทรทัศน์ ถกเถียงปัญหาการเมือง ตีกระดุมตราพรรคการเมือง เป็นต้น
4. ช่วยในการโฆษณา หาเสียง เช่น แจกใบปลิว วางแผนการเลือกตั้ง เป็นต้น
5. สมัครเข้ารับการเลือกตั้ง เพื่อดำรงตำแหน่งทางการเมือง เช่น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประธานาธิบดี นายกรัฐมนตรี เป็นต้น
6. เข้าดำรงตำแหน่งทางการเมือง

สมบัติ ธำรงธัญวงศ์ (2541: 328-334) ได้อธิบายถึงคุณลักษณะที่ประชาชนแสดงพฤติกรรมในการมีส่วนร่วมทางการเมือง ดังนี้

1. การแสดงความสนใจต่อกิจกรรมทางการเมือง คือ การที่บุคคลจะแสดงความสนใจต่อกิจกรรมทางการเมือง ย่อมแสดงว่าบุคคลนั้นได้รับปัจจัยกระตุ้นทางการเมือง (Political stimuli) จากสิ่งแวดล้อมมากพอสมควร จนกระทั่งเกิดความสนใจที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองด้วยตนเอง บุคคลที่คาดหวังจะสร้างความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางการเมือง ได้อย่างมีประสิทธิภาพจะต้องอุทิศความพยายามเพื่อรวบรวมข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการเมืองเพื่อเพิ่มพูนความรู้ทางการเมืองของตน กิจกรรมเหล่านี้ถือเป็นรากฐานเบื้องต้นที่จำเป็นในการร่วมกิจกรรมทางการเมืองต่าง ๆ แม้ว่าโดยทั่วไปปัจจัยกระตุ้น (stimuli) จะถูกส่งผ่านทางสื่อต่าง ๆ มากมายแต่บางคนอาจจะให้ความสนใจเพียงเล็กน้อยหรือไม่ให้ความสนใจเลย โดยทั่วไปการที่บุคคลได้รับปัจจัยกระตุ้นทางการเมืองยิ่งมากขึ้นจะทำให้บุคคลนั้นมีโอกาสมีส่วนร่วมทางการเมืองมากยิ่งขึ้น

2. การใช้สิทธิเลือกตั้ง คือ การที่ประชาชนโดยทั่วไปจะไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ประชาชนจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของการเลือกตั้ง โดยเฉพาะเพื่อเป็นการแสดงออกถึงการเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย ทำให้คู่แข่งทางการเมืองต้องแสดงความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถและการเป็นคุณธรรมเพื่อรับรองความไว้วางใจหรือขอฉันทานุมัติจากประชาชนให้เข้าไปดำรงตำแหน่งทางการเมือง การใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชนเป็นการแสดงบทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่นับว่ามีความสำคัญอย่างมาก

โดยทั่วไปการใช้สิทธิเลือกตั้งจะมี 2 เงื่อนไข คือ การตัดสินใจว่าจะไปใช้สิทธิเลือกตั้งหรือไม่และการตัดสินใจที่จะเลือกพรรคใดหรือบุคคลใดโดยเงื่อนไขทั้ง 2 นี้ขึ้นอยู่กับกระบวนการหล่อหลอมทางการเมืองของแต่ละบุคคลและปัจจัยกระตุ้นทางการเมืองจากสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ โดยบุคคลจะรู้ล่วงหน้าว่าจะมีการเลือกตั้งเมื่อใด ดังนั้น บุคคลจึงมีโอกาสเตรียมการตัดสินใจไว้ได้ล่วงหน้า

3. การริเริ่มประเด็นพูดคุยทางการเมือง คือ โดยธรรมชาติของมนุษย์จะให้ความสำคัญและสนใจเกี่ยวกับผลประโยชน์ของตน ดังนั้น บุคคลที่คิดว่าตนไม่ได้รับประโยชน์อย่างใดจากระบบการเมืองก็จะไม่สนใจการเมือง แม้กระทั่งการพูดคุยกันทางการเมือง แต่บุคคลที่รู้และเข้าใจจากระบบการเมืองมีความสำคัญและมีประโยชน์ต่อตนเองอย่างไรนั้น จึงจะให้ความสนใจทางการเมืองอย่างมาก โดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นประเด็นที่เกี่ยวกับการเมืองที่จะมีผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจและสังคม ดังนั้น ระดับความสนใจเกี่ยวกับการริเริ่มพูดคุยทางการเมืองจึงแตกต่างกันในแต่ละบุคคล บางคนไม่สนใจ บางคนสนใจมาก บางคนเป็นผู้รับฟัง บางคนเป็นผู้นำในการเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นทางการเมืองและผู้ที่ เป็นผู้นำในการเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นทางการเมืองจะมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการต่อสู้ทางการเมืองโดยตรงมากกว่าผู้ที่เป็นเพียงรับฟังความคิดเห็นจากผู้อื่น

4. การชักจูงให้ผู้อื่นเลือกตั้งผู้ที่ตนสนับสนุน คือ การแสดงออกในการชักจูงให้ผู้อื่นไปใช้สิทธิเลือกตั้งบุคคลที่ตนเองสนับสนุน นับได้ว่าเป็นความก้าวหน้าอีกขั้นหนึ่งของผู้ที่สนใจเข้าไปมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกันทางการเมือง ลักษณะของการแสดงออกเช่นนี้มีลักษณะคล้ายกับการเป็น “หัวคะแนน” ของผู้แข่งขันทางการเมือง ย่อมเป็นการแสดงออกถึงความผูกพันทางการเมืองที่ชัดเจนมากกว่าการเข้าร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นด้วยการพูดคุยทางการเมือง ทั้งนี้เพราะได้แสดงความคิดเห็นด้วยและทำให้เชื่อได้ว่าผู้ที่ตนสนับสนุนจะเป็นผู้นำทางการเมืองที่ดีได้ และสามารถสร้างสรรค์ผลประโยชน์ให้แก่สังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5. การติดกระดุมหรือสติ๊กเกอร์ คือ การแสดงออกอย่างเปิดเผยให้บุคคลทั่วไปได้รับรู้ว่าตนเป็นผู้สนับสนุนพรรคการเมืองใดหรือต้องการให้คู่แข่งทางการเมืองอื่นทราบ ทั้งนี้ เพราะการติดกระดุมที่เป็นสัญลักษณ์ของพรรคการเมืองหรือของผู้สมัครรับเลือกตั้งที่ปกเสื้อย้อม เป็นการประกาศตนในฐานะผู้สนับสนุนอย่างชัดเจน หรือนำเอาสติ๊กเกอร์ของพรรคการเมืองไปติดที่รถยนต์ของตนเองนั้นย่อมเป็นการแสดงเจตนาของเจ้าของรถยนต์ว่าตนสนับสนุนผู้ใดและยังเป็นลักษณะของการช่วยโฆษณาเผยแพร่อีกทางหนึ่งด้วย การกระทำเช่นนี้อาจมีผลในการโน้มน้าวให้ผู้ใกล้ชิดที่ยังไม่ได้ตัดสินใจให้เข้าร่วมสนับสนุนเช่นเดียวกับตนได้ โดยเฉพาะบุคคลที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันเพราะจะสามารถสร้างให้เกิดมีอิทธิพลในการชักจูงใจให้ง่ายขึ้น

6. การติดต่อนักการเมืองหรือผู้นำทางการเมือง คือ การกระทำทางการเมืองในลำดับนี้เป็นการแสดงให้เห็นว่า บุคคลได้เพิ่มระดับความสนใจทางการเมืองมากขึ้นจนถึงกับอยากที่จะสัมผัสพูดคุยหรือสื่อความเห็นโดยตรงกับผู้นำทางการเมืองโดยอาจให้การเสนอแนะข้อคิดเห็นเพิ่มเติมหรือให้กำลังใจนักการเมืองในการต่อสู้ต่อไป โดยทั่วไปแล้วประชาชนแม้จะเป็นเพียงแต่ส่วนน้อยก็ตามก็มีการติดต่อนักการเมืองหรือผู้นำทางการเมืองโดยตรง การติดต่อนักการเมืองอาจทำได้โดยการส่งจดหมาย โทรศัพท์ โทรเลข หรือจากการพูดคุยโดยตรง ในการติดต่อนั้นอาจเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้บุคคลเกิดความสนใจทางการเมืองมากขึ้น จนเปลี่ยนฐานะจากผู้สนใจให้การสนับสนุนไปสู่การเข้าร่วมต่อสู้ทางการเมืองโดยตรง

7. การบริจาคเงิน คือ การแสดงออกถึงการสนับสนุนทางการเมืองที่สำคัญ ทั้งนี้ เพราะในระบอบประชาธิปไตย การเคลื่อนไหวทางการเมืองโดยเฉพาะการรณรงค์และการแข่งขันเลือกตั้งเป็นกระบวนการที่มีค่าใช้จ่าย ดังนั้น การที่บุคคลร่วมบริจาคเงินย่อมแสดงถึงความมุ่งมั่นในการสนับสนุนอย่างจริงจังและอาจพัฒนาไปสู่การเป็นผู้เข้าร่วมต่อสู้ทางการเมืองโดยตรง ในฐานะสมาชิกที่สำคัญของพรรค ซึ่งการเงินถือว่าเป็นอาวุธที่สำคัญในการต่อสู้กับคู่แข่งทางการเมือง บางคนเห็นว่าการสนับสนุนทางการเงินเป็นเรื่องที่ผิดศีลธรรมซึ่งเป็นความคิดเห็นของคนจำนวนน้อยที่ยังไม่เข้าใจในความจำเป็นของกระบวนการแข่งขันทางการเมือง แต่โดยส่วนใหญ่ผู้สมัครแข่งขันจะเป็นผู้จัดหาทุนเพื่อค่าใช้จ่ายในการเลือกตั้งของตนเอง

8. การเข้าร่วมประชุมหรือชุมนุมทางการเมือง คือ การแสดงออกทางการเมืองที่มีความสำคัญมากยิ่งขึ้น เป็นการแสดงออกถึงความเห็นพ้องและความผูกพันที่แนบแน่นยิ่งขึ้น ในการเข้าร่วมประชุมหรือการเข้าร่วมชุมนุมย่อมเป็นการแสดงออกซึ่งการสนับสนุนทั้งทางกายและจิตใจ เป็นการร่วมใจให้กำลังใจแก่ผู้ที่มีความคิดเห็นทางการเมืองตรงกัน เป็นการแสดงออกซึ่งการสังกัดกลุ่มอย่างชัดเจน การแสดงออกเช่นนี้เป็นพลังในการต่อสู้ทางการเมืองและเป็นสิ่งที่ผู้แข่งขันทางการเมืองมีความประสงค์จะได้รับการสนับสนุนอย่างมาก อย่างไรก็ตามการประชุมของ

ผู้สนใจทางการเมืองบางคนอาจไม่มีข้อผูกพันในการสนับสนุนก็ได้ เพราะเป็นการเริ่มต้นในการให้ความสนใจเท่านั้น แต่ในหลายกรณีการเข้าร่วมประชุมเป็นกิจกรรมของผู้ที่ต้องการเข้าร่วมต่อสู้ทางการเมืองโดยเฉพาะผู้ที่เข้าร่วมสม่ำเสมอแสดงว่ามีความผูกพันสูง ผู้ที่มีความเกี่ยวพันทางการเมืองสูงก็จะเข้าร่วมประชุมกับการประชุมแกนนำหรือการประชุมกลยุทธ์ (Caucus or strategy meeting)

9. การร่วมรณรงค์ทางการเมือง คือ กิจกรรมที่สำคัญในการขยายความสนับสนุนจากประชาชนให้มีความกว้างขวางและทั่วถึง การร่วมรณรงค์ทางการเมืองเป็นการแสดงออกซึ่งการมีภารกิจร่วมกันของผู้ที่สนใจทางการเมือง การร่วมรณรงค์ทางการเมืองจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีความมั่นใจและความรู้สึกที่ดีต่อพรรคการเมืองและต่อคู่แข่งทางการเมืองต้องการแสดงให้เห็นว่าตนเองมีส่วนร่วมในความสำเร็จของการต่อสู้ทางการเมืองนั้นด้วย การรณรงค์ทางการเมืองอาจทำได้หลายกรณีเช่น การพิมพ์จดหมาย การส่งจดหมาย การติดโปสเตอร์ การเคาะประตูบ้าน เพื่อชักจูงประชาชนด้วยการให้ข้อมูลเพิ่มเติมแก่ประชาชน ให้ประชาชนให้ความสนใจที่จะให้การสนับสนุน เป็นต้น

10. การเป็นสมาชิกสำคัญของพรรคการเมือง คือ การแสดงออกทางการเมืองชัดเจนว่าตนสังกัดพรรคใดและเป็นการยอมรับภารกิจในฐานะสมาชิกของพรรคที่ต้องช่วยเสริมสร้างความแข็งแกร่งของพรรค การขยายความศรัทธาให้แพร่หลายในหมู่ประชาชนและการร่วมผลักดันเพื่อให้พรรคหรือผู้สมัครรับเลือกตั้งของพรรคได้รับชัยชนะ ในการเลือกตั้งลักษณะสำคัญของการเป็นสมาชิกที่มีบทบาทในพรรค คือ การแสดงออกว่าสังกัดพรรคใด การจ่ายเงินบำรุงพรรค การมีส่วนร่วมในกิจกรรมสำคัญของพรรค ในประเทศสหรัฐอเมริกา มีประชาชนน้อยกว่าร้อยละ 5 ที่มีบทบาทเป็นสมาชิกพรรค

11. การร่วมประชุมแกนนำพรรค คือ การแสดงออกซึ่งการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกิจกรรมของพรรค กล่าวได้ว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับสูง บุคคลที่จะเข้ามามีบทบาทในการร่วมประชุมแกนนำของพรรคหรือการร่วมประชุมวางแผนกลยุทธ์ของพรรคโดยทั่วไปจะต้องผ่านการเป็นสมาชิกที่มีบทบาทที่สำคัญของพรรค จนพรรคเกิดความไว้วางใจและมีความเชื่อมั่นว่าจะช่วยเสริมกิจกรรมของพรรคให้มีความแข็งแกร่งสามารถที่จะเอาชนะคู่แข่งทางการเมืองได้ ผู้ที่จะมีบทบาทในการเข้าร่วมประชุมแกนนำของพรรคส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มีความสำคัญในพรรคการเมืองหรือในคณะกรรมการเกี่ยวกับการรณรงค์ของพรรคบุคคลในระดับนี้จึงมีบทบาทในการร่วมตัดสินใจเพื่อการต่อสู้แข่งขันทางการเมืองโดยตรงซึ่งจะมีเพียงแต่จำนวนน้อยเท่านั้น

12. การร่วมระดมทุน คือ กิจกรรมสำคัญของสมาชิกพรรคระดับสูง ผู้ที่จะอยู่ในฐานะที่จะระดมทุนให้แก่พรรคการเมืองหรือผู้สมัครรับเลือกตั้งได้นอกจากจะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถแล้วยังต้องเป็นผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมด้วย เพื่อให้สามารถติดต่อบุคคลชั้นสูงในสังคมที่มีฐานะดีและอยู่ในวิสัยที่จะบริจาคทรัพย์เพื่อร่วมสนับสนุนการแข่งขันทางการเมืองได้ ผู้ระดมเงินทุนจึงเป็นชนกลางที่มีความสำคัญทางการเมือง ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของนักการเมืองซึ่งสามารถจะสนองตอบความต้องการของผู้บริจาคเงินได้

13. การเสนอตัวเป็นคู่แข่งทางการเมือง คือ การแสดงออกทางการเมืองที่สำคัญอย่างยิ่งนี้เพราะการเสนอตัวเป็นคู่แข่งทางการเมืองเพื่อให้ประชาชนพิจารณาให้ความไว้วางใจบุคคลที่จะมีบทบาทในระดับนี้ได้ต้องเป็นบุคคลที่มีความสามารถพิเศษจะต้องเป็นบุคคลที่มีความคิดเห็นริเริ่ม สร้างสรรค์และมีความเชื่อมั่นในตนเองสูง สามารถสร้างความนิยมศรัทธาให้เกิดแก่ประชาชนได้ ประการสำคัญจะต้องสร้างความประทับใจให้แก่ประชาชนได้อย่างกว้างขวางสามารถทำให้ประชาชนเชื่อมั่นได้ว่าจะเป็นผู้นำความสำเร็จ การมีชีวิตที่ดียิ่งขึ้นมาสู่ประชาชนส่วนระดับของความสามารถของ ผู้เสนอตัวเข้าแข่งขันจะแตกต่างกันไปตามระดับของตำแหน่งที่จะเข้าไปรับผิดชอบ อาทิ นายกเทศมนตรี ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือผู้นำประเทศ เป็นต้น

14. การดำรงตำแหน่งทางการเมือง คือ การแสดงออกทางการเมืองในระดับสูงสุดเป็นผลจากการได้รับชัยชนะจากการเสนอตัวเข้าแข่งขันทางการเมือง การแสดงบทบาทในฐานะที่ดำรงตำแหน่งทางการเมืองนับว่ามีความสำคัญยิ่ง ทั้งนี้เพราะจะส่งผลกระทบต่อความศรัทธาเชื่อมั่นของประชาชนในระยะยาว ถ้าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองมีความสามารถในการพัฒนาประเทศทำให้ประชาชนมีชีวิตที่ดีและมีความสุข จะทำให้พรรคได้รับความไว้วางใจจากประชาชนมากยิ่งขึ้นซึ่งจะส่งผลถึงโอกาสที่จะได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งครั้งต่อไปด้วย ในทางตรงกันข้ามถ้าหากผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองไม่สามารถบริหารประเทศให้เป็นตามความคาดหวังของประชาชนจะส่งผลกระทบต่อประชาชนเริ่มที่จะเสื่อมศรัทธาต่อพรรคการเมืองที่สังกัดด้วยและจะทำให้โอกาสที่จะได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งครั้งต่อไปเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก ดังนั้น การแสดงออกซึ่งการมีส่วนร่วมทางการเมืองด้วยการดำรงตำแหน่งทางการเมือง จึงเป็นบทบาทสำคัญสูงสุดของประชาชนที่มีต่อระบบการเมือง

วิสุทธิ์ โพธิ์แท่น (อ้างใน บันลือ สุกใส 2549: 43) ได้กล่าวว่า การเมืองในระบอบประชาธิปไตยเป็นการเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมแสดงออกถึงความต้องการได้อย่างเสรี ซึ่งในการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นการแสดงออกถึงสิทธิหน้าที่ความรับผิดชอบของประชาชน มิได้หมายความว่าเฉพาะการเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง หรือการสมัครเข้ารับเลือกตั้งเพื่อดำรงตำแหน่งทางการเมือง หรือลงสมัครเข้าช่วยงานของพรรคการเมืองที่ตน

นิยมชมชอบ แต่หมายรวมถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองในระดับต่าง ๆ ตามความเหมาะสมและโอกาส ตลอดจนการกระทำทุกอย่างซึ่งแสดงถึงความเข้าใจทางการเมือง (decision making in political) ตามครรลองของประชาธิปไตยนั่นเอง

ดังนั้น การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองซึ่งหมายถึงกิจกรรมของประชาชนในทุกระดับการเมือง เช่น การเข้าร่วมลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง แต่ในบางครั้ง การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง สามารถใช้กับความหมายที่หมายถึง การเข้ามีส่วนร่วมคอยให้ความสนใจต่อการเมือง เป็นต้น

โดยสรุปในระดับและลักษณะของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน สามารถแสดงออกได้หลายระดับหลายลักษณะในกรณีนี้ผู้ศึกษาวิจัย สามารถแบ่งได้เป็น 2 แบบ คือ

1. แบบที่มีส่วนร่วมทางการเมืองต่ำ หมายถึง การมีส่วนร่วมทางการเมืองทางอ้อมที่ไม่ได้บริหารจัดการเพียงแต่การมีส่วนร่วมพื้นฐานที่ทุกคนทำได้เช่น การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การติดตามข้อมูลข่าวสาร การแสดงความคิดเห็นทางการเมือง การช่วยผู้สมัครหาเสียง การชุมนุมประท้วง เป็นต้น

2. แบบที่มีส่วนร่วมทางการเมืองสูง หมายถึง การมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรงที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับการลงสมัครรับเลือกตั้ง การเป็นสมาชิกพรรคการเมือง และบริหารจัดการ เป็นต้น

3. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับระบบอุปถัมภ์

แนวคิดเรื่องระบบอุปถัมภ์มีนักวิชาการใช้อธิบายสังคมไทย อาทิ ม.ร.ว.อकिन รพีพัฒน์ ลูเซียนเอ็ม แฮงค์ (Lucian M.Hank) และนักวิชาการท่านอื่นโดยแนวคิดนี้ได้แสดงให้เห็นความจริงข้อหนึ่งว่า สังคมไทยเป็นสังคมที่มีโครงสร้างเน้นความแตกต่างระหว่างฐานะ ตำแหน่ง ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์ที่มีฐานะสูงกว่าและผู้รับอุปถัมภ์ที่มีฐานะต่ำกว่าซึ่งมีผู้ให้แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ไว้หลายท่าน (อมรา พงศาพิชญ์ และปรีชา คุวินทร์พันธุ์ 2539: 137,185) ดังนี้

อकिन รพีพัฒน์ (อ้างใน ไพรัช นุรพชัยศรี 2553: 9) ได้กล่าวว่า เป็นความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างผู้ที่เหนือกว่าคือมีทรัพยากรมากกว่าหรือสูงศักดิ์มีอำนาจมากกว่ากับผู้ที่ย้อยกว่า คือ ผู้ที่มีทรัพยากรน้อยกว่าหรือผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่าโดยคือผู้ที่เหนือกว่าจะให้การอุปการะช่วยเหลือคุ้มครองป้องกันให้แก่ผู้ที่ย้อยกว่าและผู้ที่ย้อยกว่าต้องให้การสนับสนุนทำงานให้โดยการคอยรับใช้และเชื่อฟังเป็นการตอบแทน ถ้าพูดแบบไทยเราถือว่าผู้ที่เหนือกว่าสร้างบุญคุณช่วยเหลือผู้ที่ย้อยกว่าและผู้ที่ย้อยกว่าย่อมต้องตอบแทนบุญคุณสาระสำคัญความสัมพันธ์เช่นนี้ คือ การรู้จักคุณกตัญญูทดแทน

สนธิ สมัการ (2533: 25) ให้ความหมายว่า เป็นลักษณะหนึ่งของความสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งแต่ละฝ่าย มีบทบาทหน้าที่และความคาดหวังต่อกันบางประการ ซึ่งเป็นที่รับรู้ได้หรือยอมรับกันได้ตามธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรมของสังคม

สก๊อต (Scott ม.ป.ป อ้างถึงใน พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต 2533: 79) ได้กล่าวว่าในระบบอุปถัมภ์เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนสองกลุ่มที่เอื้อประโยชน์ให้แก่กัน โดยมีฐานะทางสังคมต่างกันซึ่งคนที่มิฐานะทางเศรษฐกิจสูงกว่าจะใช้อิทธิพลและสิ่งที่ตนมีอยู่คุ้มครองให้ผลประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งแก่ผู้มีฐานะต่ำกว่า ซึ่งต้องตอบแทนด้วยการแสดงความจงรักภักดี เป็นลักษณะช่วยเหลือตอบแทนซึ่งรวมทั้งการอุทิศตนรับใช้แก่ผู้อุปถัมภ์

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2539: 171-172) ได้อธิบายว่า เป็นระบบความสัมพันธ์ของคน 2 ฝ่ายซึ่งไม่เท่าเทียมกันในหลายด้านต่างฝ่ายต่างแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการซึ่งกันและกันแต่เป็นการแลกเปลี่ยนที่ไม่เหมือนกัน ผู้ใหญ่อาจให้สินค้าแก่ผู้น้อยขณะที่ผู้น้อยให้บริการแก่ผู้ใหญ่หรือกลับกันก็ตามแต่กรณี ความสัมพันธ์ลักษณะนี้ดำรงอยู่ได้ไม่ใช่เพียงพอ เพราะแม้ว่าต่างฝ่ายต่างจะได้ประโยชน์เท่านั้น แต่ต้องมีอุดมการณ์ที่ช่วยจรรโลงความสัมพันธ์อย่างนี้เอาไว้

ลิขิต ชีรเวคิน (2542: 6) ได้กล่าวไว้ว่า ระบบอุปถัมภ์ คือ ระบบความสัมพันธ์ในสังคมจารีต ค่านิยม โดยการจัดกลุ่มระหว่างผู้อุปถัมภ์หนึ่งคนกับผู้ได้รับการอุปถัมภ์จำนวนหนึ่งโดยที่ผู้อุปถัมภ์จะเป็นคนซึ่งมีฐานะในสังคม หรืออำนาจทางการบริหารมีเงินทอง เป็นที่นับหน้าถือตาสามารถให้คุณให้โทษกับผู้ที่อยู่ใต้อุปถัมภ์ในระดับหนึ่ง

3.1 ระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย

อุดม รุ่งเรืองศรี (อ้างใน ไพรัช บุรพชัยศรี 2553: 10) มีความเห็นว่า สังคมไทยเรียกร้องให้สมาชิกมีสมรรถภาพในการทำงานให้เกิดสัมฤทธิ์ผลน้อยกว่าสังคมตะวันตก ผู้ใหญ่ไม่คาดหวังว่าผู้น้อยจะมีความสามารถในการทำงานให้เกิดผลสำเร็จสูง ส่วนผู้น้อยก็จะรู้สึกปลอดภัยที่ได้รับความคุ้มครองของผู้ใหญ่ การแข่งขันระหว่างผู้ใหญ่กับผู้น้อยจึงไม่มี ความสัมพันธ์ของทั้ง 2 ฝ่าย จึงเป็นความสัมพันธ์แบบพ้องกับลูกแบบให้ความคุ้มครองหรือผู้อุปถัมภ์กับผู้อยู่ใต้ปกครองหรือผู้น้อยที่อยู่ในความอุปถัมภ์ในที่สุดความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์จึงเป็นการยอมรับถึงความแตกต่างในเรื่องฐานะของบุคคล การเน้นการพึ่งพาผู้อื่นและการยึดมั่นเฉพาะตัวบุคคล ยังคงมีอิทธิพลต่อการปกครองของไทยในปัจจุบัน ดังจะเห็นได้ว่าลักษณะของ สังคมเจ้าขุนมูลนายยังคงอยู่ในระบบราชการไทยค่อนข้างมาก ข้าราชการจำนวนไม่น้อยมีความรู้สึกว่าเป็นนายของประชาชนเช่นมูลนายย่อมเป็นนายของพวกไพร่ ทั้งที่แนวความคิดระบบบริหารราชการสมัยใหม่ ข้าราชการไม่ได้เป็นนายของประชาชนแล้ว หากแต่เป็นผู้ให้บริการจากรัฐไปสู่ประชาชน ภายใต้ขอบเขตอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากรัฐ ข้าราชการจะได้รับเงินเดือนเป็นผลตอบแทนในการ

ปฏิบัติงาน เงินเดือนได้จากภาษีอากรของประชาชน ข้าราชการ จึงมีฐานะเป็นผู้รับใช้ประชาชน แต่มิได้เป็นเช่นนั้นเพราะข้าราชการกลับรู้สึกว่าคุณเป็นนายของประชาชนและทางฝ่ายประชาชนเองก็ยอมรับ มีความรู้สึกต่อข้าราชการเหมือนดังเป็นมูลนายของตน ให้ความเกรงกลัวนอบน้อมและเคารพเชื่อฟัง ระบบราชการจึงมีอิทธิพลในการควบคุมความคิดและพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนเหมือนระบบไพร่ที่เคยควบคุมวิถีชีวิต และความคิดอ่านของพวกไพร่ในสังคมสมัยศักดินา ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างข้าราชการผู้ใหญ่และข้าราชการผู้น้อยภายในระบบราชการ ก็ได้รับอิทธิพลลักษณะความสัมพันธ์ของระบบไพร่อยู่ไม่น้อย ระบบราชการไทยยังยึดมั่นในความผูกพันกันเป็นเชิงส่วนตัวตามลักษณะความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ มากกว่าจะ มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นทางการตามกฎระเบียบที่ได้วางไว้ และมีแนวโน้มว่าจะปฏิบัติราชการตามคำสั่งของหัวหน้าโดยไม่มีการโต้แย้ง และไม่มีความคิดริเริ่มใดเหมือนเช่นมูลนายระดับล่างปฏิบัติต่อมูลนายระดับสูงในสังคมสมัยศักดินา

นอกจากเจ้าขุนมูลนายที่ปรากฏอยู่ในระบบราชการแล้ว การอุปถัมภ์ค้ำชู การเน้นการพึ่งพาผู้อื่น การยึดมั่นในตัวบุคคล ยังคงมีอิทธิพลอยู่มากในสังคมไทยดังจะเป็นได้ว่าพรรคการเมืองจะเสื่อมหรือจะเจริญรุ่งเรืองขึ้นอยู่กับการหัวหน้าพรรคเป็นสำคัญบุคคลใดแม้จะมีความสามารถมากเพียงไหน หากไม่ได้รับการอุปถัมภ์ค้ำชูจากผู้ใหญ่ที่มีอำนาจแล้วก็จะไม่มีโอกาสน้อยมากที่จะเจริญก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงานอย่างเต็มที่ ความสามารถในการฝากตัวกับผู้ที่มีอำนาจจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่ง นอกเหนือจากปัจจัยเรื่องการศึกษาต่อการเลื่อนตำแหน่งหน้าที่การงานและการเลื่อนฐานะทางสังคม

สนิท สมักรการ (2533: 32) แบ่งระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทยได้เป็น 4 รูปแบบ คือ

1. ระบบอุปถัมภ์ในหมู่ญาติ เป็นระบบที่เก่าแก่ระบบหนึ่งในสังคมไทยตามวัฒนธรรมความสัมพันธ์ที่ถาวรของญาติอาวุโส (พี่ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย) กับญาติผู้น้อง (น้อง ลูก หลาน หลาน)

2. ระบบอุปถัมภ์ในหมู่มิตรสหาย โดยความเป็นเพื่อนในสังคมจะปรากฏได้หลายรูปแบบ เช่น เพื่อนเล่น เพื่อนร่วมรุ่น เพื่อนร่วมสถานศึกษา และเพื่อนตาย เป็นต้น ความคาดหวังระหว่างเพื่อนมีความลึกซึ้งและมากกว่าบางสังคม แต่เพื่อนในสังคมไทยคาดหวังต่อกันและกันมากกว่า ความเป็นเพื่อนแท้ จึงมักจะวัดกันได้ด้วยพฤติกรรมการช่วยเหลือเกื้อกูลกันหรือการที่เพื่อนซึ่งมีฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจที่ดีกว่าได้ให้ความช่วยเหลือแก่เพื่อนผู้ด้อยฐานะอย่างสม่ำเสมอ ความสัมพันธ์ฉันท์เพื่อนแบบนี้จะแนบแน่นมากขึ้น จนถึงขั้นกลายเป็นญาติสนิทกันได้ เพื่อนที่ได้รับความอุปถัมภ์ด้านวัตถุจะตอบแทนด้วยความจงรักภักดีรู้จักบุญคุณ คอยป้องกันเพื่อน

ผู้ให้ความอุปถัมภ์ด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามสติปัญญาและความสามารถที่ตนมีอยู่ การตอบแทนบุญคุณ บางครั้งจะแสดงออกด้วยการสรรหาสิ่งของเล็กน้อยมาให้บ้างในโอกาสอันควร

3. ระบบอุปถัมภ์ในองค์กรต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นของรัฐหรือของเอกชนก็ตามจะถูกมองในแง่ลบอยู่ตลอดเวลาว่าระบบอุปถัมภ์ทำให้ระบบบริหารขาดประสิทธิภาพซึ่งก็มีส่วนจริงอยู่บ้าง การใช้ระบบอุปถัมภ์มากเกินไปก็อาจจะทำให้เกิดความระส่ำระสาย เกิดการเลิखวัญและกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ของกลุ่มที่อยู่นอกวงแห่งการอุปถัมภ์ได้เช่นกัน

4. ระบบอุปถัมภ์ระหว่างอาชีพ เป็นระบบอุปถัมภ์ที่น่าจะมีลักษณะคงทนน้อยกว่าแบบที่กล่าวมาแล้วแต่ลักษณะอื่นของระบบอุปถัมภ์ก็ยังมีครบไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ การปฏิบัติต่างตอบแทนความสูงศักดิ์ของผู้อุปถัมภ์และความจงรักภักดีของผู้รับการอุปถัมภ์

สำหรับสังคมไทย ระบบอุปถัมภ์ระหว่างอาชีพหรือข้ามอาชีพนี้ อาจจำแนกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ 1.กลุ่มข้าราชการ พ่อค้า และ 2.กลุ่มนักการเมือง ชาวไร่ ชาวนา ซึ่งกลุ่ม 1 จะมีการอุปถัมภ์ระหว่างข้าราชการและพ่อค้าเป็นไปในรูปของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ด้านวัตถุระหว่างกันมากกว่า คือ ฝ่ายราชการจะอำนวยความสะดวกประโยชน์ให้แก่พ่อค้า นักธุรกิจ ซึ่งจะเป็นฝ่ายทดแทนบุญคุณหรือตอบแทนด้วยการให้เงินทองหรือทรัพย์สินมีค่าอย่างอื่น ส่วนกลุ่ม 2 จะเป็นการอุปถัมภ์ระหว่างนักการเมืองกับชาวไร่ ชาวนาด้านการเงินเพื่อการเลือกตั้งครั้งต่อไป

ไพฑูริย์ ช่างเรียน (2533: 3) สรุปโครงสร้างสังคมของวัฒนธรรมไทยไว้ดังนี้

1. ยึดถือตัวบุคคลเป็นหลัก
2. นิยมความสนุกสนาน นิยมจ่ายทรัพย์สินในปัจจุบัน ไม่ชอบทำงาน
3. ระบบอุปถัมภ์ ระบบอาวุโส ผลประโยชน์ส่วนตัว
4. ยึดถือตนเองเป็นสำคัญ
5. นิยมทางสายกลาง
6. ยึดถือการเอาใจเจ้านาย ผู้มีอำนาจ
7. นิยมความสัมพันธ์ส่วนตัว
8. ไม่มีการแยกหน้าที่ออกจากเรื่องส่วนตัว มีการใช้อิทธิพลส่วนตัว

3.2 แนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536: 94) ได้เสนอให้ผู้มีหน้าที่บริหารประเทศตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงของระบบโลกที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย โดยให้การคาดการณ์แนวโน้มอนาคต ดังนี้

1. การผลิตในภาคเกษตรกรรมจะเป็นการผลิตที่ใช้ทุนเข้มข้นยิ่งขึ้น การเตรียมตัวเข้าสู่ระบบใหม่นี้พวกที่มีทุนเดิมจะปรับตัวได้ง่ายกว่าชาวนารายเล็กซึ่งประสบปัญหามากกว่าคนที่

ปรับตัวไม่ได้ซึ่งจะกลายเป็นแรงงานรับจ้างในภาคเกษตรหรือละทิ้งภาคเกษตรไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมต่อไป

2. การอพยพเข้าสู่เมืองจะมีมากขึ้นโดยลำดับ เนื่องจากความล่มสลายของเกษตร ปัญหาคือ เมืองจะสามารถดูดซับผู้อพยพใหม่อย่างมีคุณภาพดีเพียงใด

3. ผลในทางการเมือง คือ ระบบการเมืองจะใช้พรรคการเมืองเป็นตัวแทนและคนในชนบทที่มีตัวแทนในรูปของระบบอุปถัมภ์ การเมืองลักษณะนี้จะไม่มีความเสี่ยงพอที่จะก่อให้เกิดการปฏิรูปของระบบได้

พงษ์ศักดิ์ (อ้างใน ไพรซ์ บุรพชัยศรี 2553: 12) สรุปแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างของระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทยได้ ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ตามระบบอุปถัมภ์ที่ท้องถิ่นส่วนใหญ่จะต้องถูกคุกคามอย่างรุนแรงจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วจากกระบวนการพัฒนา

2. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ซึ่งมีลักษณะหลายด้าน การเกิดทรัพยากรใหม่ทำให้ผู้นำท้องถิ่นจำเป็นต้องสร้างระบบอุปถัมภ์ของตนขึ้นให้ได้ ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์สมัยใหม่จะมีลักษณะเฉพาะด้านมากขึ้น เช่น ผู้อุปถัมภ์แต่ละคนจะมีอิทธิพลเฉพาะด้าน ซึ่งอาจมีอิทธิพลทางการเมืองหรือการฝากคนเข้าทำงาน อิทธิพลในระบบราชการ เป็นต้น

3. ระบบอุปถัมภ์ใหม่จะไม่ค่อยมีลักษณะที่ถาวรโดยจะมีลักษณะของการดักขวางการใช้ประโยชน์จากความสัมพันธ์ในช่วงที่สั้นมากขึ้นโดยมีความสัมพันธ์ทางจิตใจลดน้อยลงไป

4. ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์แบบใหม่มีลักษณะเชิงเฉพาะด้าน ซึ่งมาจากภายนอกชุมชนทำให้ไม่เกิดความผูกพันทางจิตใจแต่อย่างใด หรือบางครั้งอาจไม่มีอารมณ์ความรู้สึกผูกพันกันมากนัก โดยยึดถือแต่เพียงการแลกเปลี่ยนเชิงวัตถุหรือการใช้สอยเป็นหลักเท่านั้น

5. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้มีการขยายตัวของเมืองและประชาชนเป็นผลที่ก่อให้เกิดบุคคลไปประกอบอาชีพโดยอิสระมากขึ้นจึงไม่ผูกพันกับระบบอุปถัมภ์มากขึ้น การปรากฏตัวของระบบอุปถัมภ์ในสังคมที่พยายามพัฒนาของประชาธิปไตยนั้นเป็นการเข้าซ้อนของสองค่านิยม ซึ่งสุดท้ายแล้วก็จะพัฒนาไปจนนำมาสู่ความขัดแย้งของการจัดการแบบอุปถัมภ์

4. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับกลุ่มผลประโยชน์

ความเป็นมาของกลุ่มผลประโยชน์หรือการก่อกำเนิดของกลุ่มผลประโยชน์นั้นเป็นผลมาจากปรากฏการณ์ธรรมชาติของสังคมของมนุษย์ที่ต้องการหรือที่ประสงค์ที่จะรวมกลุ่มไม่ว่าจะอยู่ในยุคใด สมัยใด และในสังคมใดการรวมกลุ่มนั้น ถูกลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามสภาพของสังคมสภาพทางเศรษฐกิจ และสภาพของการเมือง

แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มผลประโยชน์จะเป็นการศึกษาในเรื่องความหมายความสำคัญของกลุ่มผลประโยชน์ หน้าที่ของกลุ่มผลประโยชน์ วิธีดำเนินการทางการเมืองของกลุ่มผลประโยชน์ ประเภทของกลุ่มผลประโยชน์ และกลุ่มผลประโยชน์เชิงธุรกิจ

โดยคำว่ากลุ่มผลประโยชน์ (Interest Groups) กับคำว่า กลุ่มอิทธิพล (Pressure Groups) เป็นคำที่มักจะใช้ปะปนกัน เนื่องจากมีความหมายใกล้เคียงกันหรือการให้ความหมายที่แตกต่างกันเป็นผลที่มาจากนักวิชาการแต่ละท่านที่มอง คือ ตามทัศนะของการมองหรือการศึกษา (Approach)

กลุ่มผลประโยชน์นั้นพิจารณาตามหลักของความเป็นจริงจากพฤติกรรมแล้วเป็นการรวมตัวของกลุ่มชนที่มีผลประโยชน์ได้เสียถือเอาแนวอาชีพเดียวกันเป็นหลัก เมื่อการรวมตัวกันดำเนินไปได้ด้วยดี มีการจัดองค์การที่ดี มีประสิทธิภาพแล้ว ก็จะสามารถสร้างพลังและเปลี่ยนแปลงกลายเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพล (Influence) และอำนาจ (Power) เหนือรัฐบาล เหนือผู้บริหารประเทศได้ พลังอำนาจที่วันรวมไปถึงจำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมในกลุ่มด้วย

1.1 ความหมายของกลุ่มผลประโยชน์ คือ กลุ่มบุคคลที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกันบางประการและมีพฤติกรรมที่มุ่งใช้อำนาจและอิทธิพลดำเนินกิจกรรมในการบริหารสาธารณะที่มีต่อภาครัฐ หรือนโยบายสาธารณะโดยผ่านกระบวนการทางการเมือง กลุ่มผลประโยชน์แบ่งออกเป็นสองแนวทางคือแนวทางอุดมคติและแนวทางพฤติกรรม (วิวัฒน์ เอี่ยมไพรวิน และธวัช ด้วงคำ อ่างใน สมบัติ ภัทรอำพุช 2553: 9)

แนวทางอุดมคติ เป็นแนวทางที่ให้ความสำคัญกับเป้าหมายของกลุ่มผลประโยชน์ แบ่งออกเป็นเป้าหมายหลักและเป้าหมายรอง เป้าหมายหลักของกลุ่มผลประโยชน์ ก็คือ การให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ร่วม (common interest) ส่วนเป้าหมายรอง คือ ผลประโยชน์ด้านอื่น การรวมกลุ่มผลประโยชน์เป็นผลที่มาจากพื้นฐานความคิดหรืออุดมการณ์ร่วมกัน (common ideology) มากกว่าการมีผลประโยชน์ระหว่างสมาชิกร่วมกัน ตัวอย่างกลุ่มผลประโยชน์ เช่น กลุ่มธุรกิจ กลุ่มแรงงาน สมาคมวิชาชีพ เป็นต้น

แนวทางพฤติกรรม เป็นพฤติกรรมการแสดงออกของกลุ่มที่มุ่งอิทธิพลต่อนโยบาย และการบริหารงานสาธารณะในขอบเขตที่แสดงออกซึ่งควรจะเป็น ความสำเร็จของกลุ่มส่วนหนึ่ง จึงขึ้นอยู่กับความสามารถในการส่งอิทธิพลต่อนโยบาย และการบริหารราชการแผ่นดิน

กลุ่มผลประโยชน์จึงเป็นกลุ่มที่มีการจัดตั้งโดยอิงผลประโยชน์ร่วมเป็นหลัก เงื่อนไขการขยายตัว และการเสื่อมสลายขึ้นอยู่กับบทบาทภายใน และภายนอก ภายในคือการมุ่งรักษา และกระจายผลประโยชน์ให้กับมวลสมาชิกอย่างเสมอภาค ยุติธรรมและเป็นธรรม ส่วน ภายนอกคือการแสดงบทบาทเพื่อการปกป้องและแสวงหาประโยชน์ให้กับมวลสมาชิกอย่างมี ประสิทธิภาพและประสิทธิผล

1.2 ความสำคัญของกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มผลประโยชน์มีความสำคัญในการถ่ายทอด ความต้องการข้อเรียกร้องของประชาชนไปสู่ผู้บริหารและผู้วางนโยบาย รวมถึงเป็นกลไกที่สำคัญ ทางการปกครองและการพัฒนาการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยเสรีนิยม โดยมีหน้าที่ในด้ว นการเมือง (ประกายเพชร นิษานันท์ อ้างใน สมบัติ ภัทรอำพฤษ 2553: 10) ดังนี้

ประการแรก กลุ่มผลประโยชน์ช่วยทำให้เกิดความสมดุลในการเรียกร้องของกลุ่ม ต่าง ๆ ในสังคมมากขึ้น โดยเฉพาะความสมดุลระหว่างกลุ่มระดับชาติและระดับท้องถิ่นสำหรับ ประชาชนในท้องถิ่นกลุ่มจะทำหน้าที่เชื่อมโยงระหว่างประชาชนกับรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง ได้ดี ซึ่งทำให้ผู้บริหารเข้าใจและสนใจต่อความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นมากกว่ากลุ่ม ผลประโยชน์ที่ไม่มีหน้าที่และบทบาทการเมืองสูง

ประการที่สอง กลุ่มผลประโยชน์เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ประชาชนแสดงความ ต้องการของตนได้ดียิ่งขึ้น การแสดงความต้องการดังกล่าวของกลุ่มผลประโยชน์ต่างเข้าไปช่วย ป้องกันมิให้กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งครอบงำกลุ่มอื่นหรือมีอิทธิพลต่อกระบวนการวางนโยบายแต่เพียง กลุ่มเดียว ผลประโยชน์ของทุกฝ่ายจึงได้รับการพิจารณาจากผู้วางนโยบายเสมอหน้ากันมากขึ้น

ประการที่สาม กลุ่มผลประโยชน์เป็นสถาบันทางการเมืองพื้นฐานที่สำคัญในการ รวมกลุ่ม เป็นองค์กรที่มีวัตถุประสงค์เพื่อผลักดันความต้องการของกลุ่มโดยไม่ปรารถนาและ แสวงหาอำนาจรัฐ แต่หากกลุ่มผลประโยชน์มีความประสงค์ในการแสวงหาอำนาจรัฐ กลุ่ม ผลประโยชน์ที่มีแนวทางเดียวกันอาจรวมกลุ่มกันจนกลายเป็นพรรคการเมือง และจัดส่งตัวแทนลง สัมผัสรับเลือกตั้งเพื่อเป็นตัวแทนของประชาชน อาทิ พรรคแรงงานของอังกฤษ เป็นต้น

ประการที่สี่ กลุ่มผลประโยชน์เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญในระบบการเมือง ตามกระบวนการทางการเมือง แม้ประเทศที่มีการปกครองในระบอบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์และ ระบอบเผด็จการแบบอำนาจนิยมจะมีการสนับสนุนการสร้างกลุ่มผลประโยชน์เช่นเดียวกัน แต่เป็น

กลุ่มผลประโยชน์ที่รัฐให้การสนับสนุน และมีอำนาจทางการเมืองในการควบคุม กลุ่มผลประโยชน์เหล่านี้เป็นกลุ่มที่รัฐจัดตั้งขึ้น

1.3 **หน้าที่ของกลุ่มผลประโยชน์ในระบบการเมืองมีหน้าที่สำคัญ** (วิวัฒน์ เอี่ยมไพรวัน และธโรธร ตูทองคำ อ้างใน สมบัติ ภัทรอัมพพ 2553: 11)

ประการแรก สร้างความสมดุลของการเรียกร้องของกลุ่มต่างๆ ในสังคมโดยเฉพาะระหว่างกลุ่มในระดับชาติและระดับท้องถิ่น สำหรับประชาชนในท้องถิ่นจะทำหน้าที่ในการเชื่อมโยงระหว่างประชาชนกับรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง ทำให้ผู้บริหารให้ความสนใจต่อความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นมากขึ้นกว่ากลุ่มผลประโยชน์ที่ไม่มีหน้าที่ และบทบาททางด้านการเมืองเลย

ประการที่สอง เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ประชาชนแสดงความต้องการของตนได้ดียิ่งขึ้นและการแสดงออกถึงความต้องการของกลุ่มที่มีผลประโยชน์แตกต่างกันเป็นเครื่องป้องกันมิให้กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งครอบงำกลุ่มอื่น หรือการกำหนดกระบวนการทางนโยบายแต่เพียงกลุ่มเดียว ผลประโยชน์ของทุกกลุ่มจึงได้รับการพิจารณาจากผู้วางนโยบายเสมอหน้ากันมากขึ้น

ประการที่สาม ทำหน้าที่ป้อนข้อมูลซึ่งมีค่าต่อการตัดสินใจในปัญหาหรือนโยบายที่สำคัญของรัฐ ข้อมูลเหล่านี้เป็นสิ่งที่จะช่วยทำให้ประชาชนรับรู้ความเคลื่อนไหวของการบริหารบ้านเมือง กลุ่มผลประโยชน์ส่วนใหญ่จะใช้ข้อมูล และสถิติในการชักจูงให้นักการเมือง ผู้บริหาร และประชาชนเห็นคล้อยตามเหตุผลและจุดยืนของกลุ่ม

ประการที่สี่ สังคมที่มีความสลับซับซ้อนกลุ่มผลประโยชน์จะเป็นเครื่องมือขององค์การที่สำคัญของประชาชนในการนำความต้องการและข้อเรียกร้องของกลุ่มไปสู่การพิจารณาของผู้วางนโยบาย กลุ่มที่มีการจัดองค์การที่เป็นระเบียบมีประสิทธิภาพในการดำเนินงานสูงย่อมได้เปรียบกลุ่มที่มีการจัดองค์การไม่ดีพอ

ประการที่ห้า ระหว่างที่ไม่มีพรรคการเมืองกลุ่มผลประโยชน์จะทำหน้าที่แทนพรรคการเมืองในการเป็นตัวแทนของกลุ่มที่ต้องการเรียกร้องต่อรัฐบาลได้ กรณีที่พรรคการเมืองมีความอ่อนแอกลุ่มผลประโยชน์อาจทำหน้าที่เป็นตัวแทนผลประโยชน์ของประชาชนได้ดีกว่า

ประการที่หก ประเทศไทยมีสถาบันนิติบัญญัติที่มีความสำคัญ กลุ่มผลประโยชน์จะทำหน้าที่เสมือนสภานิติบัญญัติในลักษณะที่จะพยายามนำความรู้ความชำนาญของกลุ่มเข้าไปมีอิทธิพลเหนือการพิจารณาปัญหาในสภาโดยเฉพาะในการพิจารณาของคณะกรรมการชุดต่าง ๆ ของสภา กลุ่มจะมีอิทธิพลเหนือสภานิติบัญญัติด้วยการให้ความช่วยเหลือด้านการเงิน และการณรงค์เลือกตั้ง บทบาทและหน้าที่ของกลุ่มในสภานิติบัญญัตินี้มีที่มาจากสภาองเกรสของสหรัฐอเมริกา

ประการที่เจ็ด กลุ่มผลประโยชน์ทำหน้าที่ปกป้องมิให้รัฐบาลมีอำนาจมากเกินไป กล่าวคือ จะช่วยเป็นเครื่องมือตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐบาลเรื่องต่าง ๆ ที่กระทบผลประโยชน์ของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจุบันที่รัฐได้ขยายบทบาท และหน้าที่เพิ่มมากขึ้นในกิจกรรมเศรษฐกิจและสังคมในรูปแบบของรัฐสวัสดิการ

ประการที่แปด กลุ่มผลประโยชน์ที่แข็งแกร่งจะทำให้สังคมพหุนิยมดำรงอยู่ได้เป็นการประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชนในการปกครองมิให้ถูกกลืนโดยอำนาจของกลุ่มทางการเมืองที่มาจากรัฐเอง หรือจากระบบเศรษฐกิจ และสังคม

ประการที่เก้า ในแง่ของพัฒนาการทางการเมืองหน้าที่ของกลุ่มผลประโยชน์จะทำให้ประชาชนมีบทบาท และส่วนร่วมในการปกครองมากขึ้น ทำให้นำไปสู่การพัฒนาการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยนิยมสมบูรณ์มากขึ้น

1.4 ประเภทของกลุ่มผลประโยชน์ ตามกลุ่มที่ได้รับความนิยมแนวหนึ่งคือ แนวคิดของกาเบรียล อัลมอนด์ และ จี.บิงแฮม เพาเวลล์ จูเนียร์ (Gabriel Almond and G.Bingham Powell Jr.) แบ่งกลุ่มออกเป็น 4 ประเภท (ประกายเพชร นิษานนท์ อ้างใน สมบัติ ภัทรอำพุช 2553: 14) ดังนี้

1.4.1 กลุ่มผลประโยชน์ในสถาบัน (Institutional Groups) พบได้ภายในองค์กรการ เช่น พรรคการเมือง สถานิติบัญญัติ กองทัพ กระทรวง ทบวง กรม และองค์กรศาสนา กลุ่มเหล่านี้เป็นกลุ่มของข้าราชการ หรือพนักงานอาชีพซึ่งมีหน้าที่อื่นที่นอกเหนือจากการทำหน้าที่เป็นกลุ่มผลประโยชน์ บางครั้งกลุ่มเหล่านี้ก็อาจจะแสดงความต้องการ และเป็นตัวแทนของกลุ่มอื่นในสังคมก็ได้ กลุ่มผลประโยชน์ประเภทนี้ในประเทศด้อยพัฒนา เช่น ไทย อินเดีย มีอิทธิพลสูงมาก เพราะมีฐานะในองค์กรรองรับ และเนื่องจากกลุ่มผลประโยชน์อื่นมีจำนวนน้อย หรือไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ ทั้งยังสามารถที่จะเป็นผู้แทนผลประโยชน์ของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมได้โดยมีความชอบธรรมในฐานะที่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ

1.4.2 กลุ่มผลประโยชน์ที่จัดตั้งเป็นสมาคม (Associational Groups) เป็นกลุ่มที่มีลักษณะสำคัญ คือ มีโครงสร้างองค์การเฉพาะเพื่อดำเนินการเรียกร้องผลประโยชน์ เช่น จัดตั้งในรูปแบบสหภาพแรงงาน สมาคมพ่อค้า นักธุรกิจ นักอุตสาหกรรม ตลอดจนสามารถจัดตั้งโดยนิกายศาสนา และกลุ่มพลเรือนอื่นในสังคม ลักษณะพิเศษของสมาคม คือ สามารถเป็นตัวแทนอย่างชัดเจนของผู้รวมกลุ่มมีเจ้าหน้าที่มีอาชีพทำงานเต็มเวลาและมีกฎระเบียบการดำเนินงาน การถกเถียงปัญหา การวางนโยบายและเสนอข้อเรียกร้องและอาจเป็นแหล่งที่มาของนโยบายของรัฐบาลได้ ในหลายประเทศ เช่น ประเทศไทย การจัดตั้งกลุ่มในรูปแบบสมาคม ได้รับการรับรองทางกฎหมาย บางสมาคมได้รับมอบหมายเป็นทางการให้คุ้มครองสมาชิก และเสนอแนะนโยบายตลอดจนมีตัวแทนในคณะกรรมการของรัฐบาลด้วย เป็นต้น

1.4.3 กลุ่มผลประโยชน์ที่ไม่ได้อยู่ในรูปสมาคม (Non-Associational) ได้แก่ กลุ่มเครือญาติ เชื้อชาติ ภูมิภาค กลุ่มศาสนา และกลุ่มชนชั้นซึ่งแสดงออกซึ่งผลประโยชน์อย่างไม่เป็นทางการและเป็นครั้งคราว โดยผ่านบุคคล กลุ่ม หัวหน้าครอบครัว ผู้นำศาสนา ลักษณะเด่นของกลุ่มที่ไม่ได้อยู่ในรูปสมาคมคือ การแสดงออกซึ่งผลประโยชน์ที่มีลักษณะแฝงอยู่ในตัว และไม่เป็นการ บางครั้งเรียกว่า กลุ่มผลประโยชน์ดั้งเดิม (traditional groups)

1.4.4 กลุ่มรวมตัวกันชั่วคราว (Anomic groups) กลุ่มพวกนี้มีมาจนเป็นลักษณะสำคัญของประเทศด้อยพัฒนาทั่วไป กลุ่มนี้จะเกิดขึ้นอย่างกะทันหันเมื่อมีปัญหากระทบ แต่จะสลายไปอย่างรวดเร็ว เช่น กลุ่มเดินขบวน กลุ่มก่อความไม่สงบ ส่วนมากเป็นการรวมกลุ่มของคนที่มีฐานะด้อย หรือต่ำด้อยทางสังคม ไม่มีองค์การของตนเองที่จะเป็นผู้แทน มักใช้กำลังรุนแรงหรือวิธีการนอกเหนือรัฐธรรมนูญ วิธีการประท้วง การดำเนินงานของกลุ่มประเภทนี้มีอยู่หลายวิธี เช่น ชุมนุม ตีตบระฆาตใบปลิว ยื่นข้อเสนอ ออกแถลงการณ์ให้หนังสือพิมพ์รับรู้ ตั้งกลุ่มตามถนนเดินขบวน นัดหยุดงาน อดอาหาร โกงหัวประท้วงเป็นกลุ่ม ทำร้านตัวเอง บุกร้างทำลายทรัพย์สินสาธารณะ เป็นต้น กลุ่มนี้ทำหน้าที่เป็นกลุ่มผลประโยชน์ลักษณะใช้วิธีการประท้วงเพื่อใช้อิทธิพลบีบให้ผู้กำหนดนโยบายเปลี่ยนแปลงนโยบาย หรือการตัดสินใจบางประการ

นอกจากกลุ่มผลประโยชน์แล้วยังมีกลุ่มอิทธิพล (Influent Groups) และกลุ่มกดดัน (Pressure Groups) โดยที่ทั้งสองกลุ่มนี้ซึ่งจะมีความผูกพันร่วมกันในเชิงอุดมการณ์โดยปราศจากผลประโยชน์ส่วนตัว จึงมีความแตกต่างจากกลุ่มผลประโยชน์ตัวอย่างที่สำคัญ คือ กลุ่มนิสิตนักศึกษา เป็นต้น

1.5 กลุ่มผลประโยชน์เชิงธุรกิจ (Business Interest Group) กลุ่มผลประโยชน์เชิงธุรกิจหมายถึงกลุ่มผลประโยชน์ที่เป็นชนชั้นนำทางเศรษฐกิจที่สามารถผูกขาดทางเศรษฐกิจและสามารถเข้าไปมีบทบาททางการเมืองทั้งโดยทางตรง เช่น การลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิก สภาผู้แทนราษฎร เป็นรัฐมนตรีในคณะรัฐบาล ส่วนบทบาทโดยทางอ้อม เช่น สนับสนุนปัจจัยเงินทุนต่อพรรคการเมือง การที่กลุ่มธุรกิจสามารถเข้าไปมีบทบาททางการเมืองเนื่องจากมีทรัพยากรและใช้ความมั่งคั่งในการครอบครองผลประโยชน์กับผู้คุมอำนาจทางการเมือง บทบาทของกลุ่มผลประโยชน์เชิงธุรกิจในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยทางอ้อมหรือโดยทางตรงขึ้นอยู่กับประเภทระบอบการเมืองที่เป็นอยู่ขณะนั้นเป็นสำคัญ กลุ่มผลประโยชน์เชิงธุรกิจเป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่มีพลังและอำนาจต่อรองทางการเมืองระดับสูงทัดเทียมกับกลุ่มผู้นำทางทหารและกลุ่มข้าราชการพลเรือน (วิวัฒน์ เอี่ยมไพรวัน อ้างในสมบัติ ภัทรอำพฤษ 2553: 16)

ลักษณะการเข้าไปมีบทบาททางการเมืองของกลุ่มธุรกิจอาจพิจารณาได้ว่ามีลักษณะที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับขนาดของธุรกิจและขอบเขตอำนาจการผูกขาดทางเศรษฐกิจ ซึ่งแบ่งประเภทกลุ่มธุรกิจได้ตามประเภทคือ กลุ่มนายทุนผูกขาด กลุ่มนายทุนทั่วไปและกลุ่มนายทุนระดับท้องถิ่นมีบทบาททางการเมืองที่ต่างกันไปตามสถานการณ์ของกลุ่ม (ตระกูล มีชัย อังใน สมบัติ ภัทรอัมพพ 2553: 16) ดังนี้

กลุ่มแรก กลุ่มนายทุนผูกขาดเป็นกลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่ที่ทรงอิทธิพลและอำนาจผูกขาดทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งธุรกิจการเงินการธนาคาร การค้าและการอุตสาหกรรม

กลุ่มที่สอง กลุ่มนายทุนทั่วไปเป็นกลุ่มพ่อค่านักธุรกิจ ประกอบกิจการธุรกิจขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก กลุ่มนายทุนทั่วไปนี้ประกอบธุรกิจที่เป็นอิสระมีการแข่งขันในการประกอบการจนประสบความสำเร็จ

กลุ่มที่สาม กลุ่มนายทุนระดับท้องถิ่นโดยมากเป็นกลุ่มพ่อค่านักธุรกิจเชื้อสายจีน และมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับข้าราชการในจังหวัด ในทางปฏิบัติบทบาททางการเมืองของกลุ่มธุรกิจระดับท้องถิ่นนี้มักกระทำในลักษณะของการสมัครเข้ารับการเลือกตั้งในระดับจังหวัด (องค์การบริหารส่วนจังหวัด) ระดับเทศบาล และบางครั้งอาจสมัครรับเลือกตั้งในระดับชาติได้ รวมทั้งการให้ความสนับสนุนนักการเมืองคนสำคัญ ๆ ที่ไปสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเขตจังหวัดที่ตนมีอิทธิพลอยู่ (สมบัติ ภัทรอัมพพ 2553: 16-17)

ทัศนะของแมดิสัน (Madison อังใน พลศักดิ์ จิรไกรศิริ 2524: 167) มีความเห็นว่า “การเกิดกลุ่ม (Faction) มีลักษณะเป็นธรรมชาติอันสืบเนื่องมาจากการที่มนุษย์มีความคิดที่ไม่สมบูรณ์” ทำให้ทัศนะของมนุษย์มีความแตกต่างทางผลประโยชน์ของต่างคนต่างก็มีเหตุผลในการดำเนินชีวิตของตน โดยมีพื้นฐานอยู่บนความรักตนเองเป็นสำคัญ และเมื่อบุคคลมาอยู่ร่วมกันย่อมมีบางส่วนคล้ายกันและคล้อยตามกัน รวมกันเป็นกลุ่มพวกและไปมีความขัดแย้งกับกลุ่มพวกอื่น ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มจึงเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เพราะกลุ่มจะเกิดมาก็มาจากความขัดแย้งทางผลประโยชน์ของบุคคลในสังคมในทางทฤษฎีกลุ่มผลประโยชน์ คือ การรวมตัวกันของบุคคลที่มีกิจกรรมและจุดมุ่งหมายร่วมกัน โดยที่แต่ละคนต้องการใช้กลุ่มของตนเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์เฉพาะตน (self interest) กลุ่มจึงเกิดขึ้นมาเพื่อเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ด้านใดด้านหนึ่งเสมอ ดังที่ Arthur Bentley ได้กล่าวไว้ว่า “ไม่มีกลุ่มใดจะปราศจากผลประโยชน์”

เดวิด ทูรแมน (David Truman อังใน พลศักดิ์ จิรไกรศิริ 2524: 167) นักทฤษฎีกลุ่มที่สำคัญอีกคนหนึ่งได้อธิบายว่า กลุ่มผลประโยชน์นั้นเกิดขึ้นตามความสลับซับซ้อนของสังคม (Social complexity) โดยเฉพาะการขยายตัวของโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างหลากหลายมากขึ้นจะทำให้กลุ่มผลประโยชน์ประเภทต่าง ๆ มีเพิ่มจำนวนและเข้าไปมีบทบาทที่สำคัญยิ่งขึ้น

การแข่งขันและขัดแย้งกันเรื่องผลประโยชน์จะทำให้บุคคลในทุกสาขาอาชีพ เช่น พ่อค้า นักธุรกิจ เกษตรกรหรือผู้ใช้แรงงาน มีการรวมกลุ่มกันทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการกลุ่มเหล่านี้เรียกว่า “กลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ” เพราะมีเป้าหมายสำคัญ คือ การรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ โดยการพยายามเข้าถึง (access) กระบวนการตัดสินใจทางนโยบายรัฐบาลการเข้าร่วมกลุ่มผลประโยชน์เกิดจากแรงจูงใจที่เรียกว่า ผลประโยชน์เฉพาะ (Selective benefits) คือ การได้รับ บริการหรือสิทธิพิเศษต่าง ๆ จากการดำเนินงานของกลุ่มผลประโยชน์เฉพาะนี้จะถูกจัดแบ่งให้กับ สมาชิกอย่างคุ้มค่าหรือไม่ขึ้นนั้น ก็ต้องขึ้นอยู่กับขนาดของกลุ่มด้วย กลุ่มที่มีขนาดเล็กสมาชิกกลุ่ม จะได้รับผลประโยชน์ในสัดส่วนที่มากกว่ากลุ่มขนาดใหญ่ เช่น นักธุรกิจได้รับผลประโยชน์จากการรวมกลุ่มธุรกิจที่มากกว่า กลุ่มชาวนาชาวไร่ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากและกระจายกันอยู่ทั่วประเทศ แนวความคิดเรื่องแรงจูงใจในการรวมกลุ่มตามทฤษฎีของ Olson เป็นตัวแบบเชิงเหตุผล (Rational Model) ที่ได้อธิบายว่า บุคคลจะคำนึงถึงจุดที่ได้รับผลประโยชน์คุ้มค่าที่สุดเมื่อเทียบกับ ต้นทุนที่เสียไปจึงจะตัดสินใจเข้าร่วมกลุ่ม

5. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

5.1 ทฤษฎีเกี่ยวกับ”บทบาท” (Role Theory)

สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2525: 56-57) ได้สรุปแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับ บทบาทจากนักทฤษฎีที่สำคัญ ๆ หลายคน และนำเสนอในรายละเอียดต่าง ๆ อาทิ

1. ทฤษฎีบทบาทของราล์ฟ ลินตัน (Ralph Linton's role theory) กล่าวว่า ตำแหน่ง หรือการมีสถานภาพทางสังคมจะเป็นการกำหนดบทบาทให้กับบุคคล เช่น การที่บุคคลที่มีตำแหน่ง เป็นครู จึงต้องแสดงพฤติกรรมด้วยการเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูกศิษย์ตลอดเวลา เป็นต้น

2. ทฤษฎีบทบาทของเนเดล (Nadel's role theory) กล่าวว่า บทบาทมีส่วนประกอบ ที่ส่งผลต่อการแสดงออกถึงพฤติกรรมของบุคคลใน 3 ลักษณะ คือ

2.1 ส่วนประกอบที่เป็นการส่งเสริมบทบาท เช่น ครูต้องพูดเก่งมีอารมณ์ขัน เป็นต้น

2.2 ส่วนประกอบที่มีผลสำคัญต่อบทบาทและขาดไม่ได้ เช่น การเป็นแพทย์ ต้องมีหน้าที่ในการรักษาคนไข้ให้หายจากอาการเจ็บป่วย เป็นต้น

2.3 ส่วนประกอบของบทบาทที่เป็นไปตามกฎหมาย ข้อกำหนดหรือข้อบังคับ เช่น ครูต้องเป็นสมาชิกคุรุสภาหรือต้องรักษาราชการในอาชีพและทฤษฎีบทบาทของเนเดล กำหนดบทบาทด้วยการกำหนดให้เป็นสมการ เพื่อให้การพิจารณาได้สะดวกขึ้นและมีความมีความ

นำเชื่อถือมากขึ้นสามารถนำไปทดสอบการวัด บทบาท กับตำแหน่งหน้าที่ทางสังคม ดังนี้ $P = f(a, b, c, d, \dots)$ ถ้ากำหนดให้ P คือ บทบาท a คือ ส่วนประกอบที่ส่งเสริมบทบาท b คือ ส่วนประกอบที่มีผลต่อบทบาท และ c คือ ส่วนประกอบที่เป็นไปตามกฎหมาย จากสมการอธิบายได้ว่า บทบาทจะต้องประกอบไปด้วยส่วนประกอบหลาย ๆ ส่วน อย่างน้อยต้องมี 3 ส่วนขึ้นไปจนถึง n ส่วน

3. ทฤษฎีบทบาทของโฮมันน์ (Homann's role theory) กล่าวว่า บุคคลจะเปลี่ยนบทบาทไปตามตำแหน่งเสมอ เช่น ตอนกลางวันต้องแสดงบทบาทสอนหนังสือ เพราะมีตำแหน่งเป็นครูสอนแต่ในตอนเย็นแสดงบทบาทเรียนหนังสือ เพราะมีตำแหน่งเป็นนิสิตภาคสมทบ เป็นต้น

4. ทฤษฎีบทบาทของพาร์สัน (Parson's role theory) กล่าวว่า ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคมทำให้มนุษย์ต้องเพิ่มบทบาทของตนไปกับเรื่องต่าง ๆ เช่น การที่บุคคลมีเพื่อนมากทำให้ต้องแสดงบทบาทมากขึ้นเป็นเงาตามตัวหรือบุคคลที่มีตำแหน่งหน้าที่พิเศษ จึงต้องมีบทบาทเช่นนั้นอีก

5. ทฤษฎีบทบาทของเมอร์ตัน (Merton's role theory) กล่าวว่า บุคคลแต่ละคนจะต้องมีตำแหน่งและบทบาทควบคู่กันไปโดยไม่เหมือนกัน บทบาทจะมีอย่างน้อยเพียงใดจึงต้องขึ้นอยู่กับทักษะของสังคมที่สังกัดอยู่ ตลอดจนลักษณะของบุคคลในสังคมนั้นด้วย

6. ทฤษฎีบทบาทของกู๊ด (Good's role theory) กล่าวว่า บทบาท แบบแผนของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ของแต่ละบุคคล บทบาทจึงควรเป็นไปตามข้อตกลงที่มีต่อสังคมนั้น

7. ทฤษฎีบทบาทของกัสกิน (Guskin's role theory) ได้กล่าวไว้ว่า พฤติกรรมในบุคคลแต่ละคน คือ ผลที่ได้จากตำแหน่งทางสังคมของเขานั้นเอง

จากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทที่น่าสนใจอาจสรุปได้ว่า ในการยอมรับบทบาทของบุคคลใดก็ตามไม่ว่าจะเป็นบทบาททางใดทางหนึ่ง มีปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจ การยอมรับในบทบาทจะต้องมีความเกี่ยวข้องกันและมีลักษณะที่เป็นไปตามแนวคิดทฤษฎีบทบาทประกอบด้วย 2 ลักษณะ คือ

1. แบบที่เป็นแนวโครงสร้างนิยม หมายถึง บทบาทที่ถูกมองมาจากการกำหนดกฎเกณฑ์ไว้แล้วในสังคมที่คาดหวังว่า บุคคลที่จะมาดำรงอยู่ในสถานภาพนั้นจะต้องมีบทบาทอย่างไรและได้เป็นไปตามที่คาดหวังให้มีบทบาทเช่นนั้นไว้หรือไม่ หรือเป็นไปตามค่านิยมบรรทัดฐานที่กำหนดให้บุคคลนั้นแสดงออกโดยพฤติกรรม เช่น ตำแหน่งหน้าที่ในระบบราชการ เป็นต้น

2. แบบที่เป็นสัญลักษณ์นิยมหรือการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน หมายถึง การที่ให้ความสำคัญต่อกระบวนการที่บุคคลจะสร้างขึ้นเพื่อให้เข้าถึงบทบาทตามที่ตัวเองคาดหวังไว้ในการที่จะได้เข้าไปมีบทบาททางสังคม โดยมากจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อคนในสังคมนั้นให้การยอมรับและได้คาดหวังไว้ในการแสดงบทบาทเป็นไปตามที่คาดหวังไว้ เช่น ตำแหน่งทางการเมือง เป็นต้น

การที่บุคคลจะรู้ว่าควรปฏิบัติอย่างไรในสถานภาพหรือสถานการณ์ที่ขึ้นอยู่กับบุคคลกับการมีปฏิสัมพันธ์ต่อบุคคลทั่วไปที่เกี่ยวข้องกันทั้งด้านการปฏิบัติงานร่วมกัน หรือมีความคิดความเชื่อต่อการคาดหวังในบทบาทที่แสดงออกในการปฏิบัติหน้าที่ (รัตน จงสุทธนามณี 2538: 13-14)

5.2 แนวคิดเกี่ยวกับ “บทบาท” (Role Concept)

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2540: 111) ให้ความหมายคำว่า “บทบาท” หมายถึง ส่วนประกอบในองค์กรทางสังคม โดยมีความแตกต่างกันตามสถานภาพ หรือตำแหน่งจำนวนหนึ่งที่กำหนดถึงสิทธิและหน้าที่รวมไปถึงบทบาทอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกัน เช่น สถาบันทางปกครองจะมีตำแหน่งที่ต่างกัน เช่น กษัตริย์ ประธานาธิบดี นายกรัฐมนตรี นักการเมืองผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น บุคคลเหล่านี้มีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติหลายอย่าง จึงต้องมีหลายบทบาทด้วยกัน เช่น บทบาท การทำหน้าที่ตัดสินใจในเรื่องสำคัญทางสังคมอาจเกิดผลกระทบต่อประชาชนจำนวนมาก หรือบทบาท ที่ต้องตัดสินใจในการรักษาความสงบเรียบร้อย และทำให้สังคมเป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นต้น

ฮาร์ดีและคอนเวย์ (Hardy & Conway อ้างใน วราลี วิริยานันตะ 2547: 35)

“บทบาท” คือ การแสดงออกโดยจะประสบผลสำเร็จ หรือล้มเหลวต้องขึ้นอยู่กับกระบวนการทางสังคมเพราะการคาดหวังในบทบาทของทุกฝ่ายไม่ตรงกัน ย่อมทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้นได้ ดังนั้นผู้ที่สวมบทบาทจึงต้องตระหนักถึงปัจจัยต่าง ๆ และการสวมบทบาททางสังคมที่มีประสิทธิภาพจะต้องมีความเข้าใจในบทบาทที่ต้องแสดงหรือการปฏิบัติจากประสบการณ์ของผู้ที่แสดงบทบาท ดังนั้น คำจำกัดความข้างต้นจึงแสดงให้เห็นว่าการแสดงบทบาทที่จะประสบผลสำเร็จได้บุคคลจำเป็นต้องมีพื้นฐานแห่งการเรียนรู้ ความรู้ ความเข้าใจ ค่านิยม และมีประสบการณ์ รวมถึงการกำหนดให้มีแรงจูงใจให้กับบุคคลประกอบกันไปด้วย

สุพัตรา สุภาพ (2530: 30) “บทบาท” คือ การที่ได้ปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ (ตำแหน่ง) ซึ่งมนุษย์แต่ละคนมีหลายบทบาทในแต่ละบทบาทจะมีความสมบูรณ์ หรือมีสมดุลกันพอควรและบทบาท กำหนดความรับผิดชอบของงานต่าง ๆ ที่ปฏิบัติ เพื่อที่จะช่วยให้บุคคลมีพฤติกรรมอย่างมีประสิทธิภาพ

จิตยา สุวรรณชฎ (2527: 43) “บทบาท” คือ ลักษณะพฤติกรรมที่ได้ถูกกำหนด และยังมีการแบ่งหน้าที่ออกเป็น “บทบาทในอุดมคติ” (Ideal Role) หรือบทบาทที่ผู้ดำรงตำแหน่งนั้นมีอารมณ์ในขณะแสดงบทบาทและอุปกรณ์ของผู้ดำรงตำแหน่งที่มีอยู่ รวมถึงปฏิกิริยาของผู้เกี่ยวข้องด้วย อย่างไรก็ตามสามารถสรุปถึงฐานะ ตำแหน่ง และบทบาททางสังคมไว้ ดังนี้

1. สถานภาพ (Status) ที่มีอยู่จริงในสังคมและมีอยู่ก่อนตัวตนจะเข้าไปครอง
 2. บทบาท (Role) ที่ควรจะเป็นอยู่ในแต่ละตำแหน่ง
 3. วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีในสังคมนั้น ๆ เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในการกำหนดฐานตำแหน่ง และบทบาทที่ควรจะเป็น

4. ฐานะ ตำแหน่ง แต่ละบทบาทได้มาจากการขัดเกลาทางสังคม (Socialization)
 5. บทบาทที่ควรจะเป็นนั้นไม่แน่นอนเสมอไปว่าจะเหมือนกับพฤติกรรมที่เป็นจริงของคนที่ครองฐานะตำแหน่ง เพราะพฤติกรรมจริงเป็นผลมาจากปฏิกิริยาของคนที่ครองตำแหน่งที่มีต่อบทบาทที่ควรจะเป็นบุคลิกภาพของตนเองและคนอื่นที่เข้าร่วมพฤติกรรมนั้นและยังเป็นเครื่องกระตุ้นที่มีอยู่ในเวลา สถานที่ เกิดจากการติดต่อกันทางสังคม

ซาดา จิตพิทักษ์ (2528: 61) “บทบาท” คือ การแสดงออกของบุคคลนั้นและมีความเห็นต่อบทบาทนั้น ๆ ซึ่งอาจพิจารณาได้ 2 ความหมาย คือ

1. พิจารณาในโครงสร้างทางสังคม บทบาท หมายถึง ตำแหน่งทางสังคมที่มีชื่อเรียกต่างกันซึ่งแสดงลักษณะโดยคุณสมบัติและกิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้น

2. พิจารณาจากการกระทำต่อกันหรือปฏิสัมพันธ์ทางสังคม บทบาท หมายถึง ผลที่รับสืบเนื่องมีแบบแผนของการกระทำเกิดการเรียนรู้ของบุคคลที่อยู่ในสถานภาพปฏิสัมพันธ์นั้น

ประเสริฐ แยมกลิ่นฟูง (2516: 58) “บทบาท” คือ การพิจารณาใน 2 ด้าน ดังนี้

1. โครงสร้าง บทบาท หมายถึง ตำแหน่งทางสังคมที่มีการเรียกชื่อที่ต่างกันไป
 2. ด้านคุณสมบัติ หมายถึง กิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้น ดังนั้น การแสดงบทบาท หรือการมีปฏิสัมพันธ์ทางโครงสร้างสังคม (Social Structure) โดยภาพรวมนั้น บทบาทเป็นผลที่ต่อเนื่องที่เกิดจากแบบแผนการกระทำ หรือความสามารถในการแสดงออกของบุคคลที่รับรู้หรือมีการเรียนรู้ที่มาจากสถานการณ์ของสังคม

ภิญโญ สาร (2521: 283) ให้ความเห็นว่า บทบาท คือ ความมุ่งหวังที่บุคคลอื่นคาดหวังว่าบุคคลในตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งควรกระทำ หรือแสดงพฤติกรรมอย่างไรอย่างหนึ่ง ออกมาในสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง และบทบาทหน้าที่ควบคู่อยู่กับตำแหน่งที่บุคคลนั้นดำรงอยู่เสมอ

งามพิศ สัตย์สงวน (2537: 73) “บทบาท” คือ พฤติกรรมที่บุคคลหนึ่งคาดหวังกับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่าง ๆ จะต้องปฏิบัติอย่างไร เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคมเพื่อให้คู่สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้รวมทั้งสามารถคาดการณ์ในพฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นได้

สงวนศรี วิรัชชัย (2527: 23-24) ให้ความหมาย “บทบาท” คือ การพิจารณาอย่างลึกซึ้งของบุคคลจะพบว่ามิบทบาทอยู่ร่วมกัน 5 ลักษณะ คือ

1. บทบาทตามที่กำหนด หมายถึง บทบาทที่สังคม กลุ่มหรือองค์กรที่กำหนดไว้ เพื่อให้เป็นรูปแบบของพฤติกรรมประจำตำแหน่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคม กลุ่ม หรือองค์กรนั้น ๆ

2. บทบาทที่ผู้อื่นคาดหวัง หมายถึง บทบาท หรือรูปแบบในพฤติกรรมที่มาจาก การกระทำที่มีบุคคลที่เกี่ยวข้องและได้คาดหวังไว้ว่า ผู้ที่อยู่ในตำแหน่งนั้นจะได้ถือปฏิบัติ

3. บทบาทตามความคิดของผู้ที่อยู่ในตำแหน่ง หมายถึง รูปแบบของพฤติกรรมที่ บุคคล ผู้ที่อยู่ในตำแหน่ง คิดและเชื่อว่าเป็นบทบาทของตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่

4. บทบาทที่ปฏิบัติจริง หมายถึง พฤติกรรมที่ผู้อยู่ในตำแหน่งนั้นได้ปฏิบัติ หรือมี การแสดงออกมาให้เห็นจะเป็นพฤติกรรมที่สอดคล้องกับบทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่ง

5. บทบาทที่ผู้อื่นรับรู้ หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมที่บุคคลอื่นได้รับทราบเกี่ยวกับการ ปฏิบัติบทบาทของผู้อยู่ในตำแหน่ง จะมีการเลือกรับรู้และรับรู้ที่ผิดไปจากความเป็นจริงได้

แสวง รัตนมงคลมาส (2536: 10) ได้จำแนกลักษณะบทบาทไว้ 5 ประการ คือ บทบาทในอุดมคติ (ideal role) คือ บทบาทที่ควรจะเป็นไปตามอุดมคติหรือ อุดมการณ์หรือหลักการในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

บทบาทที่เป็นจริง (actual role) คือ ข้อเท็จจริงในด้านกิจกรรมหรือผลงานที่ได้ ปฏิบัติจริง

บทบาทที่รับรู้ (perceived role) คือ ความรู้ความเข้าใจในหน้าที่ที่มีความรับผิดชอบ หรือภารกิจของตนว่าควรเป็นอย่างไร

บทบาทที่คาดหวัง (expecting role) คือ บทบาทที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดให้ความมุ่งหวัง ต้องการให้อีกฝ่ายหนึ่งประพฤติปฏิบัติ

บทบาทที่ถูกคาดหวัง (expected role) คือ การที่มีฝ่ายหนึ่งโดยถูกคาดหวังจากอีก ฝ่ายหนึ่งว่าต้องประพฤติปฏิบัติอย่างไรจึงจะเป็นไปตามคาดหวังของอีกฝ่ายหนึ่ง

แนวคิดทฤษฎีบทบาทที่กล่าวถึงเป็นการปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่ง ตามสถานภาพ ที่ตนเองเป็นอยู่ ถ้าตำแหน่งหรือสถานภาพเปลี่ยนไป บทบาท ก็เปลี่ยนตามไปด้วย ดังนั้น ตำแหน่ง สถานภาพกับการปฏิบัติหน้าที่ความรับผิดชอบตามตำแหน่งและสถานภาพจึงควบคู่กันเสมอ

โดยสรุปการศึกษา บทบาท คือ แบบแผนพฤติกรรม หรือข้อมูลหรือการกระทำที่ แสดงออกโดยบุคคลที่ถูกศึกษาเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่และสิทธิที่ผูกพันอยู่กับสภาพทางเศรษฐกิจ หรือศักยภาพความพร้อม รวมถึงตำแหน่งและฐานะทางสังคมท้องถิ่น โดยที่สังคมจะเป็นผู้กำหนด หรือคาดหวังบทบาทของบุคคลที่อยู่ในสถานภาพหรือเป็นไปตามฐานะตำแหน่ง เพื่อให้ผู้ที่อยู่ใน สถานภาพหรือตำแหน่งใช้ยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ซึ่งเป็นข้อตกลงเริ่มแรกที่คนในสังคม คาดหวังว่าบุคคลนั้น ควรดำเนินการและปฏิบัติให้เป็นไปตามความคาดหวังอย่างไรต่อไป

6. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับภาคธุรกิจ

การจัดการธุรกิจมีความสัมพันธ์กับมนุษย์มาอย่างยาวนานไม่ว่าจะเป็นการจัดการธุรกิจทางตรงหรือทางอ้อมนับจากการผลิตสินค้าหรือการให้บริการความสะดวกเพื่อตอบสนองความต้องการ ในยุคที่ระบบการจัดการธุรกิจเปลี่ยนไป มีความต้องการบริโภคสินค้าหรือบริการเพิ่มขึ้น สังคมมนุษย์จึงคิดถึงการขยายธุรกิจทั้งการค้าและบริการให้สามารถตอบสนองความพอใจของคนในสังคมได้ และเป็นจุดเริ่มต้นของการจัดการธุรกิจที่มีส่วนในการสร้างความมั่งคั่ง ความพร้อมและศักยภาพในทุกด้านให้กับภาคธุรกิจอีกด้วย ภาคธุรกิจเป็นลักษณะของภาพรวมที่เกี่ยวข้องกับการประกอบธุรกิจโดยมิได้มีการจำแนกออกเป็นแต่ละประเภทธุรกิจในการศึกษาครั้งนี้ทำการจำแนกธุรกิจได้ ดังนี้

ธุรกิจประเภทบุคคลธรรมดา (พระราชบัญญัติทะเบียนพาณิชย์ พ.ศ.2499) หมายถึง การค้าหรือการให้บริการ โดยมีบุคคลธรรมดาเป็นเจ้าของและบริหารจัดการด้วยตนเอง

ธุรกิจประเภทนิติบุคคล (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์) หมายถึง บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปลงทุนทำการค้า เพื่อหาผลกำไรแบ่งปันกันและต้องจดทะเบียนตามที่กฎหมายบัญญัติไว้

เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม (2549: 16) ภาคธุรกิจ มีองค์ประกอบที่มาจากประชาชนหรือครัวเรือนที่ทำหน้าที่เป็นผู้ผลิตสินค้า หรือบริการต่าง ๆ โดยการนำปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคมนั้นมาผลิตเป็นสินค้าหรือบริการ ที่ประชาชนหรือครัวเรือน ผู้บริโภคต้องการใช้หรือต้องการบริโภค

ธุรกิจการค้าในฐานะเป็นผู้ประกอบการนั้น จะได้รับผลตอบแทนในรูปของ “กำไร” เป็นสำคัญ ระบบแบบทุนนิยมกลุ่มธุรกิจจะเป็นผู้ที่กล้าเสี่ยงและมีความคิดริเริ่มในการผลิตสินค้าหรือบริการ เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนที่มีเงินหรือรายได้ในการซื้อขายสินค้าหรือบริการปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและยกระดับความเป็นอยู่ของสังคมให้ดีขึ้น

การทำหน้าที่เป็นผู้รวบรวมและผสมผสานการใช้ปัจจัยในการผลิตเพื่อการผลิตสินค้าต่าง ๆ นอกจากจะทำให้ภาคธุรกิจ มีความสำคัญต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศแล้ว ที่สำคัญก็คือเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้ภาคธุรกิจ ซึ่งทำให้มีอิทธิพลในระบบเศรษฐกิจ จนนำไปสู่ระบบการเมือง

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ภาคธุรกิจ หมายถึง การงานประจำเกี่ยวกับอาชีพค้าขาย หรือกิจการอย่างอื่น ที่สำคัญ ไม่ใช่ราชการ การประกอบกิจการ เกษตรกรรม อุตสาหกรรม หัตถกรรม พาณิชยกรรม การบริการ หรือกิจการอย่างอื่นที่เป็นการค้า

องค์ประกอบภาคธุรกิจ ประกอบด้วยการค้าขายหรือการให้บริการ โดยมีนักวิชาการจำนวนมากได้ให้นิยามความหมาย ดังต่อไปนี้

จิตรภณ ชีรนรวิชย์ (2544: 1) ธุรกิจ ก็คือ การกระทำกิจกรรมของมนุษย์อย่างต่อเนื่อง ที่เกี่ยวกับการผลิต การจำหน่าย การหากำไรเป็นผลตอบแทนและมีความเสี่ยงต่อการขาดทุนหรือ ธุรกิจ คือ บุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มบุคคลหรือองค์กร ที่ผลิตหรือบริการ เพื่อตนเองและสังคม โดยตอบสนองความต้องการของลูกค้าและหวังผลกำไรเป็นสิ่งที่ตอบแทน

ธุรกิจ หมายถึง การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทางด้านการค้า และครอบคลุมในการที่จะนำไปสู่เป้าหมายในการเสนอสินค้าและบริการให้แก่ผู้บริโภค (แอรมศรี กาญจนพังคะ 2525: 2)

สมคิด บางโม (2539: 19) ให้ความเห็นว่าในการจัดการธุรกิจ ซึ่งเป็นด้านเศรษฐกิจที่มีความสัมพันธ์กับด้านต่าง ๆ จึงต้องโดยกำหนดวัตถุประสงค์เป็นเป้าหมายหลัก 4 ประการ คือ

1. เป้าหมายทางด้านเศรษฐกิจ คือ การแสวงหาผลกำไร สะสมทุน
2. เป้าหมายทางด้านจิตวิทยา คือ เป็นการสนองตอบความต้องการของตนเองเพราะมีความเป็นอิสระ มีความมั่นคง สร้างชื่อเสียงให้กับตนเองและสังคมให้การยอมรับ
3. เป้าหมายทางด้านบริการสังคม คือ การที่ได้มีโอกาสที่จะเข้าไปปรับใช้สังคม พัฒนาสังคม พัฒนาความเป็นอยู่ของคนในสังคมให้ดีขึ้นซึ่งมักจะรวมกันเป็นภาคธุรกิจ
4. เป้าหมายทางด้านการอยู่รอดและการเติบโตของธุรกิจ คือ การบริหารจัดการ ธุรกิจ เพื่อให้ธุรกิจอยู่ต่อไปและสามารถแข่งขันได้

กาญจนาท เรืองจิตปกรณ (2535: 6-7) ให้ความหมายคำว่า ธุรกิจ หมายถึง การบริหาร โดยมีวัตถุประสงค์ของธุรกิจ 2 ประการ คือ

1. การประกอบธุรกิจเพื่อการมุ่งหวังผลกำไร คือ การประกอบธุรกิจของเอกชนที่เป็นบุคคลธรรมดา ที่ดำเนินการกิจการด้วยตนเอง หรือนิติบุคคล ประเภทบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนที่ต้องมีการลงทุนในกิจการโดยที่มีความคาดหวังว่าจะสร้างผลกำไรให้แก่กิจการ ในขณะที่มีความเสี่ยงต่อการขาดทุนซึ่งทางธุรกิจ ให้ถือว่าเป็นธรรมดาค่าการค้า แต่การประกอบธุรกิจ โดยต้องขึ้นอยู่กับความสามารถ ประสบการณ์ และเทคนิควิธีการทางการค้า ของเจ้าของธุรกิจนั้นด้วย
2. การประกอบธุรกิจเพื่อไม่มุ่งหวังผลกำไรหมายถึง การประกอบธุรกิจประเภทสาธารณูปโภค และสาธารณูปการ เช่น กิจการไฟฟ้า ประปา รถโดยสารประจำทาง การศึกษา การพยาบาลหรือกิจการที่รัฐ ต้องดำเนินการ เพื่อประโยชน์แก่ประชาชน

บทบาทของภาคธุรกิจกับสังคมที่ได้ให้ความเห็นว่า เป็นการแสดง บทบาทที่ควรจะต้องมีลักษณะร่วมกันรับผิดชอบต่อสังคมใน 3 ลักษณะ (กาญจนาท เรืองจิตปกรณ 2535: 35-38) ดังนี้

1. ภาคธุรกิจที่ต้องการแสดงบทบาทความรับผิดชอบต่อทางสังคมและผลสนองตอบทางสังคม (Social Responsibility and Social Responsiveness) จุดประสงค์ของธุรกิจการผลิตสินค้าและบริการนั้นไม่ถือว่าเป็นงานของธุรกิจ ในการที่จะให้ความช่วยเหลือแก่โรงเรียนสาธารณะหรือความช่วยเหลือด้านทางศาสนาหรือให้ความคุ้มครองด้านความปลอดภัยแก่สาธารณชนแต่โดยสภาพความเป็นจริงแล้วธุรกิจต้องดำรงอยู่ภายใต้สภาวะสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบธุรกิจเช่น สภาวะแวดล้อมทางด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยี กฎหมายและการเมือง การที่จะดำรงอยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อมดังกล่าว ธุรกิจจำเป็นต้องพิจารณาในส่วนประกอบต่าง ๆ ที่มีความสำคัญต่อธุรกิจ ซึ่งบางสิ่งบางอย่างที่ต้องกระทำนั้น ก็เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกันมีบางอย่างธุรกิจทำไปด้วยความเต็มใจซึ่งตรงกับความต้องการแต่มีบางอย่างก็ต้องทำไปก็เพราะเนื่องมาจากเหตุที่ถูกกดดันโดยทางกฎหมาย หรือทางสังคม เป็นต้น

อีกนัยหนึ่ง คือ การมีความสนองตอบต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัวเอง ทำให้ธุรกิจ ต้องกระทำเช่นเดียวกัน แต่วัตถุประสงค์ที่สำคัญแท้จริงของธุรกิจ คือ เหตุผลทางเศรษฐกิจความอยู่รอดได้ของธุรกิจ จึงขึ้นอยู่กับความสามารถในการปรับตัวให้เป็นไปตามสภาวะสิ่งแวดล้อม ดังนั้นในความรับผิดชอบต่อทางสังคม ภาคธุรกิจจึงจำเป็นต้องหาวิธีการที่จะต้องมีการสนองตอบทางสังคมด้วย

การจะมีการสนองตอบทางสังคมได้ คือ ต้องทราบได้อย่างดีถึงสภาวะแวดล้อมทางธุรกิจ คืออะไร ธุรกิจแบบใดที่ไม่สามารถคาดหวังที่จะสนองตอบต่อปัญหาใหม่ได้อย่างทันทีทันใด

2. ภาคธุรกิจในการที่จะได้แสดงบทบาททางธุรกิจเพื่อรับใช้ตนเองและในสังคมได้อย่างไร (How Business can serve itself and society) ธุรกิจทั้งหลายมีหน้าที่ที่ต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามกฎหมาย ข้อบังคับมาตรการต่าง ๆ ที่เข้มงวดของรัฐบาล ทำให้ธุรกิจต้องใช้ความระมัดระวังอย่างมาก เพื่อมิให้เกิดความเสียหายต่อสภาพแวดล้อมทางสังคม นอกเหนือจากที่ต้องเคารพเชื่อฟังกฎหมายแล้ว ธุรกิจยังทำสิ่งต่าง ๆ ได้อีกหลายอย่างซึ่งเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ต่อสังคม เช่นเดียวกับการหาผลประโยชน์ให้ตนเอง เป็นสิ่งที่ได้คาดหวังว่า ธุรกิจ สามารถรับใช้สาธารณชนได้อย่างดี มีความสามารถในการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพและช่วยสร้างเศรษฐกิจเจริญเติบโต สร้างงาน สร้างรายได้ ให้กับสังคมได้อย่างยุติธรรม

3. ภาคธุรกิจในการแสดงบทบาทและความสามารถของธุรกิจ เพื่อการแก้ปัญหาทางสังคม(The Application of Business Talents to the Solution of Social problem) ภาคธุรกิจไม่สามารถคาดหวังจะไปช่วยแก้ไขปัญหที่สำคัญของสังคมได้ทั้งหมด แต่ถ้าหากมีการนำเอาความรู้ความสามารถ ศักยภาพ ประสบการณ์ของภาคธุรกิจมาใช้โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมทางสังคมแล้ว ก็สามารถแก้ไขปัญหาทางสังคมนั้นได้เป็นอย่างดี

คุณสมบัติของฝ่ายบริหารทางธุรกิจมีอยู่จำนวนมาก เช่น เรื่องการแข่งขันทางธุรกิจ บุคคลในภาคธุรกิจจะเป็นผู้มีแนวคิดริเริ่ม ค้นพบวิธีการใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ และระมัดระวังในการจัดการธุรกิจ อาทิ ต้นทุน ค่าใช้จ่าย เป็นที่สนใจของผู้บริโภคหรือไม่ เป็นต้น โดยทั่วไปแล้ว บุคคลที่อยู่ในภาคธุรกิจนั้นจะมีไหวพริบความฉลาดในการคาดการณ์หรือการคาดหวังเป็นอย่างดี ถ้านำเอาคุณสมบัติหรือให้โอกาสแก่บุคลากรของภาคธุรกิจเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองเพื่อช่วยหน่วยงานรัฐหรือการศึกษาหรือแก้ไขปัญหาดังกล่าวแล้วก็สามารถทำให้นักธุรกิจท้องถิ่นได้แสดงบทบาทเป็นไปตามที่คาดหวังไว้

7. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 วางหลักการโดยยึดตามแนวทาง เพื่อให้ประชาชนได้รับประโยชน์จากรัฐธรรมนูญฉบับนี้ 4 ประการ คือ

1. กู้มครอง ส่งเสริม ขยายสิทธิและเสรีภาพ ของประชาชน
2. ลดการผูกขาดอำนาจรัฐ และเพิ่มอำนาจประชาชน
3. การเมืองมีความโปร่งใส มีคุณธรรม และจริยธรรม
4. ทำให้องค์กรตรวจสอบมีความอิสระ เข้มแข็ง และทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ

ลิขิต ชีรเวคิน (2535: 3) เป็นผู้หนึ่งที่ทำให้ความสำคัญกับการกระจายอำนาจ กล่าวว่า การกระจายอำนาจมีความสำคัญต่อการพัฒนาการทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม สรุป 2 ประเด็น ดังนี้

1. การกระจายอำนาจเป็นรากแก้วของระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย ประกอบด้วยโครงสร้างส่วนบน คือ ระดับชาติ และโครงสร้างส่วนฐาน คือ ระดับท้องถิ่น การปกครองตนเองในรูปแบบการปกครองท้องถิ่นอย่างแท้จริง คือ รากแก้ว เป็นฐานเสริมสำคัญยิ่งของการพัฒนาระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

2. การกระจายอำนาจมีความสำคัญทางเศรษฐกิจและสังคมในการพัฒนาชนบท โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งลักษณะดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ก็ต้องมีการกระจายอำนาจอย่างแท้จริง

การกระจายอำนาจตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ เพื่อให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองและการปกครอง รวมถึงการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง ดังนั้น รัฐต้องให้ประชาชนได้มีสิทธิทางการเมือง อาทิ การลงสมัครเข้ารับการเลือกตั้ง การเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมทางการเมือง การให้สิทธิเลือกตั้งผู้แทน การกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่น ให้อิสระแก่ประชาชนในท้องถิ่นได้ปกครองกันเองดังปรากฏสาระสำคัญในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 ดังนี้

หมวด 5 แผนนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ

ส่วนที่ 3 แผนนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน

มาตรา 78 รัฐต้องดำเนินการตามแผนนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดินดังต่อไปนี้

1. บริหารราชการแผ่นดินให้เป็นไปเพื่อการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และความมั่นคงของประเทศอย่างยั่งยืน โดยต้องส่งเสริมการดำเนินการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติในภาพรวมเป็นสำคัญ
2. จัดระบบการบริหารราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่นให้มีขอบเขตอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบที่ชัดเจนเหมาะสมแก่การพัฒนาประเทศและสนับสนุนให้จังหวัดมีแผนและงบประมาณเพื่อพัฒนาจังหวัด เพื่อประโยชน์ของประชาชนในพื้นที่
3. กระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพึงตนเองและตัดสินใจในกิจการของท้องถิ่นได้เอง ส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการดำเนินการตามแผนนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ พัฒนาเศรษฐกิจของท้องถิ่นและระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการตลอดทั้งโครงสร้างพื้นฐานสารสนเทศในท้องถิ่นให้ทั่วถึงและเท่าเทียมกันทั่วประเทศ รวมทั้งพัฒนาจังหวัดที่มีความพร้อมให้เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดใหญ่โดยคำนึงถึงเจตนารมณ์ของประชาชนในจังหวัดนั้น
4. พัฒนาระบบงานภาครัฐโดยมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพ คุณธรรมและจริยธรรมของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ควบคู่ไปกับการปรับปรุงรูปแบบและวิธีการทำงานเพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐใช้หลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีเป็นแนวทางในการปฏิบัติราชการ
5. จัดระบบงานราชการและงานของรัฐอย่างอื่นเพื่อให้การจัดทำและการให้บริการสาธารณะเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีประสิทธิภาพ โปร่งใสและตรวจสอบได้โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน
6. ดำเนินการให้หน่วยงานทางกฎหมายที่มีหน้าที่ให้ความเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานของรัฐตามกฎหมายและตรวจสอบการตรากฎหมายของรัฐ ดำเนินการอย่างเป็นอิสระเพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินเป็นไปตามหลักนิติธรรม
7. จัดให้มีแผนพัฒนาการเมือง รวมทั้งจัดให้มีสภาพัฒนาการเมืองที่มีความเป็นอิสระเพื่อติดตามสอดส่องให้มีการปฏิบัติตามแผนดังกล่าวอย่างเคร่งครัด

มาตรา 87 แผนนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน รัฐต้องดำเนินการตามแผนนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังต่อไปนี้

1. ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น
2. ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งการจัดทำบริการสาธารณะ
3. ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ ในรูปแบบองค์กรทางวิชาชีพหรือตามสาขาอาชีพที่หลากหลาย หรือรูปแบบอื่น
4. ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้มแข็งในทางการเมือง และจัดให้มีกฎหมายจัดตั้งกองทุนพัฒนาการเมืองภาคพลเมือง
5. ส่งเสริมและให้การศึกษาแก่ประชาชนเกี่ยวกับการพัฒนาการเมืองและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข การมีส่วนร่วมของประชาชนตามมาตรานี้ต้องคำนึงถึงสัดส่วนของหญิงและชายที่ใกล้เคียงกัน

หมวด 7 การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

มาตรา 163 สิทธิของประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในการเข้าชื่อร้องขอต่อประธานรัฐสภาเพื่อรัฐสภาพิจารณาร่างพระราชบัญญัติ โดยการกำหนดรายชื่อของประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งหนึ่งหมื่นรายชื่อ และมีผู้แทนของประชาชนเข้าชื่อเสนอร่างพระราชบัญญัตินั้นได้จำนวนหนึ่งในสามของจำนวนกรรมาธิการทั้งหมด การกำหนดการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรงของประชาชนจะทำให้การเมืองภาคประชาชนเกิดความตื่นตัวในการเสนอร่างกฎหมายที่เป็นประโยชน์ต่อท้องถิ่นและส่วนรวม และทำให้ร่างพระราชบัญญัติที่เสนอโดยประชาชนได้ทำสະดวຍຶ່ງຊື່ນ อีกทั้งประชาชนสามารถเข้าชี้แจงให้เห็นถึงเจตนารมณ์ของกฎหมายดังกล่าว และมีโอกาสที่จะผ่านออกมาเป็นกฎหมายได้รวดเร็วยิ่งขึ้น

มาตรา 165 สิทธิในออกเสียงประชามติในกรณีที่เกิดการมีผลกระทบถึงประโยชน์ได้เสียของประเทศหรือประชาชน โดยนายกรัฐมนตรีปรึกษาและด้วยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี ประธานสภาผู้แทนราษฎร และประธานวุฒิสภา เพื่อให้มีการออกเสียงประชามติได้ ส่วนการออกเสียงประชามติ สะท้อนให้เห็นว่าเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเมืองการปกครองมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการแสดงความคิดเห็นในลักษณะเห็นชอบหรือไม่เห็นชอบ หรือเพื่อให้มีข้อยุติในทางใดทางหนึ่งเห็นว่ากิจการในเรื่องใดอาจกระทบถึงประโยชน์ได้เสียของประชาชน

หมวด 14 การปกครองส่วนท้องถิ่น

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 บทบัญญัติเกี่ยวกับการปกครองส่วนท้องถิ่นไว้อย่างชัดเจนในหมวด 14 มาตรา 281 - 290 เพื่อให้เกิดพัฒนาการทางการเมืองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเพื่อจัดบริการสาธารณะโดยให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมทางการเมืองได้อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกันยังเป็นการแบ่งงานกันทำ ระหว่างรัฐบาลกับท้องถิ่น เพื่อให้การพัฒนาประเทศเป็นไปอย่างครอบคลุมทุกพื้นที่ของประเทศโดยปรากฏในรัฐธรรมนูญ ดังนี้

มาตรา 281 ที่ระบุว่า ภายใต้บังคับมาตรา 1 รัฐจะต้องให้ความเป็นอิสระแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามหลักแห่งการปกครองตนเอง ตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น และส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานหลักในการจัดทำบริการสาธารณะและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาในพื้นที่ ท้องถิ่นใดมีลักษณะที่จะปกครองตนเองได้ ย่อมมีสิทธิจัดตั้งเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 283 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ย่อมมีอำนาจหน้าที่โดยทั่วไปในการดูแลและจัดทำบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่น และย่อมมีความเป็นอิสระในการกำหนดนโยบาย การบริหาร การจัดการบริการสาธารณะ การบริหารงานบุคคล การเงินและการคลัง และมีอำนาจหน้าที่ของตนเองโดยเฉพาะ โดยต้องคำนึงถึงความสอดคล้องกับการพัฒนาของจังหวัดและประเทศเป็นส่วนรวมด้วย

8. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัดอำนาจเจริญ

ประวัติและความเป็นมาของอำนาจเจริญ

ประมาณพุทธศตวรรษ ที่ 12 ชาวอินเดียเดินทางด้วยเรือเพื่อมาค้าขายในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และผ่านทะเลมาทางเกาะชวา เข้าสู่ประเทศไทย 2 สาย คือ ทางหนึ่งเข้ามาตามลำน้ำเจ้าพระยาผ่านเข้าเขตเมืองนครสวรรค์ ผ่านอาณาจักรศรีจันทะ เข้าสู่ภาคอีสานด้านที่ราบสูงโคราชแล้วกระจายสู่ลุ่มน้ำมูล-ชี อีกสายหนึ่งเข้ามาทางจังหวัดปราจีนบุรี ผ่านทางอำเภอกบินทร์บุรีข้ามช่องเขาเข้าสู่ภาคอีสานทางอำเภอบึงขาศสู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำมูลและแม่น้ำโขง การเข้ามาของชาวอินเดียได้นำเอาวัฒนธรรมแบบทวารวดีที่สัมพันธ์กับพุทธศาสนาฝ่ายมหายานและวัฒนธรรมเจนละหรือขอมก่อนเมืองพระนครที่สัมพันธ์กับคติความเชื่อแบบฮินดู พราหมณ์มาเผยแพร่ในลุ่มน้ำมูลน้ำชีและแม่น้ำโขง ต่อมาวัฒนธรรมดังกล่าวได้แพร่เข้าสู่เขตจังหวัดอำนาจเจริญทางด้านแม่น้ำโขงแม่น้ำมูลตอนล่างและแม่น้ำชีตอนล่างแล้วจึงได้กระจายไปตามลำเซบกและลำเซบาย

ดังนั้น ชนพื้นเมืองที่อยู่ที่นี่มาก่อน คือ พวกข่า กวยและส่วย ซึ่งถือได้ว่าเป็นชนกลุ่มแรก ในเขตจังหวัดอำนาจเจริญที่ยอมรับเอาวัฒนธรรมแบบทวารวดีและเจนละไว้สืบสานเป็นวัฒนธรรม และประเพณีพร้อมทั้งได้ตั้งหลักแหล่งในที่แห่งนี้และได้อยู่อาศัยสืบต่อกันมา

พุทธศักราช 2337 เจ้าพระพรหมวรราชสุริยวงศ์ เจ้าเมืองอุบลราชธานี คนที่ 2 มีใบบอก ลงไปกราบทูลพระกรุณา พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ขอพระราชทานตั้งบ้านโคกก่ง กงพะเนียง (ปัจจุบันเป็นตำบลในการปกครองของอำเภอชานุมาน) เป็นเมืองเขมราฐธานี พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จึงทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งบ้านโคกก่งกงพะเนียงเป็น เมืองเขมราฐธานี ตามที่เจ้าพระพรหมวรราช สุริยวงศ์ กราบทูลและทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ อุปฮาดคำ บุตรชายคนโตของพระวอ จากเมืองอุบลราชธานีมาเป็นเจ้าเมืองเขมราฐ (ที่ตั้งอยู่เมือง บริเวณบ้านคำแห้ว เมืองเก่า อำเภอชานุมาน) โดยได้รับสถาปนาให้เป็นพระเทพวงศา (คำ)

พุทธศักราช 2369 เกิดศึกระหว่างกรุงเทพกับกองทัพเจ้าอนุวงศ์ เจ้านครจำปาศักดิ์ได้ยก ท้าวมายึดเมืองเขมราฐ และขอให้พระเทพวงศา (คำ) เข้าเป็นพวกด้วย แต่พระเทพวงศาไม่ยอมจึงถูก ประหารชีวิต พระเทพวงศา (คำ) มีบุตรชาย 3 คน คือ พระเทพวงศา (บุญเฮ้า) คนที่ 3 ท้าวแดง มียศ เป็นพระกำจนตุรงค์ เป็นเจ้าเมืองวารินชำราบ พระเทพวงศา (บุญจันทร์) มีบุตรชาย 2 คน คือ ท้าว บุญสิงห์และท้าวบุญชัย ต่อมาท้าวบุญสิงห์ ได้เป็นเจ้าเมืองเขมราฐ มียศเป็นพระเทพวงศา (บุญสิงห์) มีบุตรชาย 2 คน คือ ท้าวเสือ และท้าวพวย ซึ่งได้รับยศเป็น ท้าวจันทบุรม หรือจันทบุรม

พุทธศักราช 2401 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกฐานะบ้านคำใหญ่ขึ้นเป็นเมืองให้ชื่อว่า "เมืองอำนาจเจริญ" (ปัจจุบันอยู่ในท้องที่อำเภอถืออำนาจ) ขึ้นเป็นเมืองอำนาจเจริญ

พุทธศักราช 2410 โปรดเกล้าฯ ให้ท้าวจันทบุรม (เสือ) เป็นเจ้าเมือง มียศเป็นพระอมร อำนาจ (ต้นสกุลอมรสิน) ดังปรากฏตราสารตั้งเจ้าเมืองอำนาจเจริญ ดังนี้

"สารตราเจ้าพระยาจักรี ศรีอภัยพิทักษ์ สมุหนายก อรรคมหาเสนาบดี อภัยกริยาปรการม พาหุ มาถึงพระเทพวงศา พระอุปราช ราชวงศ์ ราชบุตรเมืองเขมราฐธานี" ด้วยมีพระราชโองการตรัส เหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่า เจ้าพระยานิกรบดินทร์มหากัลยาณบัตร สมุหนายก กราบบังคมทูล พระกรุณาว่า ท้าวจันทบุรม เป็นนายกong ตั้งอยู่บ้านคำหม้อแขวงเมืองเขมราฐธานี มีจำนวนคน พระสงฆ์ สามเณร 123 คน คนชรา - คนพิการ 119 ท้าวเพี้ย จำบ้าน 234 ชายฉกรรจ์ 578 ข้าพระ 36 ทาส 22 รวม 1,112 คน รับผูกช่วยเงินแทนผลเร็วเป็นหลวงปีละ53 หาบ เมื่อถึงกำหนดปีให้ส่งผลเร็ว ไปให้ครบจำนวน บ้านคำหม้อมีไร่นาที่ทำกินกว้างขวางแต่บ้านคำหม้อเดินทางไปเขมราฐ ธานีใช้เวลาถึง 3 คืน จะขึ้นไปเมืองมุกดาหาร 4 คืน จะลงมาเมืองอุบลราชธานีถึง 3 คืน จะตัดไป เมืองยศ (เมืองยโสธร) ถึง 2 คืน เจ้าเมืองเพี้ยขึ้นลงไปมาเป็นที่พักอาศัยไม่ขาด เมื่อถึงปีมะโรง อัฐศก

ได้มีหนังสือไปปรึกษาพระเทพวงศา พระอุปฮาด ราชวงศ์ ราชบุตร เมืองเขมราฐธานี มีใบบอกให้ ราชบุตรพาท้าวจันทบุรรม นายกอง ท้าวเพี้ย ลงมาขอรับพระราชทานตั้งบ้านหม้อเป็นเมือง โดยขอให้ ท้าวจันทบุรรม เป็นเจ้าเมือง ท้าวบุตร เป็นอุปฮาด ท้าวสีหาราช เป็นราชวงศ์ ท้าวสุริโย เป็นราชบุตร ทำราชการขึ้นกับเมืองเขมราฐธานี แล้วแต่จะโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม จึงทรงพระราชดำริว่า "ผู้คนและไพร่พลมีมาก ควรตั้งเป็นเมืองได้ ครั้นจะสมัครอยู่ไหนก็ได้โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม จัดแจงตั้งเป็นเมืองทำราชการขึ้นกับเมืองนั้นทั่วไปทุกบ้านทุกเมือง "ซึ่งเจ้าพระยานิกรบดินทร์มหา กลยาณมิตรที่สมุหนายกปรึกษา พระเทพวงศา พระอุปราช ราชวงศ์ ราชบุตร จึงเห็นพ้องกันพร้อม ยกฐานะบ้านหม้อขึ้นเป็นเมืองขอให้ท้าวจันทบุรรมเป็นเจ้าเมือง ท้าวบุตรเป็นอุปฮาด ท้าวสีหาราช เป็นราชวงศ์ ท้าวสุริโยเป็นราชบุตร ทำราชการขึ้นกับพระเทพวงศาเจ้าเมืองเขมราฐธานี นั้นชอบแล้ว จึงได้โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระราชทานนามสัญญาบัตร ประทับตราพระบรมราชโองการ ตั้งท้าวจันทบุรรมเป็นพระอมรอำนาจเจ้าเมือง พระราชทานถาดหมาก คนโทเงิน สำหรับหนึ่ง สัปทน แพรคันหนึ่ง เสื้อเข็มขบรวีดอกตัวหนึ่ง แพรสีทับทิม ดิขลิบผืนหนึ่งผ้าส่วนวิลาสผืนหนึ่ง แพร หงอนไก่อลายผืนหนึ่ง ผ้าเชิงปุมผืนหนึ่ง เป็นเครื่องยศฐานาศักดิ์ ขึ้นรักษาเมือง ทำราชการขึ้นกับเมือง เขมราฐธานีสืบไป และท้าวจันทบุรรมผู้เป็นพระอมรอำนาจฟังบังคับบัญชาพระเทพวงศา อุปราช ราชวงศ์ ราชบุตร เมืองเขมราฐธานี ให้ท้าวอุปราชราชวงศ์ ท้าวราชบุตรเมืองอำนาจเจริญ ฟังบังคับ บัญชา ท้าวจันทบุรรม ผู้เป็นพระอมรอำนาจ เจ้าเมืองอำนาจเจริญแต่ที่ชอบด้วยราชการ อย่าให้ถือว่า แต่ก่อนอยู่ได้บังคับบัญชาพระเทพวงศา เดียวนี้ได้แยกออกเป็นเมืองแล้ว อย่าได้ขัดแย้งต่อเมืองใหญ่ ทางฝ่ายพระเทพวงศาก็อย่าอิจฉาพยาบาทถือเป็นเมืองเขาเมืองเรา มีราชการเมืองมาก็ให้ ประณีประนอมช่วยเหลือราชการให้เป็นอันหนึ่งใจเดียวกัน อย่าถือเปรียบแก่งแย่งให้เสียราชการได้ อนึ่งเมืองอำนาจเจริญเป็นเมืองที่ดั่งใหม่ เจ้าเมือง อุปฮาด ราชวงศ์ ราชบุตร ยังไม่รู้กฎหมาย แบบอย่างขนบธรรมเนียมให้พระเทพวงศาว่ากล่าวสั่งสอนพระอมรอำนาจให้ประพฤตินแต่ที่ชอบ ที่ควรฯลฯ ให้พระอมรอำนาจเจ้าเมืองพร้อมอุปฮาด ราชวงศ์ ราชบุตร ท้าวเพี้ย ไปพร้อมด้วยพระเทพ วงศา อุปฮาด ราชวงศ์ ราชบุตร เมืองเขมราฐธานี ณ อุโบสถพระวิหารเมืองเขมราฐธานี กราบถวาย บังคมสดยานุสัถย์ถวายต่อได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ให้รับ พระราชทานน้ำพิพัฒน์สัตยาปีละ 2 ครั้งตามธรรมเนียมสืบไป "หนังสือมา ณ วันอังคาร ขึ้น 12 ค่ำ เดือน 19 จุลศักราช 1220 ปีมะเมีย สัมฤทธิศก พุทธศักราช 2401" เมืองอำนาจเจริญ จึงได้รับการ สถาปนาเป็นเมืองตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา โดยให้ขึ้นการบังคับบัญชาของเจ้าเมืองเขมราฐธานี โดยมี ท้าวจันทบุรรม (เสือ) มีพระอมรอำนาจ เป็นบุตรชายของพระเทพวงศา (ท้าวบุญสิงห์) เจ้าเมืองเขมราฐ ธานี ซึ่งเป็นหลานของเจ้าพระวอเจ้าเมืองอุบลราชธานีเป็นเจ้าเมืองอำนาจเจริญคนแรก นับได้ว่าเมือง อำนาจเจริญเป็นเชื้อสายของเจ้าพระวอพระตาโดยตรง

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงได้เปลี่ยนแปลงระบบการเมืองการปกครองโดยการปฏิรูประบบการเมืองการปกครองให้เข้าสู่ระบบการบริหารราชการแผ่นดินแบบยุโรปตามแบบสากลเป็นเทศาภิบาล เมื่อพุทธศักราช 2429 ถึง พุทธศักราช 2445 โดยให้ยกเลิกการปกครองแบบเดิมที่ให้มี เจ้าเมือง พระอุปราช ราชวงศ์ และราชบุตร คือ ทรงให้ยกเลิกตำแหน่งที่เรียกว่า อาญาสี่สิบสกุล ในการเป็นเจ้าเมืองนั้นเสียแล้วทรงจัดให้ข้าราชการจากราชสำนักในกรุงเทพฯ มาปกครองแทน เปลี่ยนชื่อตำแหน่งผู้ปกครองจากการเรียกว่าเจ้าเมืองมาเป็นผู้ว่าราชการเมืองแทน ปรับปรุงการปกครองตามหัวเมืองมณฑลอีสาน ทรงให้ยุบเมืองเล็กเมืองน้อยรวมเป็นเมืองใหญ่ ยุบเมืองเป็นอำเภอ เช่น เมืองเขมราฐธานีเป็นอำเภอเขมราฐธานี เมืองยศเป็นอำเภอยโสธร เมืองฟ้าหยาดเป็นอำเภอมหาชนะชัย เมืองลุมพุกเป็นอำเภอคำเขื่อนแก้ว เมืองขุขันธ์เป็นอำเภอตระการพืชผล และเมืองอำนาจเจริญเป็นอำเภออำนาจเจริญ เป็นต้น แต่ยังให้ขึ้นตรงกับการปกครองของจังหวัดอุบลราชธานี

พุทธศักราช 2455 ถึงพุทธศักราช 2459 นายอำเภอคนแรกของอำเภออำนาจเจริญ คือ รองอำมาตย์โทหลวงเอนกอำนาจ (เปี้ย สุวรรณภู) ต่อมาประมาณ พุทธศักราช 2459 ย้ายจากที่เดิม (บ้านคือ บ้านอำนาจ อำเภอลืออำนาจในปัจจุบัน) มาตั้ง ณ ตำบลบุง ซึ่งเป็นที่ตั้งเมืองในปัจจุบัน ตามคำแนะนำของพระยาสุนทรพิพิธ เมื่อครั้งที่ดำรงตำแหน่งเป็นเลขาธิการมณฑลอีสานได้เดินทางมาตรวจราชการโดยใช้เกวียนเป็นพาหนะ มีความเห็นว่าหากย้ายอำเภอมายังใหม่ที่ตำบลบุง ซึ่งเป็นชุมชนและเป็นชุมทางสี่แยกระหว่างเมืองอุบล - มุกดาหาร และเมืองเขมราฐ - เมืองยศ (ยโสธร) โดยคาดว่าจะมีความเจริญยิ่งขึ้นต่อไปในอนาคต โดยใช้ชื่อว่า อำเภอบุง (เสนอแนะย้ายพร้อมกับอำเภอเดชอุดม ย้ายจากเมืองขุขันธ์ (ศรีสะเกษ) มาขึ้นกับจังหวัดอุบลราชธานี) โดยยุบเมืองอำนาจเจริญเป็นตำบลชื่อว่า ตำบลอำนาจ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า เมืองอำนาจน้อย อยู่ในเขตท้องที่อำเภอลืออำนาจในปัจจุบัน

พุทธศักราช 2482 จึงเปลี่ยนชื่อจากอำเภอบุงกลับมาเป็นอำเภออำนาจเจริญอีกครั้งหนึ่ง โดยยังให้ไปขึ้นตรงการปกครองกับจังหวัดอุบลราชธานีเหมือนเดิม

วันที่ 1 ธันวาคม พุทธศักราช 2536 ตรงกับวันพุธ แรม 3 ค่ำ เดือน 12 ปีระกา ได้มีพระราชบัญญัติจัดตั้งจังหวัดอำนาจเจริญ (ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ หน้า 4-5-6 เล่มที่ 110 ตอนที่ 125 ลงวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2536 โดยมีผลบังคับใช้นับจากวันที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษาไปแล้ว 90 วัน คือ มีผลบังคับใช้ในวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2536 และเป็นจังหวัดลำดับที่ 75 ของประเทศไทย) ยกฐานะอำเภออำนาจเจริญขึ้นเป็นจังหวัดอำนาจเจริญ โดยแยกออกจากการปกครองของจังหวัดอุบลราชธานี โดยคำว่า อำนาจเจริญ เป็นภาษาเขมร ซึ่งมีความหมายตามตัว คือ อำนาจเจริญ

จังหวัดอำนาจเจริญ ตั้งอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างของประเทศไทย ระยะทางห่างจากกรุงเทพมหานคร โดยทางรถยนต์ประมาณ 568 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งสิ้น 3,161,248 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 1,975,902 ไร่

ลักษณะภูมิประเทศ โดยทั่วไปเป็นที่ลุ่มมีเนินเขาเตี้ยๆ ลักษณะดินเป็นดินร่วนปนทราย และดินลูกรังบางส่วนโดยมีลำน้ำสำคัญ 3 สาย คือ 1 แม่น้ำโขง 2 ลำเซบก และ 3 ลำน้ำเซบาย

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการปกครองท้องที่ของจังหวัดอำนาจเจริญ

จังหวัดอำนาจเจริญ แบ่งพื้นที่การปกครองท้องที่ ออกเป็น 7 อำเภอ จำนวน 56 ตำบล รวม 653 หมู่บ้าน ดังนี้

1. อำเภอเมืองอำนาจเจริญ ประกอบไปด้วย 19 ตำบล จำนวน 212 หมู่บ้าน
2. อำเภอชานุมาน ประกอบไปด้วย 5 ตำบล จำนวน 59 หมู่บ้าน
3. อำเภอปทุมราชวงศา ประกอบไปด้วย 7 ตำบล จำนวน 73 หมู่บ้าน
4. อำเภอพนา ประกอบไปด้วย 4 ตำบล จำนวน 56 หมู่บ้าน
5. อำเภอหัวตะพาน ประกอบไปด้วย 8 ตำบล จำนวน 85 หมู่บ้าน
6. อำเภอเสนางคนิคม ประกอบไปด้วย 6 ตำบล จำนวน 55 หมู่บ้าน
7. อำเภอลืออำนาจ ประกอบไปด้วย 7 ตำบล จำนวน 79 หมู่บ้าน

ด้านประชากรของจังหวัดอำนาจเจริญมีจำนวน 370,804 คน จำนวน 97,241 ครัวเรือน ประชากรส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ชุมชนอำเภอเมืองอำนาจเจริญ โครงสร้างประชากรเป็นชาวไทยอีสานส่วนใหญ่และมีไทยเชื้อสายจีน ไทยเชื้อสายลาวและไทยเชื้อสายเวียดนามอยู่เล็กน้อย

สภาพภูมิอากาศจังหวัดอำนาจเจริญ มีลักษณะที่มีความแตกต่างของฤดูฝนและฤดูแล้งอย่างชัดเจนโดยช่วงกลางวันยาวในฤดูร้อนและมีอุณหภูมิสูงตลอดปี สภาพภูมิอากาศแบ่งออกเป็น 3 ฤดู คือ ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงกลางเดือนตุลาคม ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงมกราคม และฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ถึงเมษายน

ผู้ว่าราชการจังหวัดอำนาจเจริญ คนปัจจุบันเป็นลำดับที่ 14 คือ นายแก่นเพชร ช่วงรังษี ดำรงตำแหน่งเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ.2553 (ที่มา: สำนักงานจังหวัดอำนาจเจริญ)

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่นของจังหวัดอำนาจเจริญ

จังหวัดอำนาจเจริญ มีหน่วยการปกครองท้องถิ่นจำนวนทั้งสิ้น 64 แห่ง แบ่งออกเป็น ดังนี้ องค์การบริหารส่วนจังหวัดอำนาจเจริญ จำนวน 1 แห่ง เทศบาลเมือง จำนวน 1 แห่ง เทศบาลตำบล จำนวน 20 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 42 แห่ง

หน่วยการปกครองท้องถิ่น แบ่งออกตามอำเภอต่าง ๆ ได้ ดังนี้

1. อำเภอเมืองอำนาจเจริญ มีหน่วยการปกครองท้องถิ่น จำนวนทั้งสิ้น 21 แห่ง ได้แก่ เทศบาลเมือง จำนวน 1 แห่ง เทศบาลตำบล จำนวน 5 แห่งและองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 15 แห่ง ดังนี้

- 1.1 เทศบาลเมืองอำนาจเจริญ พื้นที่บางส่วนของตำบลนุ่ง
- 1.2 เทศบาลตำบลน้ำปลีก พื้นที่บางส่วนของตำบลน้ำปลีก
- 1.3 เทศบาลตำบลนาชม พื้นที่ตำบลนาชมทั้งตำบล
- 1.4 เทศบาลตำบลไคคำ พื้นที่ตำบลไคคำทั้งตำบล
- 1.5 เทศบาลตำบลนาวัง พื้นที่ตำบลนาวังทั้งตำบล
- 1.6 เทศบาลตำบลนาหมอม้า พื้นที่ตำบลนาหมอม้าทั้งตำบล
- 1.7 องค์การบริหารส่วนตำบลนุ่ง พื้นที่ตำบลนุ่ง(นอกเขตเทศบาลเมืองอำนาจเจริญ)
- 1.8 องค์การบริหารส่วนตำบลนาจิก พื้นที่ตำบลนาจิกทั้งตำบล
- 1.9 องค์การบริหารส่วนตำบลปลาข้าว พื้นที่ตำบลปลาข้าวทั้งตำบล
- 1.10 องค์การบริหารส่วนตำบลเหล่าพรวน พื้นที่ตำบลเหล่าพรวนทั้งตำบล
- 1.11 องค์การบริหารส่วนตำบลสร้างนกทา พื้นที่ตำบลสร้างนกทาทั้งตำบล
- 1.12 องค์การบริหารส่วนตำบลคึมใหญ่ พื้นที่ตำบลคึมใหญ่ทั้งตำบล
- 1.13 องค์การบริหารส่วนตำบลนาผือ พื้นที่ตำบลนาผือทั้งตำบล
- 1.14 องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำปลีก พื้นที่นอกเขตเทศบาลตำบลน้ำปลีก
- 1.15 องค์การบริหารส่วนตำบลโนนโพธิ์ พื้นที่ตำบลโนนโพธิ์ทั้งตำบล
- 1.16 องค์การบริหารส่วนตำบลโนนหนามแท่ง พื้นที่ตำบลโนนหนามแท่ง
- 1.17 องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยไร่ พื้นที่ตำบลห้วยไร่ทั้งตำบล
- 1.18 องค์การบริหารส่วนตำบลหนองมะแซว พื้นที่ตำบลหนองมะแซวทั้งตำบล
- 1.19 องค์การบริหารส่วนตำบลกุดปลาคุง พื้นที่ตำบลกุดปลาคุงทั้งตำบล
- 1.20 องค์การบริหารส่วนตำบลดอนเมย พื้นที่ตำบลดอนเมยทั้งตำบล
- 1.21 องค์การบริหารส่วนตำบลนาแต่ พื้นที่ตำบลนาแต่ทั้งตำบล

2. อำเภอลืออำนาจ มีหน่วยการปกครองท้องถิ่น รวมทั้งสิ้น 8 แห่ง ประกอบไปด้วย เทศบาล จำนวน 4 แห่ง และ องค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 4 แห่ง

- 2.1 เทศบาลตำบลอำนาจ พื้นที่บางส่วนของตำบลอำนาจ
- 2.2 เทศบาลตำบลสามหนอง ครอบคลุมพื้นที่นอกเขตเทศบาลตำบลอำนาจ
- 2.3 เทศบาลตำบลดงมะยาง พื้นที่ตำบลดงมะยางทั้งตำบล

- 2.4 เทศบาลตำบลเปือย พื้นที่ตำบลเปือยทั้งตำบล
- 2.5 องค์การบริหารส่วนตำบลคงบัง พื้นที่ตำบลคงบังทั้งตำบล
- 2.6 องค์การบริหารส่วนตำบลไร่สี พื้นที่ตำบลไร่สีทั้งตำบล
- 2.7 องค์การบริหารส่วนตำบลแมด พื้นที่ตำบลแมดทั้งตำบล
- 2.8 องค์การบริหารส่วนตำบลโคกกลาง พื้นที่ตำบลโคกกลางทั้งตำบล
3. อำเภอปทุมราชวงศา มีหน่วยการปกครองท้องถิ่น รวมทั้งสิ้น 8 แห่ง ประกอบไปด้วย เทศบาลตำบล จำนวน 4 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 4 แห่ง ดังนี้
 - 3.1 เทศบาลตำบลนาหว้าใหญ่ พื้นที่บางส่วนของตำบลนาหว้า ตำบลนาป่าแซง
 - 3.2 เทศบาลตำบลหนองข่า พื้นที่ตำบลหนองข่าทั้งตำบล
 - 3.3 เทศบาลตำบลห้วย พื้นที่ตำบลห้วยทั้งตำบล
 - 3.4 เทศบาลตำบลนาป่าแซงพื้นที่ตำบลนาป่าแซง (นอกเขตเทศบาล ต.นาหว้าใหญ่)
 - 3.5 องค์การบริหารส่วนตำบลคำโพน พื้นที่ตำบลคำโพนทั้งตำบล
 - 3.6 องค์การบริหารส่วนตำบลนาหว้า พื้นที่นอกเขตเทศบาลตำบลนาหว้าใหญ่
 - 3.7 องค์การบริหารส่วนตำบลลือ พื้นที่ตำบลลือทั้งตำบล
 - 3.8 องค์การบริหารส่วนตำบลโนนงาม พื้นที่ตำบลโนนงามทั้งตำบล
4. อำเภอพนา มีหน่วยการปกครองท้องถิ่น รวมทั้งสิ้น 5 แห่ง ประกอบไปด้วย เทศบาลตำบล จำนวน 2 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 3 แห่ง ดังนี้
 - 4.1 เทศบาลตำบลพนา พื้นที่บางส่วนของตำบลพนาและพระเหลา
 - 4.2 เทศบาลตำบลพระเหลา พื้นที่ตำบลพระเหลา(นอกเขตเทศบาลตำบลพนา)
 - 4.3 องค์การบริหารส่วนตำบลพนา พื้นที่นอกเขตเทศบาลตำบลพนา
 - 4.4 องค์การบริหารส่วนตำบลจานลาน พื้นที่ตำบลจานลานทั้งตำบล
 - 4.5 องค์การบริหารส่วนตำบลไม้กลอน พื้นที่ตำบลไม้กลอนทั้งตำบล
5. อำเภอหัวตะพาน มีหน่วยการปกครองท้องถิ่น รวมทั้งสิ้น 8 แห่ง ประกอบไปด้วย เทศบาลตำบล จำนวน 2 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล 6 แห่ง ดังนี้
 - 5.1 เทศบาลตำบลหัวตะพาน พื้นที่บางส่วนของตำบลหัวตะพานบางส่วนของตำบลหนองแก้วและบางส่วนของตำบลรัตนวาริ
 - 5.2 เทศบาลตำบลรัตนวาริศรีเจริญ พื้นที่ตำบลหัวตะพานและตำบลรัตนวาริ (นอกเขตเทศบาลตำบลหัวตะพาน)
 - 5.3 องค์การบริหารส่วนตำบลคำพระ พื้นที่ตำบลคำพระทั้งตำบล
 - 5.4 องค์การบริหารส่วนตำบลเค็งใหญ่ พื้นที่ตำบลเค็งใหญ่ทั้งตำบล

5.5 องค์การบริหารส่วนตำบลหนองแก้ว พื้นที่ตำบลหนองแก้ว

(นอกเขตเทศบาลตำบลหัวตะพาน)

5.6 องค์การบริหารส่วนตำบลโพนเมืองน้อย พื้นที่ตำบลโพนเมืองน้อยทั้งตำบล

5.7 องค์การบริหารส่วนตำบลสร้างถ่อน้อย พื้นที่ตำบลสร้างถ่อน้อยทั้งตำบล

5.8 องค์การบริหารส่วนตำบลจิกคู่ พื้นที่ตำบลจิกคู่ทั้งตำบล

6. อำเภอเสนางคนิคม มีหน่วยการปกครองท้องถิ่น รวมทั้งสิ้น 7 แห่ง ประกอบไปด้วย เทศบาลตำบล จำนวน 1 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 6 แห่ง

6.1 เทศบาลตำบลเสนางคนิคม พื้นที่บางส่วนของตำบลเสนางคนิคม

6.2 องค์การบริหารส่วนตำบลเสนางคนิคม พื้นที่ตำบลเสนางคนิคม

(นอกเขตเทศบาลตำบลเสนางคนิคม)

6.3 องค์การบริหารส่วนตำบลโพนทอง พื้นที่ตำบลโพนทองทั้งตำบล

6.4 องค์การบริหารส่วนตำบลไร่สีสุก พื้นที่ตำบลไร่สีสุกทั้งตำบล

6.5 องค์การบริหารส่วนตำบลนาเวียง พื้นที่ตำบลนาเวียงทั้งตำบล

6.6 องค์การบริหารส่วนตำบลหนองไฮ พื้นที่ตำบลหนองไฮทั้งตำบล

6.7 องค์การบริหารส่วนตำบลหนองสามสี พื้นที่ตำบลหนองสามสีทั้งตำบล

7. อำเภอขานุมาน มีหน่วยการปกครองท้องถิ่น รวมทั้งสิ้น 6 แห่ง ประกอบไปด้วย เทศบาลตำบล จำนวน 2 แห่งและองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 4 แห่ง ดังนี้

7.1 เทศบาลตำบลขานุมาน พื้นที่บางส่วนของตำบลขานุมาน

7.2 เทศบาลตำบลโคกก่ง พื้นที่ตำบลโคกก่งทั้งตำบล

7.3 องค์การบริหารส่วนตำบลขานุมาน พื้นที่ตำบลขานุมาน

(นอกเขตเทศบาลตำบลขานุมาน)

7.4 องค์การบริหารส่วนตำบลโคกสาร พื้นที่ตำบลโคกสารทั้งตำบล

7.5 องค์การบริหารส่วนตำบลคำเขื่อนแก้ว พื้นที่ตำบลคำเขื่อนแก้วทั้งตำบล

7.6 องค์การบริหารส่วนตำบลปากอ่ พื้นที่ตำบลปากอ่ทั้งตำบล

(ที่มา: สำนักงานท้องถิ่นจังหวัดอำนาจเจริญ)

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการเลือกตั้งภายในจังหวัดอำนาจเจริญ

คณะกรรมการการเลือกตั้ง (ก.ก.ต.) เป็นองค์กรอิสระได้รับการจัดตั้งครั้งแรกโดยรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2540 ประกอบด้วย คณะกรรมการ จำนวน 5 คน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมแต่งตั้งโดยการเลือกสรรของวุฒิสภามีวาระดำรงตำแหน่ง 7 ปีและดำรงตำแหน่งได้เพียงครั้งเดียว ประกอบไปด้วย ประธานกรรมการการเลือกตั้ง 1 คนและกรรมการการเลือกตั้ง 4 คน

คณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดอำนาจเจริญ(ก.ก.ต.ประจำจังหวัดอำนาจเจริญ) ประกอบด้วย ประธานกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด 1 คน และกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด 4 คน มีวาระการดำรงตำแหน่ง 4 ปี

สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดอำนาจเจริญ ตั้งอยู่บนชั้น 2 ของศาลากลางจังหวัดอำนาจเจริญ มีอำนาจหน้าที่เป็นผู้ควบคุมดำเนินการจัดหรือจัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาท้องถิ่น ผู้บริหารท้องถิ่นและการออกเสียงประชามติในจังหวัดอำนาจเจริญ โดยมีผลสรุป การเลือกตั้งภายในท้องถิ่นจังหวัดอำนาจเจริญ ดังนี้

1. จำนวนประชากรในจังหวัดอำนาจเจริญ ทั้งหมด 370,804 คน เป็นผู้ที่มีสิทธิเลือกตั้งจำนวน 271,777 คน แบ่งเป็นจำนวนชาย 134,848 คนและหญิงจำนวน 136,929 คน

2. การคัดค้านการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น

การเลือกตั้งใน พ.ศ.2552 เทศบาลตำบล จำนวน 4 แห่ง มีการคัดค้านจำนวน 6 สำนวน ก.ก.ต.ประจำจังหวัดอำนาจเจริญ ได้รับคำร้อง 5 สำนวน และองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 38 แห่ง มีการคัดค้าน จำนวน 55 สำนวน ก.ก.ต.อำนาจเจริญ ได้รับคำร้อง จำนวน 34 สำนวน

การเลือกตั้งใน พ.ศ.2553 เทศบาลตำบล จำนวน 11 แห่ง มีการคัดค้านจำนวน 6 สำนวน ก.ก.ต.ประจำจังหวัดอำนาจเจริญ ได้รับคำร้อง จำนวน 1 สำนวน

3. การคัดค้านคุณสมบัติผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น

การเลือกตั้งในพ.ศ.2552 องค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 38 แห่ง มีการคัดค้านจำนวน 4 สำนวน ก.ก.ต.ประจำจังหวัดอำนาจเจริญ สั่งยกคำร้อง รวม 3 สำนวนและสั่งให้รับสมัครจำนวน 1 สำนวน

การเลือกตั้งในพ.ศ.2553 เทศบาลตำบล จำนวน 11 แห่ง มีการคัดค้าน จำนวน 4 สำนวน ก.ก.ต.ประจำจังหวัดอำนาจเจริญ สั่งยกคำร้อง 4 สำนวน

4. การเลือกตั้งในพ.ศ.2552 องค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 38 แห่ง มีการดำเนินคดีอาญา จำนวน 2 คดี ความผิดในข้อหา ผู้มีสิทธิเลือกตั้งทำลายบัตรเลือกตั้ง

5. มีการหาข่าวและป้องปรามการกระทำการทุจริตการเลือกตั้ง จำนวน 33 แห่ง
6. เป็นวิทยากรในโครงการเลือกตั้งเชิงสมานฉันท์ จำนวน 11 ครั้ง
7. เป็นวิทยากรอบรมกรรมการประจำหน่วยเลือกตั้ง และเป็นกรรมการนับคะแนน จำนวน 2 ครั้ง
8. เป็นอนุกรรมการแบ่งเขตเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาลตำบล รวม 6 ครั้ง 11 แห่ง
(ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดอำนาจเจริญ)

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับโครงสร้างเศรษฐกิจและสภาพเศรษฐกิจของจังหวัดอำนาจเจริญ

สภาพเศรษฐกิจของจังหวัดอำนาจเจริญ ภาคเกษตรกรรมมีความสำคัญต่อจังหวัดอำนาจเจริญ เนื่องจากสภาพพื้นที่และโครงสร้างพื้นฐานของจังหวัดอำนาจเจริญ มีพื้นที่รวมทั้งสิ้น 1,975,902 ไร่ มีความเหมาะสมในการทำภาคการเกษตร โดยมีพื้นที่การถือครองของภาคการเกษตรกรรม จำนวน 1,108,727 ไร่ หรือประมาณร้อยละ 56.11 ของพื้นที่ทั้งหมดแบ่งออกได้เป็น

1. การทำนา พื้นที่นาถือครองมีสัดส่วน 981,941 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 88.56 ของพื้นที่ถือครองในการทำภาคการเกษตร ผลผลิตรวมประมาณ 405,711 ตัน มีมูลค่ารวม 5,349 ล้านบาท

พืชเศรษฐกิจที่สำคัญและยังได้สร้างชื่อเสียงให้เป็นที่ภาคภูมิใจของจังหวัดอำนาจเจริญ ที่จัดประกวดข้าวคุณภาพโดยกระทรวงพาณิชย์ ได้แก่ ข้าวหอมมะลิ ตราไก่อู่พระจันทร์ ซึ่งได้รับรางวัลชนะเลิศอันดับที่ 1 พ.ศ.2551 และพ.ศ.2553 จากการประกวดข้าวตราคุณภาพดีเด่น ประเภทข้าวหอมมะลิและประเภทข้าวเหนียวเมล็ดยาวพิเศษ ชนะเลิศ พ.ศ.2548-2551 ได้แก่ ข้าวตรา 3 เกล

2. การปลูกพืชไร่ พื้นที่ในการปลูกพืชไร่มีสัดส่วน 126,786 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 11.44 ของพื้นที่ถือครอง การทำภาคการเกษตรผลผลิตรวมประมาณ 593,365 ตัน มูลค่ารวม 713 ล้านบาท

3. การประกอบการค้าโดยจังหวัดอำนาจเจริญมีพื้นที่การค้าชายแดนติดริมฝั่งแม่น้ำโขงเป็นจุดผ่อนปรนการค้า 1 แห่งคือ ด่านบ้านยั้งคู้ อำเภอชานุมาน จังหวัดอำนาจเจริญ กับด่านเหล่าหมากหูด เมืองไซพูทอง แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว(สปป.ลาว) ระยะทาง 38 กิโลเมตร เปิดเมื่อวันที่ 10 เมษายน 2549 และห่างจากจังหวัดอำนาจเจริญ ประมาณ 80 กิโลเมตร มีสภาพการซื้อขายตามวิถีชุมชนของริมฝั่งโขงทั้งสองฝั่งโดยใช้สกุลเงินบาท มีปริมาณและมูลค่าการค้าขายไม่สูงมากนัก รวมทั้งสิ้น 4,302,510 บาท จุดผ่อนปรนให้ทำการค้าขายได้สัปดาห์ละ 2 วัน คือ วันพุธและวันอาทิตย์ และมีด่านประเพณี 5 แห่ง คือ บ้านนาสีดา บ้านคันสูง บ้านโคกสารท่า บ้านหินขัน และบ้านบึงเจียว อำเภอชานุมาน โดยจุดผ่อนปรนและด่านประเพณีทั้งหมดอยู่ในพื้นที่ความรับผิดชอบของด่านศุลกากรเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี ส่วนการค้าขายที่ผ่านมาแม้จะมีมูลค่าไม่มากนักแต่ประเทศไทยเป็นฝ่ายได้เปรียบดุลการค้า สปป.ลาว ดังนี้

3.1 สินค้าที่ส่งออกไปสู่ สปป.ลาว มูลค่า 2,984,510 บาทคือ เครื่องนุ่งห่ม แบตเตอรี่ ถ่านไฟฉาย หลอดไฟ รองเท้ายาง อาหารสำเร็จรูป ป้าย รถสีข้าว วัสดุก่อสร้าง และสินค้าเบ็ดเตล็ด เป็นต้น

3.2 สินค้าที่นำเข้ามาจาก สปป.ลาว มูลค่า 1,318,000 บาท คือ สินค้าเกษตร สินค้าตามธรรมชาติ ของป่า เช่น กบ อึ่ง ปลาแม่น้ำโขง ใบตอง และพืชผักตามฤดูกาล เป็นต้น

4. การพาณิชย์กรรมและการบริการ มีโครงสร้างการผลิตตามมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวม จังหวัด (GPP) จังหวัดอำนาจเจริญ รวม 16 สาขา มูลค่า 12,291 ล้านบาท มูลค่าผลิตภัณฑ์เฉลี่ยต่อหัว (Per Capita GPP) เท่ากับ 31,131 บาท เป็นลำดับที่ 75 ของประเทศ (จัดว่าต่ำกว่ารายได้มาตรฐานสากล) ประชากรประกอบอาชีพ ภาคเกษตรกรรม ร้อยละ 26.3 ภาคพาณิชย์กรรมและการบริการ ร้อยละ 73.7 การอุตสาหกรรม ร้อยละ 4.5 การค้าปลีก การค้าส่งและการให้บริการทั่วไป ร้อยละ 69.2 (ที่มา: สำนักงานพาณิชย์จังหวัดอำนาจเจริญ)

9. ข้อมูลบริษัทจำกัดในจังหวัดอำนาจเจริญ

บริษัทจำกัด จัดตั้งได้ก็โดยอาศัยการจดทะเบียนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพที่ 3 เอกเทศสัญญา ลักษณะ 22 เมื่อนายทะเบียนหุ้นส่วนบริษัทได้ตรวจถูกต้องแล้วสั่งให้ชำระค่าธรรมเนียม บริษัทจำกัดนั้นก็จะมิสภาพเป็นนิติบุคคลทันที มีสิทธิและหน้าที่ตามที่กฎหมายบัญญัติให้สามารถกระทำได้โดยผ่านผู้แทนของนิติบุคคลหรือที่เรียกว่า กรรมการผู้มีอำนาจกระทำการแทนบริษัท

ก่อนวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ.2536 ผู้ประกอบธุรกิจรายใดที่มีความประสงค์จะจดทะเบียนจัดตั้งธุรกิจเป็นนิติบุคคล ประเภทบริษัทจำกัดหรือห้างหุ้นส่วนจำกัด โดยมีสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ ณ อำเภออำนาจเจริญนั้น จะต้องเดินทางไปจดทะเบียนบริษัทจำกัดที่ สำนักงานพัฒนาธุรกิจการค้า จังหวัดอุบลราชธานี (เดิมชื่อ สำนักงานทะเบียนการค้าจังหวัดอุบลราชธานี) จังหวัดอุบลราชธานี

นับตั้งแต่วันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ.2536 มีพระราชบัญญัติให้จัดตั้งจังหวัดอำนาจเจริญขึ้น กรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์ จึงได้จัดดำเนินการตั้งสำนักงานพัฒนาธุรกิจการค้า จังหวัดอำนาจเจริญ ตั้งอยู่ภายในศาลากลางจังหวัดอำนาจเจริญชั้น 2 เป็นหน่วยราชการส่วนกลาง วัตถุประสงค์หลักคือการให้บริการผู้ประกอบธุรกิจที่ประสงค์จัดตั้งบริษัทจำกัดหรือห้างหุ้นส่วนจำกัด ที่มีสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ภายในเขตจังหวัดอำนาจเจริญ โดยสำนักงานพัฒนาธุรกิจการค้า จังหวัดอำนาจเจริญมีภารกิจหน้าที่รับผิดชอบรวม 4 ลักษณะงาน ดังนี้

1. งานจดทะเบียนนิติบุคคลประเภท บริษัทจำกัด ห้างหุ้นส่วนจำกัด หอการค้าและสมาคมการค้า

2. งานส่งเสริมและพัฒนาธุรกิจ

3. งานกำกับดูแลธุรกิจ

4. งานให้บริการข้อมูลธุรกิจ

สำนักงานพัฒนาธุรกิจการค้าจังหวัดอำนาจเจริญ รับผิดชอบกฎหมายรวม 9 ฉบับ คือ

1. ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะ 22 หุ้นส่วนและบริษัท

2. พระราชบัญญัติทะเบียนพาณิชย์ พ.ศ.2499

3. พระราชบัญญัติกำหนดความผิดเกี่ยวกับห้างหุ้นส่วนจดทะเบียน ห้างหุ้นส่วนจำกัด บริษัทจำกัด สมาคมและมูลนิธิ พ.ศ.2499

4. พระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว พ.ศ.2542

5. พระราชบัญญัติบริษัทมหาชนจำกัด พ.ศ.2535

6. พระราชบัญญัติวิชาชีพบัญชี พ.ศ.2547

7. พระราชบัญญัติการบัญชี พ.ศ.2543

8. พระราชบัญญัติสมาคมการค้า พ.ศ.2509

9. พระราชบัญญัติหอการค้า พ.ศ. 2509

นับตั้งแต่วันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ.2536 จำนวนบริษัทจำกัด ที่มีสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ในเขตจังหวัดอำนาจเจริญ มีจำนวน 102 ราย มีทุนจดทะเบียนรวมทั้งสิ้น 638,376,000.00 บาท (หกร้อยสามสิบแปดล้านสามแสนเจ็ดหมื่นหกพันบาท)

สถิติข้อมูลก่อนวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ.2553 บริษัทจำกัดในจังหวัดอำนาจเจริญ ที่หมดสภาพทางการค้าและการบริการไปแล้วมีจำนวน 43 ราย ทุนจดทะเบียนลดลงไปจำนวน 268,876,000.00 บาท (สองร้อยหกสิบแปดล้านแปดแสนเจ็ดหมื่นหกพันบาท) และคงอยู่ที่มีสภาพทางการค้าและการบริการมีจำนวน 59 ราย ทุนจดทะเบียน 369,500,000.00 บาท (สามร้อยหกสิบเก้าล้านห้าแสนบาท)

บริษัทจำกัดในจังหวัดอำนาจเจริญที่ยังคงมีความเคลื่อนไหวทางการค้าและการบริการ โดยพิจารณาจากบริษัทจำกัดที่มีการนำส่งงบดุลการเงินประจำปี 2552 – 2553 ซึ่งเหลือเพียงจำนวน 36 รายเท่านั้น มีทุนจดทะเบียนรวมทั้งสิ้น 221,300,000 บาท (สองร้อยยี่สิบเอ็ดล้านสามแสนบาท) แบ่งออกเป็น บริษัทจำกัดที่มีวัตถุประสงค์พาณิชย์กรรม จำนวน 23 ราย ทุนจดทะเบียน 158,500,000 บาท (หนึ่งร้อยห้าสิบล้านห้าแสนบาท) และบริษัทจำกัดที่มีวัตถุประสงค์การบริการจำนวน 13 ราย ทุนจดทะเบียน 62,800,000 บาท (หกสิบล้านแปดแสนบาท) แยกเป็นรายอำเภอได้ ดังนี้

1. อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จำนวน 30 ราย ประกอบด้วย ด้านพาณิชย์กรรม รวม 19 ราย และด้านการบริการ รวม 11 ราย ทุนจดทะเบียนรวม 197,800,000 บาท (หนึ่งร้อยเก้าสิบล้านแปดแสนบาท)

2. อำเภอหัวสะพาน การบริการ จำนวน 1 ราย ทุนจดทะเบียน 1,000,000 บาท
3. อำเภอเสนางคนิคม พาณิชยกรรม จำนวน 3 ราย ทุนจดทะเบียน 21,000,000 บาท
4. อำเภอปทุมราชวงศา พาณิชยกรรม จำนวน 1 ราย ทุนจดทะเบียน 1,000,000 บาท
5. อำเภอลืออำนาจ เป็นการบริการ จำนวน 1 ราย มีทุนจดทะเบียน 500,000 บาท

โครงสร้างอัตรากำลังข้าราชการและพนักงานเจ้าหน้าที่ประจำสำนักงานพัฒนาธุรกิจการค้าจังหวัดอำนาจเจริญ (ปี 2553) ประกอบไปด้วย ข้าราชการ จำนวน 1 คน พนักงานราชการ จำนวน 2 คน และพนักงานจ้างรายวัน จำนวน 1 คน ดังนี้

1. นายบุญเกียรติ พนาวรัตน์ ตำแหน่ง นักวิชาการพาณิชย์ชำนาญการพิเศษ หัวหน้าสำนักงานพัฒนาธุรกิจการค้าจังหวัดอำนาจเจริญ นายทะเบียนหุ้นส่วนบริษัทจังหวัดอำนาจเจริญ นายทะเบียนหอการค้าประจำจังหวัดอำนาจเจริญ นายทะเบียนสมาคมการค้าประจำจังหวัดอำนาจเจริญ สารวัตรบัญชีประจำจังหวัดอำนาจเจริญ

2. นางสาวสุดารา เขียวหวาน พนักงานราชการ ตำแหน่ง เจ้าหน้าที่การพาณิชย์
3. นางสาวรัตนา เฟื่องชัย พนักงานราชการ ตำแหน่ง เจ้าหน้าที่ธุรการ
4. นายอำพล ทองสัน พนักงานเหมาจ่าย ตำแหน่ง พนักงานจ้างรายวัน

(ที่มา: สำนักงานพัฒนาธุรกิจการค้าจังหวัดอำนาจเจริญ)

10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัย เรื่อง บทบาทของภาคธุรกิจต่อการพัฒนาทางการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดอำนาจเจริญ ผู้ศึกษาวิจัยอาศัยจาก บทความ เอกสาร วิชาการ งานวิจัย รวมถึงวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เมื่อได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบแล้ว พบว่า มีความใกล้เคียงกับเรื่องที่ได้ทำการศึกษาอย่างมาก จึงขอนำเสนอมาเพื่อประกอบการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ดังนี้

พิรุณ สิริจันทร์ (2535: บทคัดย่อ) จากการศึกษาถึง บทบาททางการเมืองของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากนักธุรกิจ ซึ่งพิจารณาในด้านของธุรกิจแล้ว ผลการศึกษาพบว่า 1) การเข้ามามีบทบาทและอำนาจทางการเมืองเป็นเงื่อนไขที่จะทำให้ส่งเสริม เสริมสร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ 2) การอิงอำนาจทางการเมืองเป็นยุทธศาสตร์หลักของการดำเนินธุรกิจให้ประสบความสำเร็จ ดังนั้น ธุรกิจจึงต้องเข้าไปมีบทบาทและเกี่ยวข้องกับการเมืองมากขึ้น และได้ยกตัวอย่าง

ของการผลักดันกฎหมายบางฉบับของสภาผู้แทนราษฎรและ 3) บทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีภูมิหลังมาจากนักธุรกิจ พบว่า มีเบื้องหลังของผลประโยชน์มาเกี่ยวข้อง จึงทำให้เกิดการผลักดันกฎหมายต่าง ๆ เข้าสู่การพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎร

อัครวิทย์ ชันซ์แก้ว (2540:บทคัดย่อ) จากการศึกษา นักธุรกิจภูมิภาคกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองไทย โดยเฉพาะกรณีของจังหวัดขอนแก่น ที่เป็นการศึกษาถึง บทบาททางการเมืองของนักธุรกิจในภูมิภาคกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองไทย โดยศึกษาจากประชากรตัวอย่าง จำนวน 4 กลุ่มนักธุรกิจที่มีชื่อเสียงในระดับของจังหวัดขอนแก่น ด้านการมีส่วนร่วมและมีความสัมพันธ์ระหว่างนักธุรกิจภูมิภาคกับนักการเมือง ผลการศึกษาพบว่า 1) สาเหตุสำคัญที่ทำให้นักธุรกิจภูมิภาคเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองเพราะเป็นผู้ถือครองปัจจัยความมั่งคั่ง ซึ่งสามารถเปลี่ยนเป็นอำนาจทางการเมืองได้โดยง่าย 2)รูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมืองมีทั้งการเข้าไปมีส่วนร่วมโดยตรงกับการเข้าไปมีส่วนร่วมโดยทางอ้อม 3) นักธุรกิจภูมิภาค เป็นผู้ถือครองและควบคุมเครือข่ายระบบอุปถัมภ์ในท้องถิ่นที่ประกอบไปด้วยระบบซื้อขายพืชไร่ ระบบห่วยได้ดิน ระบบสมาชิกห้างสรรพสินค้า ระบบการซื้อของเงินผ่อนซึ่งทั้งหมดนี้เกิดขึ้นจากการประกอบธุรกิจและการใช้ชีวิตคลุกคลีอยู่กับประชาชนในพื้นที่ 4) เครือข่ายระบบอุปถัมภ์นี้สามารถใช้ในการระดมประชาชนให้ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งผู้ที่นักธุรกิจภูมิภาคให้การสนับสนุนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ 5) ความสัมพันธ์ระหว่างนักธุรกิจภูมิภาคกับนักการเมืองดำเนินไปในลักษณะที่มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันและนักธุรกิจเองก็ได้ประโยชน์บางประการจากการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง

เสียงสิงห์ รัตนวิจิตร (2548: บทคัดย่อ) จากการศึกษาถึง บทบาททางเศรษฐกิจและทางการเมืองของนักธุรกิจท้องถิ่นในจังหวัดจันทบุรี เป็นการศึกษาภาคธุรกิจในจังหวัดจันทบุรีมีการแสดงบทบาททางการเมืองท้องถิ่นในระดับมากหรือน้อย เพียงใด ผลการศึกษาพบว่านักธุรกิจท้องถิ่นในจังหวัดจันทบุรีมีบทบาททางด้านเศรษฐกิจในระดับค่อนข้างน้อยและพบอีกว่านักธุรกิจท้องถิ่นในจังหวัดจันทบุรีมีบทบาททางด้านการเมืองในระดับน้อย ดังนี้ 1) บทบาทในการติดตามข้อมูลข่าวสารทางการเมืองอยู่ในระดับน้อยถึงค่อนข้างน้อย 2) บทบาทในการเชิญชวนและการใช้สิทธิเลือกตั้งทางการเมืองในระดับ ปานกลางถึง มาก 3) บทบาทในการสนับสนุนการเลือกตั้งทางการเมืองอยู่ในระดับน้อย 4) บทบาทในด้านนโยบายทางการเมืองอยู่ในระดับน้อยถึงค่อนข้างน้อย และ 5) บทบาทของนักธุรกิจต่อองค์กรทางการเมือง ส่วนมากไม่มีเคยมีส่วนร่วมทางการเมือง

โดยพบอีกว่าภาคธุรกิจจังหวัดจันทบุรี มีบทบาทในองค์กรทางเศรษฐกิจระดับท้องถิ่นเช่น การเป็นสมาชิกในองค์กร อาทิ สมาชิหอการค้าจังหวัดหรือสภาอุตสาหกรรมจังหวัดในระดับน้อยมาก และที่สำคัญยังพบอีกว่าการแสดงบทบาททางการเมืองของภาคธุรกิจจังหวัด

จันทบุรีนั้นบทบาททางการเมืองที่ประกอบไปด้วยการเป็นสมาชิกพรรคการเมืองหรือเป็นกรรมการพรรคการเมืองรวมถึงการลงสมัครรับเลือกตั้งอยู่ในระดับน้อยมาก

พรศรี วิโรจน์วุฒิกุล (2548: บทคัดย่อ) จากการศึกษาถึง บทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองของนักธุรกิจท้องถิ่นในจังหวัดชลบุรี โดยเป็นการศึกษาเปรียบเทียบเพื่อแสดงถึงบทบาทของภาคธุรกิจต่อการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดชลบุรี พบว่า โดยภาพรวมแล้วนั้นนักธุรกิจท้องถิ่นในจังหวัดชลบุรีดำเนินบทบาทต่อการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดชลบุรีน้อยที่สุด แต่ถ้าพิจารณาพิจารณาเป็นรายข้อแล้วสามารถแบ่งเป็นระดับของการมีส่วนร่วมหรือการดำเนินบทบาททางการเมือง ซึ่งมีตามลักษณะดังนี้

1. นักธุรกิจจังหวัดชลบุรีดำเนินบทบาทต่อการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดชลบุรีระดับน้อยที่สุด ได้แก่ การลงสมัครรับเลือกตั้ง การร่วมแสดงความคิดเห็น การร่วมประเมินผลการปฏิบัติงาน การร่วมแก้ไขข้อบกพร่องของนโยบาย การเป็นกรรมการประจำหน่วยเลือกตั้ง การสนับสนุนทางการเงินให้แก่ผู้สมัครรับเลือกตั้ง การเป็นสมาชิกพรรคการเมืองในระดับท้องถิ่น
2. นักธุรกิจจังหวัดชลบุรีเข้าไปมีบทบาททางการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดชลบุรีในระดับที่น้อย ได้แก่ การติดตามผลการดำเนินงานตามนโยบายของพรรคการเมือง และการทำหน้าที่ช่วยเหลือภัยให้กับผู้สมัครรับเลือกตั้งในท้องถิ่น
3. นักธุรกิจจังหวัดชลบุรีเข้าไปมีบทบาททางการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดชลบุรีในระดับปานกลาง ได้แก่ การติดตามผลการดำเนินงานตามนโยบายของผู้สมัครรับเลือกตั้งท้องถิ่น
4. นักธุรกิจจังหวัดชลบุรีเข้าไปมีบทบาททางการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดชลบุรีในระดับที่มาก ได้แก่ การติดตามรับรู้ข่าวสารบ้านเมือง
5. นักธุรกิจในจังหวัดชลบุรีเข้าไปมีบทบาททางการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดชลบุรีในระดับมากที่สุด ได้แก่ การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง